UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204757
UNIVERSAL
LIBRARY

THE

HISTORY OF MYSOR

An Historical drama in four act

BY

KOLLACHELLAM SREENIVASA RAO,

Pleader, Bellary.

FIRST EDITION.

PUBLISHED BY

K. SATHRUGHNA RAO

BELLARY.

Printed at the Andhra Press.

1925.

All rights reserved for Publishing, Translati

శ్రీ

మైసూరు రాజ్యము.

బళ్ళారిలో వకీలుగానుండి

కీ. శే. బ్రహ్మశ్రీ కోలాచలం శ్రీనివాసరావుగారిచే

రచియింపఁబడిన చరిత్రనాటకము.

కో. శత్రుఘ్నరావుచేఁ

ప్రకటింపఁబడెను.

ద్వితీయకూర్పు.

బళ్ళారి.

ఆంధ్రభాముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితము.

1925.

Registered Copy--Right.

వెల రు. 1—0—0

పురుష పాత్రలు

లక్ష్మణుఁడు
పీరుఁడు
ఘాతకులు
అగస్త్యులు
భైరవుఁడు
వసుదేవుడు
విజయ
కృష్ణుఁడు
బ్రాహ్మణుఁడు
యదురాయఁడు
మహాదేవ సోమయాజి
అద్వైతబ్రహ్మశాస్త్రి
ఆచార్యులవారు
వితండవాది
విశ్వాంభర
కార్యవర్తి
కామేశ్వరపంతులు
ధీమంతప్ప
ఆరాధ్యమూర్తి
మారనాయక
వాగాడంబరాచార్యులు
వరదుఁడు
చామరాజు
జగధీశ్వర
కన్నడు
పిచ్చివాఁడొకఁడు
భటుఁడు
సంగోలు
కీర్తిగాఁడు
సభాసదులు
ప్రత్యర్థి
అద్వైతబ్రహ్మ క. శీర్షశాస్త్రి

స్త్రీ పాత్రలు

జగన్మోహిని
కామాంబిక
జగదంబ
ఓబళమ్మ
భోగంసుబ్బసాని

శ్రీనివాసకవి జీవితచరిత్ర.

ఎవ్వాని వదనరాజీవరంగస్థలంబున నలువరాణి నిచ్చలును నట్టువలు సలుపుచుండునో! ఎవ్వాఁడు కువ్యాఖ్యావిషమూర్ఛితయగు కాళిదాసకవితాసు కన్యకను దనదు సంజీవినిచేఁ దెప్పిఱిల్లఁజేసి యుజ్జ్వలమిన్న యని వన్నెకెక్కెనో ఏమహామహుని దివ్యనామామృతమును వీనులారఁ గ్రోలనియతురాస్యుఁ డొక్కఁడైన నీభువిని గానంబడఁడో! ఏమహితచారిత్రుని యశఃకుసుమంబుల ధరియించి దివాకర నిశాకరులు పుష్పవంతులను సార్థకనామమును బడసిరో!

ఏవిద్వద్వతంసుఁడు అనన్యజన సామాన్యమగు మహామహోపాధ్యాయ బిరుదమునకు మహార్హుఁడయ్యెనో! అట్టి చుళుకీకృతసకల శాస్త్రజలధియగు కోలచల శ్రీమల్లినాథసూరి వంశమున మన శ్రీనివాస కవిముక్తామణి విరూపాక్ష క్షేత్రమునకు సమీపముననుండు కామలాపురమను గ్రామమునఁ గ్రీస్తుశకము 13-8-1854 తేదికి సరియగు ప్రమాదీచ సంవత్సర ఫాల్గుణాసిత చతుర్దశి నుద్భవించె. ఇతఁడు బాల్యముననే సంస్కృతభాషను జక్కఁగ నభ్యసించి, పిద నాంగ్లేయ భాషయం దసమానవైదుష్యమును గడించి, కొంతకాలము రాజోద్యోగిగనుండి, తర్వాత న్యాయవాదిపరీక్షయం దుత్తీర్ణుఁడై బళ్లారి పురమున న్యాయవాదిగ వెలుగుచుండె. ఇతనికి నొకకూఁతురును, నలుగురు కుమారులును గలరు. మఱియు నితఁడు 1917 సం॥ ఏప్రెల్ 7 తేదిని దేహళీపురమున జరిగిన విద్వత్సభ యని ప్రసిద్ధిఁ గాంచిన యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్సభ కగ్రాసనాధిపుఁడుగ నియమింపఁబడియుండె. ఇట్లుండ నేతత్కవిచంద్రుఁడు రాజవ్రణపీడితుఁడై యాంధ్రకువలయంబు వసివాడఁ గుకవిచక్రంబు లుల్లసిల్ల 1919 సం॥ జూ౯ తేది యస్తమించె.

ఇట్లు విన్నవించు,

సుధీజన విధేయుఁడు,

రావాడి - వెంకటరామశాస్త్రి

తెనుఁగుపండితుఁడు, మునిసిపల్ హైస్కూలు, బళ్లారి.

శ్రీ

శ్రీరామాయనమః

మైసూరురాజ్యము.

నాంది.

శా. శ్రీకారుణ్య సుధాను సిక్తనయన శ్రీసంయుతా ప్రార్థితా
స్తోత్రబ్రహ్మ గిరీశముఖ్యసుమన స్తోమాంచితా శ్రీహితా
పాకారిప్రతిపక్షమారణ కరాబ్జాత్తాసిధారాన్వితా
శ్రీకాంతా మహిషాసురాంత మము సుశ్రీయుక్తుఁ గాఁ జేయుమా.

అనుబంధము 1.

సీ. శివశివాసంయోగ భవు లగుకాదంబు
లేలిరేరాజ్యము లీల గాను
సల్లలితంబుగఁ బల్లవకులజులు
బలశాలురై యేలి రెలమి నెచట
అంగుగా నుతికెక్క గంగవంశజరాజు
లెచట నేలిరి రాజ్యమింపు మిగుల
హొయ్సాలబల్లాల యోధులేభూపల
మేలిరి యవలీల మేలనంగ

తే. గీ. అట్టిమహిశూర రాజశిఖావతంస
మైన యదురాయచరిత మనూనమహిమ
దృశ్యకావ్యంబుగను జేసె దేశభాష
భూసురాన్వయమణి శ్రీనివాసుఁ డలమి.

౪౦. ప్రేమన్ బూనుచు జనులను
క్షేమంబునఁ గాచి పెంచి సిరులను నిడు శ్రీ
చాముండేశ్వరి మిమ్మున్
నేమంబున గాచుగాత నిరత సుఖములన్.

౬౦. భవభయపరిహారకుఁడయి
భువిజనులను బ్రోచునట్టి పూజ్యుఁడు దైవం
బవిరళసుఖాయు వొసఁగుచు
యువరాజును నేలుగాత యుర్వి నిరతమున్.

తే. గీ. యశము దిశలను బెంపుచు ననవ్రతముగ
జనుల నేలెడు కృష్ణరాజాధిపతిని
అల్ల మైసూరు రాష్ట్రజనాధిపతిని
దైవ మేలుత సుఖముల దయను నొసఁగి.

శ్రీ

మైసూరు రాజ్యము

ప్రథమాంకము - ప్రథమరంగము.

జగన్మోహిని.

అనుబంధము 2.

జగన్మోహిని:— హా. హా. నా మనంబెంతో వికలత నొందిన యంత హృదయము దిగులై నీరగుచున్నయది. శోకవశమునొందిన గుండియ జాలి పడుచున్నయది. ఎంత నే బుద్ధిగఱపినను తన మూర్ఖ్యము మానదు. ఏమి సేయుదు. అహర్నిశలు జాగ్రత్స్వప్నావస్థ యందును నాకీ దురవస్థ తప్పదయ్యె. ఆ సుందరాకారులు నా మగని చెల్లెలి కొమారులంట. నంజీ రాజు సుతులంట. తండ్రిని శత్రురాజులు వధింప స్వదేశభ్రష్టులైయీ యూళ్ళుంజేరి నా మానసదేశం బాక్రమించిరి వారు యువరాజులంట. ఒకరిని జూచినకంట మఱియొకరిని జూడరాక యున్నారు. రేయింబవలు కనులెదుటనే యుండి పెంచిన తల్లి సైతము లక్ష్మణుని జూచి వీరా యనుచున్నది. వీరుని జూచి లక్ష్మణా యనుచున్నయది. వారి యందంబు పురుషసౌందర్యంబింతయని ప్రపంచజనులెల్లరు తెలిసికొనుటకై ధాత సృజించిన రీతి నగపడెను. వారిని జూచి నా మగనిం జూచినచో ముదిబూచినిం జూచినట్లగుచున్నయది. మగని దూషించిన పాపము నాకుఁ జెప్పినను గానిమ్ము. అది స్వకర్మజనితదోషమ్ము కాదు. అయ్యో పాపాత్ములారా! చాండాలులారా! పతితంబులారా ధనపిశాచావేశపీడితులై మీ కన్నబిడ్డను దయమాలి యీ ముదిబూచికి నిచ్చితిరే ఇంకనుండి మీకుఁ బుణ్యగతులున్నవియా? మీకునుచేసి నన్నుఁ జెఱచితిరి. దీనిమూఁ మ్మన నే నింక నుండఁదలఁచి కాదు. వచ్చునది రానిమ్ము.

సీ. శీతాంశురుచులకు శిక్షాగురుత్వంబు
గాంచిమించినముఖకాంతిఁ జూచి
కమలజాతికెల్ల విమలవికాసత్వ
మరయఁజూపిన నేత్రసరణిఁ జూచి
వరశరాసనములఁ బురడించనోపని
భ్రూయుగ్మమహిమను బోలఁజూచి
శాణచేమించు సుపాణి లావణ్యంపు
బాణిమిన్నని రదశ్రేణిఁజూచి.

తే. గీ. మదనశృంగారచరితము చిమ్మునట్టి
కాయసౌందర్యగాంభీర్య క్రమమహార్ఘ
వంబు గల వన్నెకాండ్రను వయసుకాంత
చూచి మఱిఁ గోరునే ముదిబూచిమగని.

మనుస్మృతి మొదలగు మహానీతుల నీతివాక్యములు పెద్దలగు తలిదండ్రులే నిరాకరించి నప్పుడు నను బోలు స్త్రీ యెట్లు పాటించును. సృష్ట్యాదియందే « శయ్యాసనమలంకారం కామం క్రోధమనార్జవం ద్రోహభావం కుచర్యాంచ స్త్రీభ్యో మనురకల్పయత్ '' అని మనువు వ్రాయలేదా. అది యెఱింగియుఁ నా తలిదండ్రులు లింగామయునకు ఈ నీరసకాయునకు నన్నేల యిచ్చిరి. వీనినుండి నే నేసుఖం బనుభవించితి. ఏ సుఖంబనుభవింపఁ దలంచితి. ఈ ముదుసలిమగఁడు నన్ను వివాహమాడెను. ఇది యన్నియు విచారింపక యుక్తాయుక్త జ్ఞానంబుమాని యీ లోకజనులు నాచర్య నిందించిరేని ద్విపాదపశువులు వారని నే నిందింతు. నా కాసుందరులు వాంఛ కాదా; వయసు కాదా! అయ్యో. వారిరువురియందైనను నా వ్యామోహంబు సమానముగ నున్నది. ప్రారంభమునఁ బెద్దవానిఁ లోఁగొని వానికిఁ దెలియ నట్టుల చిన్నవానినిఁ గూడెద. (ఆలోచించి) ఏమీ! నా కోరిక ఫలింపఁజేయ వారు నిరాకరింతురా? వారేమి పురుషులు గారా; నేను సుందరిని గానా? జగన్మోహినియని పేరంది వీరిరువురిని మోహింపఁ జేయఁజాలనేని నా బ్రదుకేల?

కం. పలుకులఁ బులకండమ్ములు
జిలుకుచుఁ జిలుకలనురేచి చిత్తముఁ గలఁతున్
గులుకుచు వాల్గొప్పుల మరు
ములుకులు నాటి గ్రుచ్చి వారి ముదమునఁ దేల్తున్.

ఇటు చేయకున్న నా జన్మంబు వ్యర్థంబు. స్త్రీ సాహసమునకు సాటి వేఱొకటి కలదా? దేశంబులు సాధింతురు రాజ్యంబులు సాధింతురు. వలయునేని ముజ్జగములు సాధింతురు. వనితలనిన సామాన్యలా? ఇఁక నా సాహసంబుఁ జూపి ఆ రాకుమారసుకుమారులఁ బొంది సుఖముండెద.

అనుబంధము 3.

(నిష్క్రమణము.)

ద్వితీయరంగము.

జగన్మోహిని - లక్ష్మణుఁడు.

లక్ష్మణుఁడు:— అనుబంధము 4.

ఇదియేమి యచ్చెరువు? నా మేనత్త నేఁడేల నన్ను పిలిపించియుండును. నా మేనమామ శివనరసింహారాయుఁడు నేఁ డూరలేఁడు. అట్టిసమయమున్నన నే నాయమ మందిరమ్మునకుఁ

బోవుటెటులని పోఁజనదు. నేరానని చెప్పించినది యుత్తమోత్తంబని నాకుఁ దోఁచెడుఁ. తనయానతి మీరితినని యెందుకనియెను. అప్పటికిఁ దోఁచినది తెలిపి యూరకున్నవా లందెను.

చ. వయసను భూతమంగనల వావిరిఁ జేరినమాత్ర వారికిన్
లయమగు బుద్ధి దూరమగు లజ్జ వివేకము తప్పు పాడియున్
క్షయమగు నీతిశాస్త్రముల సంగతి శూన్యమగున్ దలంపఁగా
భయము మనంబునన్ జొరదు పాతకసంగతి హెచ్చు నిచ్చలున్.

కావున వయసుకాంత లేకాంతంబున నుండినతరిఁ బురుషులు వారిసరసఁ జేరరాదు. ఇది సజ్జనమార్గము. ప్రొద్దుపోవక యున్నది. నా తమ్ముఁడు నేఁడేలకో పగలు నిద్రించినాడు. నేనును భాగవతము చదువుచుండెద.

(అనుచుఁ బుస్తకము చదువుచుండును.)

జగన్మోహిని:— (మెల్లగ నడుగులిడుచు వచ్చి లక్ష్మణుని కన్నులు వెనుకనుండి మూయును.)

లక్ష్మణుఁడు:— ఎవరు నా కన్నులు మూసినది? విడువుఁడి. ఇదియేమి వేళాకోళము?

జగన్మోహిని:— లక్ష్మణా! మాట్లాడవేమి? నీ వెనకయుండి వెనుకనుండి కానవైతివి కదా?

లక్ష్మణ:— నా మనోవృత్తి యంతయును భాగవతమునందే మగ్నమైయుండెను. కావున నీవువచ్చినది కననైతిని.

జగన్మో:— ఏమి! ఏమి అంటివి! ఈ వయసున భాగవతకాలక్షేపము చేసెదవా? మంచిపని. వయోవృద్ధులు కృష్ణలీలలు చదువవలసినదిది.

లక్ష్మణ:— అత్తా! వయోవృద్ధులే చదువవలెననుట యేల? కృష్ణలీలలు బాలవృద్ధులు చదువవలసినవియే.

ఉ. ఆయమునాతటంబునఁ దయామయుఁ డనంతుఁడు ధాత్రి నుండి లీలలై
యాగమవేద్యుఁడు మానవాకృతిని నింపు జనింప నటించె గృష్ణుఁడై
భాగవతంబు యొప్పఁగా నిభువి భాగమునందున విన్నఁ జేయునో
యా మనుజుండు శోభనములందును నిత్యమునందు నందుఁగన్.

అత్తా! ఆ లీలామానుషవిగ్రహుని చరితామృతము గ్రోలు మానవునకు నిరంతర శోభనమ్ములు గలుగును గదా; మరిల సారూప్యపదవి గలుగును.

జగన్మోహి:— లక్ష్మణా! అట్టిసుఖంబులు నీ వందవలెనని కృపామానసుండవై గోరితినిగాన నీకు సద్యఃఫలంబు సమకూరెను దైవము నీయందెంత యనుగ్రహంబు బూనెనో? శోభనసుఖంబు నీకందించెను. లక్ష్మణా! భాగవతములో నీ వెప్పుడే భాగము చదువుచుంటివి?

లక్ష్మణ:— మేనత్తా! గోపికా లీలలు.

జగన్మో:— అచ్చట నేకదా కృష్ణుఁడు మేనత్త రాధ కడనొగ్గి వేఁ గ్రాలుచు కృష్ణుని మేనత్తయు సుఖముండినది.

లక్ష్మణ:—అత్తా! నిజము. కృష్ణామృతమును రాధయును దేవవనిత గ్రోలెను.

జగన్మో:—సుందరా! ఆ మహనీయుని నీవు భక్తిని భజించితివి కాన నన్నుం దన్నంతటివాని నతఁడు చేసికొనెను. ఎంతయదృష్టవంతుఁడవో?

లక్ష్మణ:—(దూరమున నిలిచి) ఈ మాటలయర్థమేమో తెలియకున్నయది. అడిగి తెలిసికొనియెద. (అనుచు సమీపించి) అత్తా! దైవము నన్నుం దన్నంతవాని నెటు చేసెను?

జగన్మో:—మోహనాంగా! ఏమి యిటులడిగెదవు? కృష్ణునకు రాధ యేమియగును?

లక్ష్మణ:—మేనత్త.

జగన్మో:—నీకు నే నేమి కావలెను.

లక్ష్మణ:—మేనత్త.

జగన్మో:—ఒకవరుస కూడెనుగదా? ఇఁకఁ గృష్ణుని భావమునన్నిలిపి భజించినవారికి సాయూజ్యము కలుగునని నీవు పలికితివిగదా?

లక్ష్మణ:—నిజము. అందునకు సందియమేమి?

జగన్మో:—భగవద్భక్తుఁడవు నీవు కావునఁ గృష్ణసాయూజ్య మీ వందితివి. నీ మేనత్త నే నైతిని. తత్కారణంబున నీ మేనత్తె నా విరహాగ్ని చల్లార్చికొనియెద.

అనుబంధము ౧.

లక్ష్మణ:—అత్తా! ఏమిమాటలాడెదవు? వావివరుసలు గణింపవలదా? మేనత్త తల్లివరుస కాదా? పతివ్రతా ధర్మంబులు మఱవందగునే? రాధాకృష్ణుల చర్యలు మనుజమాత్రులమగు మనము వర్ణింప నగునా? రాధాకృష్ణులంతరార్థమున జీవాత్మ పరమాత్మలుగారా? వారి వ్యాపకులైన మనము తుచ్ఛభోగానురక్తులని తలంచితివే? ఇది పాడికాదు.

మ. అగునే ధర్మవిరుద్ధ చర్యలిటు మేనత్తా ప్రపంచంబులో
మగువల్ నీవలె వావియున్ వరుసయున్ మాన్యంపు ధర్మంబులున్
దెగనాడన్ గనిరే! విచిత్రవిధు లెంతే నీ బలెన్ నేర్చిరే
మగలన్ బాసిరె! యడ్డదారిఁ జనిరే! మానమ్ములన్ మానిరే!

అత్తా! ఇట్టిమాట లాడకు. ఇచట నిలువవలదు. పొమ్ము.

జగన్మో:—లక్ష్మణా! నీ లక్షణాకారలావణ్యంబురాశిలో నా మానసము లీనమైనది. నాయత్నంబు మీరినది.

సీ. వగకాడ నీమోము సొగసును గనినంత
వగలను తగులము మిగులహెచ్చె
మదనుని బాధల నదరుచు బెదరుచు
హృదయము కుదురెల్లఁ జెదరెఁ గనుము

నిన్ను నేఁ గానకయున్న నాకన్నీరు
మున్నీరుగాఁ బాఱి మోమువాడు
నిదురలో నీచారువదనము ముద్దిడఁ
గదిసినరీతిఁగఁ గలను గాంతు

ఆ. వె. చలువగాలిసోకఁ జిలువకాటుగనగు
పూలశయ్య కీలికీలయగును
చెలులపలుకులెల్లఁ జెవులకు ములుకులై
తోఁచు విరహతాప మేచునన్ను.

మోహనాంగా! నిన్నటిరేయి నేను బాళిచేసోలి శార్వరీబాలక రూలి తాలిమిఁదీలి శయ్యపై ప్రాలిపడిన వలపిదములబాధలు నీవు గన్నులారఁ గని యుండినచో నింతగదయమాలి నన్ను దూలనాడి వలుకకుండ లేవు. సుందరాంగా! అంతటియుడమల నేఁ బడకున్న క్రీడకుండోదు నీకైన యాశాపుట్టునగు నేను భయంబువిఁడి లజ్జఁబోనాడి రతిక్రీడకు నిను జేరుదునా? కాంతా! సంతత దురంతకంతుకాంతకుంతాతితాంతయగు కాంతను నన్నింతఁ గారింతువే? ప్రాణపతీ! అబలపై జాలివలదా? మోహనాంగా!

కం. జక్కవకవగతి నిత్తఱి
మక్కువతో నక్కఁజేర్చి మరుకేళిననుఁ
జొక్కఁగఁ జేయుము వేఁడెద
నిక్కంబిది నిల్వఁజాల నీరజనయనా.

(అనుచు మూర్ఛఁబడఁబోవును.)

అప్పణ:—(దూరంబున నిలిచి) (స్వగ) ఇదియేమో క్రుతిమీఱి రాగానఁబడెను. మితిమించెను. ఇట్టి పనికి నే నియ్యకొంటి నేని యైహికమున నింద్యుఁడగుదును. పరమునకుఁ పాతకినగుదు. నీతి విధులు విషయాధీనచేతస్కులకు రుచింపవు. ఏమిసేయుదు. (అనుచు సమీపించి) తల్లీ (అనుచు నమస్కరించి పోవును.)

ఉలగన్యా:—మోహనాంగా! నాపాదము లేశీలి నీవంట నగునా? త్రికరణశుద్ధిగ నిన్ను నే వలచినపుడే నేను నీవనితనైతిని. నీవు నా వల్లభుఁడవైతివి. ప్రాపంచికవ్యవహారధర్మంబునుంబట్టి సరిపడి న్యాయంబు మనకు సంఘటింపదని సంశయింతువేమో? అట్టిసంశయము నీకువలదు. ధర్మ శాస్త్రవిధులనుసరించి నీ మామను నేను వివాహమాడలేను. ధనపిశాచావేశచిత్తులై మరాశా పీడితమనోవృత్తులై నా తలిదండ్రులు వివాహము చేసినారు నాచేఁ దలఁబ్రాలు వేయించినపుడు నే నాతలఁబ్రాలు మట్టిగాఁ దలంచి యుభయకులంబులు నీదుష్కృత్యమునందే నాశనమగుఁగాక యని శపించుచుఁ జల్లినాను. మంగళసూత్రంబు నా గళంబునకట్టినపుడు నాకది యురిత్రాడని తలఁచితి. నాకది కలకాలంబు దుఃఖపాశబంధంబని గొన్ని.

నాకు వివాహంబైనదని నే నెప్పుడును దలంపను. ఇట్టి కన్యను నన్ను గాంధర్వంబున వివాహ మాడి స్మరకేళిసుఖంబొనగూర్పుము.

అ ను బం ధ ము 6.

లక్ష్మణ:—(స్వ·గ) ఔరా! స్త్రీ సాహసము. ప్రత్యక్షరాక్షసులు. స్త్రీ లనునది రిత్తగాదు. (మోహిని నిరీక్షించి) అత్తా! ఇట్టి పాపాయుక్తప్రవృత్తి నీ చిత్తంబున తోచవలసెనే?

సీ. వినవమ్మ విధుముఖీ విషయానుభవసుఖం
బులు బోలు నెండమావులను ధరణి
నీరజలోచనా నీటిబుగ్గలఁ బోలు
నింద్రియసుఖముల నేల కోర
బోటిరో యైహిక భోగము లెన్నఁగా
నీటివ్రాతలుగావె నిక్కముగను
తోయజాననయిట్టి తుచ్ఛానుభవములు
దర్పణరూపముల్ తథ్యముగనె

తే. గీ. ఇంతి మిథ్యాసుఖంబుల నిచ్ఛయించి
యిహపరంబులు చెఱచి నీ వీఁగవలదు
నీతిధర్మప్రవర్తన నిన్నుఁ గాచు
వలదు ననుఁ గోరవలదమ్మ కులము చెఱచు.

తల్లీ! కలిమికి వితరణవన్నె తెచ్చునట్లు కులసతికి మానము వన్నెఁ దెచ్చును. అత్తా! కడనమ్ము నిలుకడరీతి మదవతికి మానము ఖ్యాతిగదా? మానము సత్స్వభావమగు రీతి బోటికి మానమాభరణము గదా? మానము వదలిన మానిని యింధనస్థితిలేనిదనురీతి శోభిల్లదుగదా. తంత్రి లేనివీణరీతి భాసిల్లదుగదా? అత్తా! భోగంబులు మనోరంజనమాత్రంబులగును గాని నిత్యంబులు గావు. దీని నీ వెఱిఁగి యిఁక నిట్టి దుర్విషయానుభోగంబులు గోరకు నిను వేఁడెద.

అ ను బం ధ ము. 7.

జగన్మోహి:—మోహనాంగా; నీవద్ద వేదాంతోపదేశంబు నందన నే వచ్చినదానను గాను. గ్రంథంబులలోని నీతులు క్రోడీకరించి యందఱు మెచ్చునట్లుగను నుపన్యసింపవచ్చును. ఆరీతి నటింప నలవి గాదు. పుంస్త్వాభరణుఁడవగు నీ వీరీతి నొగియుటకుఁ గారణంబు నే నెఱుంగుదు. నీ మనంబరయుటకు వచ్చినానని తెలిసికొనవు కాఁబోలు. నిజంబుగఁ గుసుమశరశరపరంపరాహతయై నినుఁ జేరితి. నందియింతువేని యిదిగో నీపరిరంభణసుఖంబిప్పుడే నందెద.

అ ను బం ధ ము. 8.

[అనుచుఁ గౌఁగలించికొనుటకు గాను వానిశరీరము తగులును.]

లక్ష్మణుఁడు:—ఛీ. అంటకు దూరురాలా!-(అని వెనుకకుఁ ద్రోయును. జగన్మోహిని పడును.)

జగన్మోహిని:—(పడిలేచి) ఓరీ. పురుషాధమా! మైఁబడివచ్చినదీనదతియని పరిభవింపనగునా! ఇది వచ్చి వనమోహనుని ధర్మమా?

ఉ. జాలినిమాని మానినులసాహసవృత్తినిఁ ద్రోయఁజెల్లునే!
కూళ పరాంగనల్ కుసుమకోమలగాత్రలుగారె! ధారణిన్
బాలిశపోలినట్టి నవపల్లవపాణుల నెవ్వ రేని యీ
లీలల యౌవనాఢ్యు లదలించిరె! త్రోసిరె! కట్టుసేసిరే!

ఓరీ యౌవనాధమా! నామాటలు వినవుగా? నాకోరిక ఫలింపఁజేయవుగా? నను రతికేళిఁ దేల్పవుగా?

లక్ష్మణ:— అత్తా! పాపాయత్తమైనకార్య మీప్రాణంబున నే నెన్నఁడును చేయఁను. ఈ యడియాసలు మానుము.

జగన్మోహిని:— ఏమీ! ఇదిపాపమా! ఈ పని నీవు ప్రాణాంతమునఁజేయవా? అటులయిన నిగతమునో రక్షించ నేఁ బోవచ్చునుగదా?

లక్ష్మణ:—తల్లీ! క్షేమముగఁ బోయిరమ్ము.

జగన్మోహిని:—లక్ష్మణా! చక్కఁగ నాలోచింపుము. అనాలోచితముగ మాటలాడకుము. అబలనుండి నీకే మగునని తలంపకుము. నీవు నావాఁడవైతివేని యీ రాజ్యాధిపత్యంబు నీకిచ్చెద. ఇది ముమ్మాటికి నిజము.

లక్ష్మణ:—తల్లీ! పాతకమూలంబై ఫలించినది రాజ్యాధిపత్యము కాదు. త్రిలోకాధిపత్యమిచ్చినను నాకు వలదు.

ఉ. భామిని నీ దురాశ లోకపాటిగ నన్నుఁ గలంప నేర్చునే
భూమియుఁగాదు నాల్గుపదిభూములనిచ్చినఁ బాతకంబులన్
నే మనమొప్పఁ జేయుదునె? నీతి విదూరుఁడ నౌదునే! భలా
నీనుడు మాయమాటలిఁక నిల్పుము సల్పుము నీతివాదముల్.

భామా! నయభయములుజూపి నన్ను లోఁగొనఁ జూచెదవు కాఁబోలు. ప్రాణంబైనఁ ద్యజింతును గాని పాతకంబు జేయుజాలనని ప్రతిజ్ఞఁ బూనిన నాకు భయమొకటి కలదా? ఆభ్రాంతి వదలుము.

జగన్మోహిని:—(పోవుచు) లక్ష్మణా! నేఁబోవుదునా? నిజమా నామాటవినవా?

లక్ష్మణ:— ఈ విషయంబున వినను.

జగన్మోహిని:—మంచిది. పోయెదను. (వ్రేళ్లువిఱిచిపోవుచు.)

లక్ష్మణుఁడు:— ఇది నా గ్రహచారము. మూలనున్నను బురాకృతకర్మము ముంగిటనిలుచుననునానుడి యిందు సార్థకమయ్యెను. భావజప్రవృత్తబల్లిదపబాధలఁ దాళక యీ భామిని భాగవత కాలక్షేపము నున్న నన్నెన్నివిధముల బాధించెను. భళిరా! మదనప్రభావము మనోగతా

గంటుకొ దహనునిమాడ్కిఁ జేరి మానవవివేకప్రవృత్తవనాటికలఁ గాల్పుచుండుమగదా! ఇట్టి తుచ్ఛసుఖంబులు శాశ్వతమని తలఁచువాఁడు శునకవాలమ్మునుఁబట్టి వనధిఁదరింపఁ జూచువాఁడుగదా. పాతకహేతుకమైన యిట్టి తుచ్ఛసుఖంబుల నే నిచ్ఛయింతునా? ఈ జగడాగ జాలిచే నను దూలవిడిచెను. నిట్టూర్పులు పూరించుచు నన్నుశపించుచు చింతముతో గూడినపలుకులు పలుకుచుఁ బోయెను. ముందేమి జేయుదునో? చేయునది జేయు నిమ్ము. వచ్చునది వలదనినఁ బోవునా?

అ ను బం ధ ము. ౪.

మ. కలుగును పూర్వజన్మకృతకర్మఫలంబులు మానవాళికిన్
వలదని వానిఁ ద్రోయఁగను వచ్చునె యెంతటియోగులైననున్
దెలిసియుఁ బాతకంబులను దీపని చేయఁగ నెవ్వఁడోపుఁ
గన్నులఁగని యెట్టివాఁడయిన నూతిఁ బడన్ మదిఁ గోరునే? ధరన్.

(నిర్వేదము.)

తృ తీ య రం గ ము.

ప డ క టి ల్లు.

జగన్మోహిని - వీరుఁడు

జగన్మో:— సీ. పూసఁగూర్చినరీతిఁ బూవిల్తుగాథల
నొక్కొకక్కొఁ ణించి చక్కఁబఱతు
నయభయములుపల్కి ననవిలుకానికి
బంటుగా వీరుని భద్రబఱతు
కులుకుచుఁ బలుకుచుఁ జెలికానిగాఁ జేసి
కుసుమాస్త్రకేళికిఁ గుదురుబఱతు
వాత్స్యాయనోక్త ప్రవచనస్థమర్మముల్
తేటతెల్లముగాఁగఁ దెలియఁబఱతు

తే. గీ. పంచబాణ ప్రపంచార్థపారగునిగ
జేసి విఖ్యాతిఁ జెందెద వాసిగాను
తప్పిపోయినభూమికిఁ దప్పుదాన
మత్తకాశినిపంతము రిత్తయగునె.

ఏమీ! వచ్చెదనని చెప్పి పంపిన వీరుండింకను రాకుండెనే? ఏమి కారణముండును? దాని వానియన్న లక్ష్మణుఁడు కని పోవలదని యడ్డుపెట్టియుండునా? అటులైన వానినిఁ పొం వానిచర్యలు గుర్తించు నావాసి నాకదితెలుపక నుండునా! పిలరాదాయెనోగదా? వా

సౌందర్యకార్యంబు కండ్లగట్టినట్లున్నది. ఏమో' ఎవరోవచ్చినలాగున్నది. (అనుచు సుందరిలేచి లోయి) నా ఎవరున్నారేరే?

ఉ. కన్నులఁగట్టినట్లుగను కాముని యాకృతి యెల్లకాలము
విన్నను వొప్పువానిగని వీనుల విందుగ నుడు కెత్తలెర
కొన్నవవింటిక్రీడలను గుబ్బలు కౌఁగిటఁ జేర్చినట్లుగు
మున్ననఁజేసి నన్నెపుడు మాన్యుఁడు మారుని కేళినేలునో.

వానినెప్పుడు నేఁ గని కన్నులఁగన్ను కొందునో? వాని పరిరంభణానందఁ శెప్రతంబు....... ఏపు డాసుందరుండు నా మనోరథంబీ జేర్చి సుఖవారిధిలో దేల్చునో? వాఁడెచ్చటనున్నాడో తెలియకున్నది.

అ ను బ ం ధ ము. 10.

[అయిదుఁ గూర్చుని చింతించుచుండును.]

(వీరుఁడు ప్రవేశించి)

వీరుఁడు:—(జగన్మోహినిసింజూచి) అత్తా! వందనంబొసర్చెద.

జగన్మోహిని:—[దిగ్గునలేచి] వీరవరా! ఏమిక్రొత్త మర్యాదలు నేర్చితివి. వందనంబననేమి?

వీరుఁడు:—తల్లీ! పెద్దవారి యాశీర్వాదంబుఁ గోరి చిన్నవారొనరించు నమస్కృతికి వందనంబని పేరు.

జగన్మోహిని:—సుందరాంగా! మనయిరువురిలో పెద్దవారెవరు? చక్కఁగనిలుపుము. యాతను (అనుచు వాని మేనంటి నిలుచును.)

వీరుఁడు:—(దూరంబున నిలిచి) అత్తా! పెద్దా చిన్నా యనునది యెత్తుపైన నిర్ధరింపఁబడినది కాదు.

జగన్మోహిని:— మోహనరూపా! మఱియెటుల నిర్ధరింపవలెను?

వీరుఁడు:—అత్తా! వయసుపైన నీవు నాకు మేనత్తవు కావున వందనీయవు.

జగన్మోహిని:— సుందరాంగా! వావివరుసలు సంకేతవాచకములు. నామములట్టివియే కావున పెద్ద చిన్నతనంబులు వయసుపైన నిర్ధారణీయములు. కందర్పరూపా! ఒకవేళ వారలితంత్రములు నన్ను నీ కిచ్చి పెండ్లిచేసి యుండిన నేను నీ కేమగుచుంటిని?

వీరుఁడు:—

అ ను బ ం ధ ము. 11.

(శివ - శివా - హరి - హరీ) ఎంతమాటయిది. అమ్మ నన్నేల పిలిపించితివి?

జగన్మోహిని:—సుందరాంగా! ఇదియేమి విపరీతచర్యలు. నీబుద్ధి పెడదారిఁబట్టెనా? అమ్మాయని యనఁజాదవు. నే నీ యమ్మనా? నీ తండ్రి భార్యనా? అటులిలువకు శాస్త్రాగ్రహము వచ్చును. ప్రొద్దుగడప నపేక్షించి నిన్ను పిలిపించితిని. అదితప్పా.

వీరుఁడు:—అత్తా! తప్పని యెవరుపలికిరి? నీవు ప్రొద్దుగడపవలెనన్న నీకుఁ జెలికత్తెలు లేరా? నే నేల?

జగన్మోహిని:— సుందరాంగా! ఎప్పుడు చెలికత్తెలతోనే ప్రొద్దుగడపవలెనా? చెలికానితోఁ బ్రొద్దు గడపఁ గూడదా?

వీరుఁడు:— అత్తా! ఇది క్రొత్త పద్ధతి అయినను నీ యానతి మీరఁజాలి? ఏరీతిఁ గాలక్షేపంబుఁ జేయఁగోరితివి?

జగన్మోహిని:— కాదు సుందరా? ప్రపంచంబు నందానందమయమై పరిణమించు కాలక్షేపంబెద్ది?

వీరుఁడు:— అత్తా! అది భగవద్ధ్యానంబు, భగవద్గీతాపారాయణ దానికి సాధనము

జగన్మోహిని:— మూఢమోహనాంగా! ఇట్టి ముక్తి సేవ్వక స్వర్గమెక్కఁగలఁడా! శారీరతత్త్వంబులు శోధించు సాంఖ్యయోగంబు సాధింపక కర్మయోగంబు నాచరింపక ధ్యానదశయు జ్ఞానంబులు నల్పక సన్న్యాసి యోగంబుగనక యానందయోగంబందఁగలవా? ఆనందం బెట్టిదియనునది ప్రాపంచిక వ్యవహారమున నీవు తెలిసితివా?

వీరుఁడు:— [ఆశ్చర్యపడి] అత్తా! ప్రాపంచక వ్యవహారంబున నానందంబన నెద్ది?

జగన్మోహిని:— మోహనాంగా స్త్రీ పురుషసంయోగాను భవము రతియనఁబడును. దానిఁ జక్కఁగ నేర్చి భగవద్గీతలలోని భక్తిమార్గంబు నవలంబించవలెను. అది యెట్టుల రతిశాస్త్ర ప్రావీణ్యత స్వానుభవమున నేర్చి పిదప నీవు గోపికా వేషంబుధరించి గోపాలుని నీ పురుషునిగ మనంబున నెంచి రతిసుఖమందవలెను. ఇది జ్ఞానంబునకుఁ జక్కనిమార్గంబు.

వీరుఁడు:— ఇది యేశాస్త్రసమ్మతము?

జగన్మోహిని:— సకలశాస్త్రసమ్మతము. పంచాయుధ ప్రపంచశాస్త్ర సమ్మతము. అనుభవశాస్త్రసమ్మతము.

వీరుఁడు:— (నివ్వెఱఁగంది) అత్తా! నీ చెప్పినటి శాస్త్రసమ్మతయుగనుండిన శుకమహాఋషి యిట్టి ప్రాపంచికసుఖమనుభవించి యంతటి మహనీయుండాయెనా?

జగన్మోహిని:— సుందరాంగా! ప్రపంచమున నందఱు శుకులేనా? శుకులు పుట్టినతోడనే వారికి నారాయణస్మరణ పారాయణలభ్యమాయెను. నీవు నట్టివాఁడవేనా? అట్టి మహానుభావులు ప్రపంచంబున నొకరిద్దరుందురు వారిబలె నందఱునుండ సాధ్యమా? శుకుని తండ్రి నీవు వినవా? శుకుని తాతచరిత్ర నీవువినవా?

వీరుఁడు:—

ఉ. అరయఁగ భామభోగరతులందును నిందను పాపకూపముఁ
జేరఁగను చూచువారనుచు శుద్ధముగా విధులెల్లి బల్కవే
తరుణిరో యిట్టి పాతకమతంబును గోరఁగ జెల్లునె
పీతాంబరయమ నీతియుఁ దెలిసి "అత్త" మునంబున నింటనుండుమా.

అత్తా! భామభోగరతాసక్తులు నిరంతరనిరయ సమీపస్థులుగారా? అనిత్యంబులయిన ప్రాపంచికసుఖంబు గోరువా రెండమావులనుఁ జూచి జలహింభ్రాంతి వెన్నంటు మృగములవలె బోలు చెడుగదా? మోహమదిరాపానమత్తులై విషయాసక్తతఁ జిక్కి తమ్ముదామెఱుంగక

వారికి విరక్తిమార్గంబు దొరకునా? ఈ దేహము కారాగేహమనియును, మోహము జీవుని బంధించు నిగళంబులనియును రాగద్వేషములు వ్యూహములనియును దెలిసి విపులమయియుండి నిగళము ద్రెంచి జీవుని ముక్తుని జేసినం గదా యానందము జీవన్ముక్తునకు.

అనుబంధము. 12.

జగన్మో:—(స్వగ) ఏలికి వేదాంతము ముదిరి తలకెక్కినది. వేదాంతరోగంబునకు మకరధ్వజమాత్ర యని వైద్యులు వచించిరి. దానినిచ్చెద. (సమీపించి) సుందరా! వాతాంబుపర్ణాశనులగు విశ్వామిత్ర పరాశరాదులు వనితలరతికి సువర్ణాంబుజంబు నాస్వాదించిరి. పయోధృత దధి గ్రాసంబుల ముత్తురైనవారు విషయామృతంబు విడువ గుదురుపిన విసువారు గదా. ఇంద్రియ నిగ్రహం బెట్టి ధీమతకు నలవి కాదని కృష్ణుడు పలికిన వాక్యంబు నిరాకరించి మూర్ఖ పండిత ధీసంగతి యేమాయెను? మతంగముని పతిసంగమసుఖంబు నేకోరి తిరస్కరించె? గాక మూర్ఖమ్మన్య ప్రేలాపములుం బలెనుగదా? ఇవియన్నియు నట్టియాటలు. అభావవిరక్తి వచనమ్ములు. ఏదో యొకకట్టడికి లోబడి ఘోటకబ్రహ్మచర్యమ్మాయమున నుండి బలవంతపు వేదాంతంబు లుపన్యసించుచుందురు. అట్టివి మనవంటివారు పాటింపనగునా? నా నా సుఖపాత్రమైన యౌవనమదాంగనా వెన్నెలరీతి రిత్తగ వెళ్ళింపనగునా? సరసవచన కళాచాతురి వెలయ బరిరంభణసుఖంబులందేలి రతికేళి నోలలాడినవారుగదా ధన్యులు. వారికే గదా యానందంబు సిద్ధించు. ప్రకృతిపురుషసంయోగానందం బిట్టిదియని యట్టివారికే గదా తెలియును. మనసిజరూపా! మనోధికలతాంతాశుగహతిస్వాంతనై హేరాళమైన మోహంపురాశిం దాళజాలక పోలితి. వనితామాననసూనసాయకా! నాకంటు తాయి సమీపమునందు వియమెటులు చలించునో యటు నీపై నా మనంబు చలించుచున్నయది.

అనుబంధము 13.

మోహనాంగా! పుష్పశరశరజర్జరితాంగనైన నను నీ వెటు రక్షింపెదవో? రాజశేఖరా! నా మానసంబంటి కాల్చు దుర్ధరకందర్పదవాగ్ని నీ వెటు లార్పదలంచితివో; మనోనాథా! నా మానప్రాణధనంబులు నీ పరపరచితి. నీకు దక్కితి. ఎక్కువమాట లాడజాల.

అనుబంధము 14.

(అనుచు పైబడును.)

నీతుడు:—(జగన్మోహిని పదతలంబ్రోసి) ఛీ! అట్టి దురాగతంబు కూడదు. కులాగతనీతి యంతయుం గాల్చి విషయాధీనంబైన మానసమై లజ్జాభయ ధర్మంబులమాని వావివరుసలు గణింపక ప్రకటీకృతపతిభక్తి సతికి సర్వస్వమియైనపతి మరియెవ్వనో పాపంబులు వచ్చెదవి. ఎంతటి పాపంబున కొడిగట్టితివి. నన్నెంతటి పాతకకూపంబునం బడద్రోయ నెంచితివి? పరాంగనానిరతరార్థపరాఙ్ముఖుండగు నేను నీ వలలోబడుదునే? ఉదధి దాటిన మేరువు కద

కానే? నిర్భావరుఁ జదలంట నేర్చునే? నీ మంత్రము నాపైఁ బాఱునని తలఁచితివా? ధాతులు బూతులగీములనుటకు నీవు దృష్టాంతమైతివి. చెలులు సాలావృకములనునది సార్థకమయ్యె. నీవు మండూకస్వనఫణివి. పయోముఖ విషకుంభన్యాయమునకు నిదర్శనంబుగ నిలిచితివి. నిన్ను విశ్వసించినవాఁడు పరిధానాంశక్లిన మహోరగంబును విశ్వసించినవాఁడగును. దార కాంత సైతము నీ యంతటి తెంపరితనమునకు లోఁబడదు. ప్రపంచంబున నీయట్టి స్త్రీలంపటయునుండినచో నరకశతంబులు వారికిఁ గావలయునుగదా? నీ వింతటి మేఁకవన్నె పులి యని నేఁ దెలియనైతిని.

జగన్మో:— ఏమీ! పురుషవరా! ఈరీతి దుశ్శ్రవదూషణభాషణముల నను నిందించెదవేల? బలరాముఁడు వరుఁడుగాఁ గలిగిన తరుణి మదనశరములకు నోర్చి స్మరకేళికి యౌవనాఢ్యుఁడగు పురుషుని గోరుట నిరయమూలంబని యెవరు నుడివిరి? గురుదారాయుక్తు తార వరుసమూని తారానాథుని వెంబడించి కుమారవరుని బడయఁగదా? గౌతముని సతి యహల్య స్వర్గాధిపతినిఁ గూడి రతికేళినిఁ దేలదా? వారిని మహాపతివ్రతలని నీవు పూజింపవా?

వీరుఁడు:— అత్తా! నీ భారతమిఁకఁ జాలింపుము. ఇంద్రియనిగ్రహంబున శుకసనకాదృశ్యంబుగ నేఁ బలికినప్పుడు శుకతొండము ప్రపంచంబున నుండునని ప్రశ్నించితే? నీ పలికిన తారలు యహల్యలు ప్రపంచంబున నెందఱున్నారు? వారి నేనా నీవు లెక్కింపఁదగినది. దమయంతి, మదయంతి, అరుంధతి, శ్రీమతి, లోపాముద్ర, సుకన్య, సీమంతిని, సావిత్రి, మహాభద్ర, సువర్చ, శచి మొదలగు పతివ్రతలు నీ యెఱుకకు రాలేరా?

అనుబంధము 15.

జగన్మో:— ధీరవరా! నీ పలికిన పతివ్రతాలలనలు పరిణయసమయమున నయోనిజలా? జరామరణులా? వా రేయుగమునందుండినవారు? వారిని మనుజులో మానవులకు సామ్యులుగా నెన్నఁదగునా? వారి నీతులు పాటింపఁదగునా? చాలు నీ మాటలు. స్రక్చందనాది పరిమళద్రవ్యంబులచే శయ్య యలంకరింపఁబడినది. నీ మెత్తని శరీరంబు దానిపై నర్తించి యానందవారిధిలో నన్నుఁ దేల్పుము. ఆలస్యంబు నే సైఁపనోప.

అనుబంధము 16.

(అనుచుఁ జేతులు పట్టును.)

వీరుఁడు:—(మోహినిం ద్రోసి) ఛీ. జగజంతా! వచ్చినక్కసీ! నన్నంటకు. నే నిచట నిలువంజాలను. నేఁ బోయెద.

(అనుచుఁ బోవుచుండును.)

జగన్మో:— ఓ పురుషరూపమునగపడు నారీశిరోమణీ! ఓరీ శిఖండీ! నా మనోరథంబు నీడేర్పక నీవు పోయెదవా? పోయెదవా? ప్రాణంబునఁ బోఁగలవా? ఆలోచింపుము. పదతాడితమగు పన్నగంబు పగమానదు. మిడిసిపడకు. నీపొంగు కుంగిపోవును. పేగునఁ బట్టినటులఁగ నీపైఁ బగఁబట్టి నీ వక్షంబులో బల్లెమై యుండెద. చక్కఁగ నాలోచింపుము. ఇప్పుడైనను బుద్ధిఁదెచ్చి

కాని నావద్దఁ జేరి ముద్దిడుము. నిను మన్నించెద. సర్వసుఖంబులు నీకుఁ గలిగించెద. రాజ్యాధిపత్య మిప్పించెద. నా దేహమంతయు నీకు సమర్పించెద.

వీరుఁడు:— ఉ. కలుగును పూర్వజన్మకృతకర్మ ఫలంబులు మానవాళికిన్
వలదని వాని ద్రోయగనువచ్చునె యెంతటి యోగులైననున్
దెలిసియు పాతకంబులను దీపని చేయగ నెప్పుడోపు గ
న్నులఁగని యట్టి వాడయిన నూతిబడన్ మదిగోరునే ధరన్.

ప్రత్యక్షరాక్షసీ! నీ ఇఁక మాటలాపకు. నీ చేయునదెల్లను జేయుము. నే వెఱవను.

(నిష్క్రమింతురు.)

జగన్మోహిని:— అ ను బం ధ ము 17.

(కన్నీళ్లు విడుచుచు) హా. హా. దైవమా! ఏమిచేయఁగలంది రేమి చేసితిని. రత్నాకరంబునఁ జొచ్చి మౌక్తికంబులు తేఁబూని గులకరాళ్లు తెచ్చితిని. అయ్యో! ఆ సుందరుల పొందుఁ బోనని కారాగారంబున నింకను గొన్ని దినంబు లుండిన బాగుగ నుండెడు. ఇప్పు డేమనుకొని యేమిప్రయోజనము. ఈ క్రూరులు నాగుట్టు బయల్పెట్టి నన్నెంత రట్టుసేయుదరో? తమ తల్లికివార్తఁ జెప్పి నా మానికిఁ జేటొందించి నను దండింపఁ జేయుదురో? ఏమి సేయుదు?

సీ. ఆడుపుట్టువుగనే నాయువుగలిగి యహో
నేలపైఁ బుట్టితి నేలయిటుల
పుట్టితిఁబో మదిభూతము పతిగాఁగఁ
జేసిరేలొకో నాదు చెలువుచెడఁగ
చేసిరిపో మున్ను జేసినఫలమని
యూరకుండక వీరిఁ గోరనేల!
కోరితిఁబో నాదు కోర్కెలుదీర్పక
బాధించి వీరేల బాసిరయ్యొ

తే. గీ. పాసి చనినంతమాత్రన పాసిఁద్రోసి
వసుధపైఁ బాదములు నిల్వవశముగాక
కనులు గిరగిరఁ దిరిగెడు కతమదేమొ
మరణచిహ్నలు గననయ్యె మహితముగను.

(అటుదుఁ గూర్చుండి యాలోచన సల్పినయంత దిగ్గనలేచి)

తే. గీ. తప్పిపోయిన భూమికిఁ దప్పుదాన
మత్తకాశిని పంతము చిత్తయగునె.

ఇదికదా ప్రారంభమున నేఁ బూనినపంతము. పంతము కొనసాగింపలేని యంతి జన్మం బొక జన్మంబే? కానిమ్ము. నేఁ బ్రాణము వదలుటకు సిద్ధముగ నున్నాను. ఉండి నేఁ జేయున

జేమి? పోయి నేఁ జయనిదేమి? నిన్నింతగఁ గాఱించి వరుసబావమణులఁ దూషించి నా సుఖానుభవము చెఱచిన యీ దుర్మార్గశిరోమణులు నా కలుషంబున సాక్ష్యభూతముగ భువి బ్రదికియుండ నేల. మంచిది. వయోముదితలగు ముదితలమాటలు జరామయులగు వశుల వేదవాక్యములుగావా? కానిమ్ము. ఆ ముదిభూతము రేపువచ్చినతోడన వ్యసనముభినయించి కొండవాళ్లై కేయిరూపమెత్తి వీరిరువురిపై క్రూరదురాగతినేరము మోపి పిమ్మట లేనియట్టుల వీరిని రహస్యముగ ఘోరాటవిఁ జేర్చి చంపించి విషముద్రావి నేఁ జచ్చెద; ఇంతటితో నా చరిత్రముగియనిమ్ము. ననుగన్న తల్లిదండ్రులకీడువు చల్లఁగఁ గానిమ్ము. నన్నుఁ జేసికొనిన మగనిసంకట మాఱనిమ్ము. కన్నబిడ్డలను ధనాశచే వృద్ధులకిచ్చి వివాహంబు సేయు జనులకు బుద్ధిరానిమ్ము.

(నిష్క్రమించును.)

తురీయ రంగము.

అరణ్యము.

లక్ష్మణుఁడు - వీరుఁడు - ఘాతకులు - అగస్త్యులు.

లక్ష్మణు:— ఘాతకులారా! నిర్దోషమయుండన మము నీరీతి బంధించి యరణ్యముఁ జేర్చి వధింప మీ కేమన్యాయ మొనఁగెను? కారణంబేమి?

భైరవు.— అయ్యా! కారణంబు మే మెఱుంగము. మనరాజగు మీ మామ తానే మమ్ముఁ బిలిపించి మిము బంధింపఁజేసి కాననకుఁ జేర్చి చంపుఁడని యాజ్ఞ యిచ్చెను. ఇదిగో రాజముద్రితుంగరము.

లక్ష్మణు:— (తమ్మునిఁ జూచి) తమ్ముఁడా! ఏగతి మువ్వురుదమ? ఎంతటి ఘోరమిమ్మది.

సీ. ఎన్నఁడే పాపము కన్నులఁ గనఁబడి మాకు
ఘోరాటవినిఁ జావు గూర్చె ధాత
మమ్ముఁ దనుగను మేనమామకు మనమేమి
ముంతోనర్చితిమో యీ మరణవిధికి
మముఁగన్న తల్లి యీ మారణకష్టంబు
వినినంతమాత్రనఁ జనును దివికి
మునుమే మొనర్చిన ఘనదుష్టకర్మము
తమ్ముఁడా యెన్నంటి తలఁతిమెనిపుడు

తే. గీ. కారణమ్మును దెలుపక ఘాతకులకు
నొప్పగించునె మా మామ యొప్పటంచు
నిందొక రహస్యమేదియో యిమిడియుండు
వెలికిఁ బడనీక దాఁచిన విధముఁ దోఁచె.

(అనుమఁ గ్రిందఁబడును.)

వీరుఁడు:—అన్నా! ఈరీతిఁ జింతించినమాత్రాన ప్రాణములు దక్కునా? ఈ ఘాతకులు మాత్రౌ దయఁ దలఁతురా? దయఁదలఁచి యాధిపతియాజ్ఞోల్లంఘనఁ జేయుదురని మనము తలఁచనగునా? లెమ్ము. ఇట్టి క్రూరవధకుఁ గారణమ్ము నే నెఱింగితి.

లక్ష్మణ:—తమ్ముఁడా! అదియేమి కారణము.

వీరుఁడు:—అన్నా! మనమేనత్త జగన్మోహిని మోహపాశనిబద్ధబుద్ధియై న్నన్ను కేళికి మృదులలితామృతోపమానవాక్యంబుల నను వేఁడెను. గాఢపంకంబునఁ బడిన గజంబురీతిఁ గ్రిమివర్గపరిపూరితరక్తమూత్రసంకలితాసన్యాగారంబునఁబడి పొర్లుచు భూరిసంసరణకారణమగు హరిచరణ నిరంతరారాధనమువంటి నాతరముగాదని పలికితి. అయినను నను బలాత్కరించెను. కానివని యెన్నటికిని గాదని వదిలించి వెళ్లివచ్చితి. వచ్చునపుడు నాపైఁ బగసాధించెదనని పలికెను. అందుచే ఫలించెను.

లక్ష్మణ:—(అచ్చెరువంది) తమ్ముఁడా! ఆ జగజ్జాణ నన్నును బలాత్కరించి విగతమనోరథయై పగ చాటుచుఁ బోయెను. ఇది యా సాహసి కృత్యంబు. సందియంబు లేదు.

(అగస్త్యుల ప్రవేశము.)

అగస్త్యు:—బాలకులారా! ప్రాణభీతిఁ జెందకుఁడి. మీ పురాకృతకర్మఫలంబు మీ కాజగన్మోహినీరూపమ్మున నగపడినది. మీకుఁ గాలపరిపక్వమయినది. పూర్వజన్మంబున జగన్మోహిని మంద యను నామంబంది సుశీలుఁడను గురువరుని భార్యగ నుండెను. ఆమె మహాపతివ్రత. ఆమెను మీరు చెనకి విగతమనోరథులై మిమ్ము నామె చెఱిచెనని ముందుమిందు మీ గురువునకుఁ దెలిపితిరి. గురుఁడు క్రోధమునఁ జెందినవాఁడై యా వనితను హింసించె. ఆ పతివ్రత శాపంబిడె. శాపావధికాలము మీరెఱుఁగుదురు. జగన్మోహిని విషసేవనచే నిప్పుడే చచ్చెను. మీరు వచ్చుజన్మంబున వసుదేవయశోదలకు ద్వారకఁ బుట్టి యిదేరూపమ్ముదాల్చి యొకానొక మహాత్కారణంబున నీ దేశంబుఁ జేరి మీ యిరువురిలోఁ బెద్దవాఁడగువీతండు (లక్ష్మణునిఁ జూపి) యీ కలరాయఁడను పేరంది మహిపపురమునకుఁ జేరిన రాజ్యంబంతయు శ్రీకృష్ణాది పత్యంబుగ స్వమతిసమ్మతంబుగ నేలును. దీని నెఱిఁగి సుఖంబుగ నారాయణధ్యానం బొనరించుచు ప్రాణంబులు త్యజింపుఁడు. నేఁ బోయివచ్చెద.

(నిష్క్రమణము.)

లక్ష్మణవీరులు:—(తెలివంది హరిని స్తుతింతురు.)

శా. శ్రీసంయుక్తము సిద్ధసేవ్యము మహాశ్రేయంబునై బ్రహ్మమై
హాసిజ్ఞాది త్రిమూర్తిరూపములచే వ్యక్తంబునై యొందునున్
వాసస్థానము గల్గఁజేసికొని నిర్వ్యాపార సౌభాగ్యమున్
భాసిల్లన్నను దివ్యతేజమును నేఁ బ్రార్థింతు నిత్యార్థినై.

(ఘాతకులం జూచి) ఓరీ ఘాతకులారా! మీ కనువందగినపని చేయుఁడి. ఇదిగో మా కంఠంబులు చలింపక నిలిచియుండెను.

ఘాతకు:—అన్నా! ఏంత క్రూరమైన దీ కృత్యము. అయినను దప్పినచో మాకుఁ బాపంబువచ్చు.

(అనుచుఁ గత్తియెత్తుదురు తెరపడును.)

(నిష్క్రమణము.)

పూర్వాఙ్కమిది.)

శ్రీ

[illegible]

స్థలము: [illegible] - [illegible],

[illegible] - [illegible] ఆచార్యులు వరదుఁడు.

[illegible]నాయక:—

సీ. "నెలదూపు [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] బడితి
కలుములనీనెడు [illegible] గాంచి
[illegible] నాటఁ గలఁతఁ బడితి
నిద్రాహారంబు [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] బడితి
విప్పయి చెల్వొప్పు [illegible] గాంచి
[illegible] విసులను గప్పఁ బడితి

తే. గీ. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] గాంచి
[illegible] [illegible] [illegible] కలఁకఁ బడితి
[illegible] [illegible] [illegible] తాళఁజాల.

ఆ, ఆగాశగిరిశైల[illegible] [illegible] [illegible] రాకన్నె సుబ్బరాయ[illegible] వచ్చినతఱిఁ గనులారఁ గంటిని ఆ యన్నుమిన్నను గన్నులగనినతఱినుండి దానియున్నవ [illegible] నన్నునై కన్నవన్నములం బడుచున్నాఁడను. ఆ వన్నెకాఁడిని గలయను మున్ను నే [illegible] లేదో [illegible]. ఓహో! ఆ చెలి చెలువంబు; భళిరా: [illegible] వెన్నాడి యసియాడు పెంపుమయంబు. సైరా! గరగరికలాడు [illegible] [illegible]. పాపురే! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. అసురా! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. పసురా! [illegible] [illegible] [illegible]. అదిరా; [illegible] [illegible]

వసుదే:— సుతులారా! సంగమభూపాలుడు దేవగిరిలో తురకలబాధపడుచు దాక్షిణాత్య శిష్టకోటులయిన హరిహరబుక్కరాయాఖ్యులతోగూడి "ఆనెగొంది" యను పురిని జేరి యచటనుండ వారి యదృష్టవశమున మాధవాచార్యులను యోగీంద్రులు ప్రార్థింపనుగ్రహించి వారిచే విద్యా నగరసంస్థానమును స్థాపింపజేసిరి.

కృష్ణ:— తండ్రీ! అటులయిన మనమా విద్యానగరము చేరి సురక్షితముగ నుందము.

వసుదే:— పుత్రులారా! ఆ రాజ్యము నిప్పుడు నిష్కంటకముగ లేదు. పదునాల్గవ శతాబ్దాంతమువఱకా రాజ్యము మనవారిచే జక్కగా రక్షింపబడుచుండెను. ఇటీవల తురకల బాధ యచ్చటను వ్యాపించినది. దక్షిణహిందూస్థానమంతటను బామినీసుల్తానులు వ్యాపించియున్నారు.

(మహాదేవ సోమయాజి ప్రవేశము.)

(అందఱులేచి వారికి వందనములు సేయుదురు.)

మహాదేవసోమ:— శ్లో. స్వస్తి సమస్తశిష్టజన సాధనయోగ్య కృపాకటాక్షికా
స్వస్తి సమస్తదేశగణ సాధనయోగ్య సుభక్తి శాలికా
స్వస్తి సమస్తభూమిజన సాధనయోగ్య మృదూరువక్త్రికా
స్వస్తి శివాంఘ్రి పంకజపరాగ మధూళితమస్తకాలికా.

యాదవోత్తమా! వసుదేవా! నీవును నీ సుతులును క్షేమముగనుంటిరా. వసుదేవా! మీ ముఖ భావములు వ్యాకులమానసములుగ నున్నవి. కారణమేమి?

వసుదే:— బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈ దేశము బాహుబల్యములుగ తురకులచే నిస్సారమయినది. దానికిం జేరి కగ బామినీసుల్తానుల బాధ బలమాయెను. యాదవకులజులెల్లరు దిక్కులకెగిరి పోయిరి. జన్మభూమి విడిలను మనమొప్పము. ఒప్పదవి యిచట మానముగనుండ సలుపరాదు. ఏమి చేయుదుమని దుఃఖించుచున్నాము.

మ. సోమ:— వసుదేవా! కాలకర్మానుసారంబుగ మనుజులకు కష్టములు వచ్చును గని చెప్పవలెను. జననావని యనెడియభిమానంబున గౌరవంబువీడి శాంతిరక్షణ యవమానములనోర్చి యుండుట క్షత్రియధర్మంబుగాదు. కావున మీరిచట శాంతిహీనతనుండుట సరికాదు. నేను సర్వదేశంబులు సంచరించి వచ్చితిని. మనహిందువులకిపుడు ద్రవిడదేశము పుణ్యక్షేత్రంబు వాసయోగ్యంబని తలంచితిని. నేనచటికేగ నిశ్చయించితిని.

వసుదే:— పుణ్యక్షేత్రంబులన్నియు నుత్తరహిందూస్థానమునగదా నుండును. మ్లేచ్ఛబలుకంబడిన రాజ్యమునం దేపుణ్యక్షేత్రములుగలవు?

మ. సోమ:— వసుదేవా! ఆ పుణ్యక్షేత్రమహిమ నీవెరుంగవని పలికెదవు నమ్ము. పూర్వము మచ్చరమున వెన్నుపెరిగిన వింధ్యపర్వతంబు నిర్మూలింపజేసి పుడమి చక్కబడ ద్రోచిన కుంభసంభవుని యగస్త్యుని మహిమాతిశయంబు నీవు వినియుండవుగదా; వారు దక్షిణదేశంబు ప్రవేశించి వాతాపీల్వలులనురాక్షసులను వధించిన గాథ స్పష్టమ్ము నీ కర్ణగోచరమయి

యుండుముగదా. పార్వతి మహానుభావకృతి లోకజనులకై కాంచినపుణ్యక్షేత్రంబు నీలమంగళ నగరసమీపమునుండెడి యర్కావతీ తీరమున నున్నయది. గౌతమమహర్షి కావేరీతీరమున శ్రీరంగ పట్టణంబున నుండి తపంబొనరించెను. మాలూరుక్షేత్రమునఁ గణ్వమహాఋషి తపంబొనర్చెను. విభాండకమహాముని తపంబొనర్చిన మహాక్షేత్రంబు తుంగాతీరంబునఁ గలశృంగగిరి యచట యున్నయది. మార్కండఋషి భద్రాతీరంబునఁ గాంగేయ క్షేత్రంబునఁ దపంబొనర్చెను. వసుదేవా! దైవము హరిహరరూపంబులగాని గుహాసురుని మర్దించిన స్థానము తుంగభద్రాతీరమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన హరిహరక్షేత్రకదా; హిడింబాసురుని మహాబలశాలి భీముడు వధియించినది చిత్రదుర్గముకదా? బకాసురుని ప్రాణంబుఁ బాసినస్థానము రామనగరకదా? మహిషాసురుని ఘోరహింసమాన్ప శక్తిస్వరూపమైన భువనిని [illegible] మహాఘోరాకారుని రూపుమాపిన స్థలము మాదేశంబుననున్న చాముండికదా! కార్తవీర్యార్జునుని కామధేనువ్వర మునకుఁ గారణంబగు సురభి జమదగ్నివశమున శారభపురపరిసర ప్రాంతమునఁ గదా నివసించియుండెను. రేణుక తనయుగని దుర్మరణంబునకుఁ జింతించి హైహయుఁను శపించి సహగమనకర్మమొనరించిన పుణ్యక్షేత్ర మచటనుండ చంద్రఘట్టపురము కదా; తండ్రిమరణమ్మువిని జామదగ్న్య విజృంభించి హైహయాధిపతియగు కార్తవీర్యార్జునుని కృతాంతునిపురికిఁ బంపినస్థలము కోలారునందుగల కోలాహలమ్మ దేవాలయస్థానము కదా? పరశురామక్షేత్రంబు హిరేమంగళూరునకు సమీపమున [illegible] దేవాలయమున నున్నది. అర్జునుఁడు తీర్థయాత్రా పరుఁడై సంచరించుచుండఁ జిత్రాంగదనుఁజూచి మోహించి వరించిన స్థానము చామరాజనగరముకదా? ధర్మజరాజసూయాధ్వరమున సహదేవుఁడు నీలునితో యుద్ధమాడి జయించిన స్థానము మాహిష్మతీపురముగదా? భారతంబున విరాటనగరముగఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన స్థలము మహిషపురిరాజ్యమునంగల హానగల్లుకదా: ఇట్టిపుణ్యక్షేత్రంబులచేఁ బ్రసిద్ధికెక్కి సంపదచే మించి పరాక్రమవంతులగు బాహుజన్ములకు వాటపట్టగుదేశంబు మీరు చేరుటకుచితముగనుండుఁడి.

యదు:— మహానుభావా! అ పుణ్యక్షేత్రవిశేషము లెల్లను సావధానుఁడై వింటిని. వినినప్పటినుండి యది రమ్మనెనో పిలిచెనో యుత్సాహంబు నాకుఁ గలిగెడు. ఎప్పుడెప్పుడా దేశంబు గనుఁగొందునా యని కుతూహలంబు పెంపొందుచున్నది.

సోమ:— (యదురాయునిముఖంబుచూచి) యదురాయా నీ హస్తమందిమ్ము. చూచెద. (యదురాయనిహస్తము తిలకించి) (వసుదేవునిఁ జూచి) వసుదేవా: ఈ బాలునకు సార్వభౌమలక్షణంబు లున్నయవి. సంపద్రేఖయు పూర్ణముగ నున్నయది. పూర్ణాయువయి పుత్రవంతుఁడయి యితఁడు రాజ్యమేలును. [మరల యదురాయనిం జూచి వసుదేవుని దిక్కు తిరిగి] వసుదేవా! మతియొకవిశేషము.

వసుదే:— బ్రాహ్మణోత్తమా! అది యేమి.

సోమ:— ఇతఁడు సర్వజనులకు సంభావించుచుండెను. ఇట్టిసార్వభౌమలక్షణాంకితుని నివట నుండి కొని యుంట ధర్మముగాదు.

వసుదే:— విప్రవరా! మాకు నెన్నఁడు తెలియని రాజ్యమున కెటుపోనగు? అరణ్యవాసంబునకు ధర్మజా లక్షణ సౌమ్యుండుచుంబోలె మీరనుగ్రహించి మాకు మార్గదర్శకులైనచో మాయెడల మీరు మహోపకారంబొనరించినవారగుదురు. అటుచేయుదురని నమ్మి వందనమ్ములిడెద.

సోము:— వసుదేవా! నన్నింతబతిమాలనేల? నే నా దేశంబునకుం బోవనిశ్చయించినాను. రేపు శుభదినంబు. వెళ్లెదను.

వసుదే:— మహాత్మా! అటులైన మేమును వచ్చెదము. (కుమారులంజూచి) సుతులారా! నేఁటికి మాకీ పురి ఋణానుబంధంబు తీరెను. రేపటిదినంబుననే మనము వెళ్లవలెను.

కృష్ణు:— తండ్రీ! సర్వము దైవాధీనము. మానవుఁడు యత్నించువాఁడు. దానిని ఫలింపఁజేయువాఁడు దైవము. కావున మనము చేయఁదగినయత్నం బాదేశంబునకుఁబోవుట. అచ్చట మమురక్షించువాఁడు శ్రీపరమేశ్వరుఁడు. కావున వానిపైభారము మోపి మనము వెళ్లుదము.

సోము:— ఈ బాలుఁడు [illegible]. ఇతఁడెల్లకాలంబు రామునకు లక్ష్మణుఁబోలె యదురాయనికి సనుంగు తమ్ముఁడై వర్తిల్లును. నేఁ బోయివచ్చెద.

(నిష్క్రమణము.)

ద్వితీయరంగము.

యదురాయఁడు – సోమయాజి.

(ద్వారకలోనుండిన యన్నిమతములవారు.)

యదురాయఁడు:—

చం. ధరణిసురోత్తమా కడుముదంబొనఁగూడెను నామనంబునన్
గురుతరభక్తి మీపలుకు గోరకమీరఁగవింటి నవ్యమై
సురుచిర సౌఖ్యసంపదల శోభిలుదేశము గాంచు టెప్పుడో
త్వరితగతిన్ జనంగవలె నైవము మాకొనఁగూర్చు నంతయున్.

సోమయాజులవారూ! అది యేమిచిత్రమో గాని నిన్న మీ రా నవీనదేశచరిత్ర తెలిపినప్పటినుండి నా కా దేశమెప్పుడో చూతునట్లు భ్రాంతికలిగినది. ఎపుడా దేశంబు చేరుదునో యను కుతూహలంబు వృద్ధిచెందుచున్నది. మహాత్ములార! ఇంతవఱకు నే నే మతవిచారంబును జేసి యుండంగను. ప్రపంచంబున నెన్నిమతములున్నవి? వారిమతసిద్ధాంతములెవ్వి? వివరించి నాకుఁ దెలుపుదురా?

సోము:— యదురాయా! నీకీబుద్ధికలిగినందులకు నే సంతసించితి. ప్రపంచంబునఁగల మతములనెల్ల వివరించి వారిసిద్ధాంతములు తెలుపవలెనన్న వత్సరంబులకొలఁది కాలంబు పట్టును. కొన్ని మతములవారు మాపురినున్నవారు. వారును మీ యాజ్ఞగైకొని మీవెంట వచ్చుటకు సిద్ధులైనారు. తమయానతి కేఁడుటకై వెలి నిలిచినారు.

యదు:— సోమశర్మా! వారు వెలుపలనున్నచో రానిండు.

సోమ:— [లేచి పోయి ప్రక్కననిలిచి] అయ్యలారా! ఒకరొకరు రండి. [అనిపిలుచును]

అద్వైతబ్రహ్మశాస్త్రి:— [ప్రవేశించి]

చం. జయమగుఁగాత, యీ నృపున, సంపద లెల్లఱిఁ గల్గుఁగాత; భూ
రియశము నాయురున్నతుల, వృద్ధియొసంగెడుఁగాత, సేవకుల్
నయవినయ ప్రచారులయి నచ్చికనుండుదు గాత; ధారుణిన్
నియతినిఁ బ్రోచునట్టి మతి, నీకిడుఁగాత మహేశుఁ డెప్పుడున్.

[అనుచు ఫలమంత్రాక్షతులిచ్చును.]

యదు:— [వందనంబిడి] శాస్త్రులవారూ! తమరాకకుఁ గతంబేమి?

శాస్త్రి:— యదురాయా! మీరీ దేశంబునందలి దక్షిణంబునఁగల పుణ్యక్షేత్రములకుఁ బోవుచుండి, కని మీ వెంట నేను మా మతమువారందఱు రా నిశ్చయించితిమి. ఇదియె నా రాకకుఁ గతము.

యదు:— శాస్త్రులవారు మీ మతమెద్ది? అచ్చట మీ మతమువా రెవరున్నారు.

శాస్త్రి:— యదురాయా! మేము అద్వైతులము. స్మార్తులము. అద్వైత స్థాపనాచార్యులని పిలువఁబడు శృంగగిరియందు శారదాపీఠము స్థాపించిన శ్రీ శంకరాచార్యుల దేశమది. అప్పటినుండి వారి శిష్యులందఱు మా మతమువారు.

యదు:— శాస్త్రులవారూ! మీ మతసిద్ధాంతమేమి?

శాస్త్రి:— అయ్యా! దానిఁ దెలుప నెన్నో సత్సంగములు పట్టును. ముఖ్యమైన దొకవిషయము దెలిపెద. సత్యమైనపదార్థము బ్రహ్మము. బ్రహ్మకల్పితము మాయ. మాయతోఁగూడిన బ్రహ్మ పురుషుఁ డనఁబడును. వానిచేఁ జేతనాచేతన పదార్థములు పుట్టును. మాయను నశింపఁజేసిన జీవి బ్రహ్మములో నైక్యమగు. అదియె మోక్షమనఁబడును. మాయతో నావరింపఁబడి భ్రమించుట సంసారము. ఇదియె మా సిద్ధాంతము.

యదు:— ఈ మతము చక్కఁగనున్నది. అయినను కష్టసాధ్యము.

(విశిష్టాద్వైతసింహుల ప్రవేశము.)

[వారికి వందనంబునిడి] ఆచార్యులవారూ! తమరాకకుఁ గతంబేమి?

ఆచా:— అయ్యా! అద్వైతబ్రహ్మలరాకకుఁ గతమేమో యదియె నారాకకుఁ గతము

యదు:— ఆచార్యులవారు మీవారా దేశంబున నున్నవారా?

ఆచా:— యదురాయా! ఆ దేశముననుండు వారనేకులు మా మతమువారు.

యదు:— అయ్యా! మీ మతమెద్ది? ఎవరు స్థాపించిరి?

ఆచా:— యదురాయా! ఆంధ్ర - చోళ - పాండ్య - కేరళ - కాదంబ - లాటవిరాటరాజులను జయించి చాళుక్యులనువంచి త్రిభువనమల్లియను బిరుదునంది హొయిసాలా బల్లాలకులమ

నపుంచేరిన విష్ణువర్ధనుని సరసనుండిన జైన పండితుల నోడించి సర్వ దేశములం దమశక్తి వ్యాపింపఁజేసిన శ్రీ రామానుజాచార్యులవారి శిష్యులందు ముఖ్యదేశమిదికదా?

యదు:— ఆచార్యులవారు! మీ మతముపేరేమి. మీ మతసిద్ధాంతమేమి?

ఆచా:— అయ్యా! మా మతము విశిష్టాద్వైతమతము. ఇందు ఆత్మ ప్రకృతి పరమాత్మయను మూఁడు పదార్థములున్నవనియును మూఁడింటిఁజేరిన భగవంతుఁడనియును సృష్టికిమున్ను ప్రకృతియు ననేకములయిన యాత్మలు గలిగియుండుననియును నవి దృశ్యములుగాకయుండినందున భగవంతుఁడు వానిని గోచరింపఁజేసినది సృష్టియని పిలువఁబడుననియు నాత్మ పరమాత్మ కంటె భిన్నమైనదనియును దానికి జననలయములు లేవనియు పుణ్యకర్మవశంబున నాత్మకు వైకుంఠప్రాప్తి కలుగుననియును నచట నాత్మ పరమాత్మవంటి రూపముదాల్చి భగవత్సేవఁ జేయుచుండుననియును మా గురువులవారి సిద్ధాంతము.

యదు:— ఇదియును గష్టసాధ్యము.

(అద్వైతి రాజసంకీర్ణాచార్యుల ప్రవేశము.)

(వందనంబుచేసి) ఆచార్యులవారు. మీ రా దేశంబున నున్నవారా! మీ మతమెద్ది? మీ మతసిద్ధాంతమెద్ది?

ఆచా:— అయ్యా! మా మతము వాడు నచటనున్నవారు. మాయావాదుల నెల్లరిని వాదమున మట్టుమాయఁజేసి సర్వదేశంబులు సంచరించి యచట మఠములను స్థాపించిన శ్రీమధ్వాచార్యులవారు మాగురువులు. మా మతము ద్వైతమతము. జగత్తు సత్యము. జీవాత్మ పరమాత్మలకు భేదముకలదు. శ్రీహరి సర్వోత్తముఁడైన దేవుఁడు. జీవాత్మలు శ్రీహరి కింకరులు. జీవాత్మలకు మోక్షము తారతమ్యమువహించి యుండును. జీవాత్మ పుణ్యకర్మచే శ్రీహరి సామీప్యస్థితి వహించు. ఇదియె మా సిద్ధాంతము.

యదు:— ఇది తెలిసికొన సులభముగనున్నది.

(వితండవాద పంతులు ప్రవేశింతురు.)

అయ్యా! పంతులు మీరేమతమువారు. మీ మతసిద్ధాంతమేమి? మీ జనులాదేశంబున నున్నవారా?

వితండ:— అయ్యా! మాది చార్వాకమతము. మా మతమువారి దేశమాదేశమననేల. సకలదేశంబులందును వ్యాపించినారు. మా మతము నొకరు స్థాపించినవారుకారు. వారి వారిబుద్ధి చమత్కృతిచే స్థాపింపఁబడునట్టిది.

యదు:— అయ్యా! ఆ మతసిద్ధాంతమేమి?

వితండ:— మతసిద్ధాంతమా? ప్రత్యక్షముగ నుండునది తప్ప మిగతది ప్రమాణముకాదు. కావున ఆకాశ మొకభూతముగ మేము నమ్మము. ఆత్మలేదు. దైవములేదు. మోక్షములేదు. స్త్రీభోగము సంతోషము. దరిద్రము దుఃఖము. కావున యెటులయినను ద్రవ్యమార్జించి స్త్రీ

భోగముండుచుండవలెను. ముక్తియన మరణము. భస్మీభూతమైన దేహము మరలరాదు. ధర్మార్థ కామమోక్షములని యితరులు పలికినవానిలో "అర్థకామములు" నిజము. ధర్మమోక్షములు లేవు. పరలోకమనునది మిథ్య; తత్వగుణసంబంధముల చే శరీరమగును. తత్వగుణక్షీణమున మరణము సంభవించును. దుఃఖభీతిచే నింద్రియానుభవము వదలుట యవివేకము. ఇట్టిది మా సిద్ధాంతము.

యదు:— అయ్యా! ఇట్టిదియైన నొకమతమగునా?

వితండ:—ఏమండీ! అటుపలికెదరు. ఏ మతాచార్యులువచ్చి నన్నెదిరింపగలో రానిండు. వారినొక క్షణంబునం బడఁగొట్టెద. కంటికి నగపడని విచిత్రవార్తలు దెలిపి జనులను మోసము చేయుచున్నారు. ఎవరు వాదమునకువచ్చెదరో ముంగిటరానిండు.

మధ్వా:— ఏమీ! వితండవాదీ! వాదమునకుఁ బిలిచెదవా! నిమిషములో నీనోటిపండ్లు విఱుగఁగొట్టనా?

వితండ:—ఇది మంచివాదము.

యదు:— అయ్యా! వితండవాదీ! నీ మత మతిదూష్యము. చర్చకుండఁదగిన మతమగును కాని యాచరణకు గ్రాహ్యముకాదు. అయినను మా వెంటరండి.

వితండ:—అయ్యా! అటుల సేయనుఁడి. నాకుఁ బ్రత్యక్షంబుగ దైవమును జూపునంతవఱకు నా మతంబు నే వదలను. మీ వెంటవచ్చి మీ మతమువారితో వాదించుచుండెద.

(విభాకరాచార్యుల ప్రవేశము.)

యదు:—[నమస్కరించి] విభాకరాచార్యులవారూ! మీరును నా వెంట గానెంచితిరా? మీ కాదేశంబునఁ గావలసినవారయిన నున్నవారా? మీ మతము పేరేమి? దానిని స్థాపించినవారెవరు? ఆ మతసిద్ధాంతమేమి?

(గోపీచందన మూర్ధ్వపుండ్రముగ ధరింపవలెను.)

విభాక:— యదురాయా! మా మతమువారెవరయిన నచటయున్నవారో లేరో తెలియదు. ఏ మహానుభావుఁడు తన్ను పరిభవమొనరింపవచ్చిన సన్యాసి భోజనంబునకై తన యింటియెదుటనున్న వేఁపచెట్టులో రాత్రి సూర్యుఁడుదయించులాగొనరించెనో యా నింబార్క పరనామంబునఁ బ్రసిద్ధికెక్కి సూర్యసిద్ధాంతమును రచించిన భాస్కరాచార్యులుకారా మా మతస్థాపకులు. అయ్యా మామతమువారు రాధాకృష్ణులను జీవాత్మ పరమాత్మలుగ నెంచి జీవాత్మను నాయికగాను పరమాత్మను నాయకుఁడుగాను బూజింతురు. ఇట్టిభక్తియుతమైన యర్చనయే మోక్షసాధనమని మేము దలంతుము.

యదు:— ఇది భక్తిమతము. అయ్యా మా వెంటరండి.

కామేశ్వరపంతుల ప్రవేశము.

అయ్యా! కామేశ్వరపంతులు రండి. మీ మతమెద్ది? దానికర్తయెవరు? దానిసిద్ధాంతమేమి? వినఁగోరితి. తెలిపెదరా?

కామే:— అయ్యా! మాది శాక్తేయమతము. రుద్రుఁడు దీనికిఁగర్త. సమస్తమునకు శక్తి యాదికారణము. జీవాత్మలు శక్తితేజములు. స్త్రీ భోగమానందము. అటి యానందమే పరమ

స్త్రీలను విధిప్రకారము పూజించి భోగింపవలెను. పంచ మకారములను ఒక్కొక్కగ సాధిం పవలెను. మద్యము జ్ఞానరసము మాంసము మోక్షద్రవ్యము. ఇదియె మాశాక్తేయ సిద్ధాంతము.

యదు:— ఇది వామభోగసిద్ధాంతము. ఇదినింద్యము. పంతులుగారూ మీ యిష్టానుసారము మీరిచట నైన నుండనగును. మా వెంట వచ్చినరండి.

శా॥పం:— పెద్దలనుండి మేమనుసరించు మతమిది వదలుటకురాదు. మీవెంట నేనువచ్చెద. [వెళ్లి పోవుచు] ఈ మతము లోపలు రుచ్యమని యనుసరించినను వెలిపేసికొనుటకు సిగ్గుపడియె దరు. మూర్ఖులీజనులు.

ధీమంతప్ప ప్రవేశము.

యదు:— రండీ ధీమంతప్పగారు! మీరును మావెంటవచ్చెదరా? అయ్యా! మీ మతమేద్ది? మీ మత సిద్ధాంతమేమి?

ధీమంత:— అయ్యా! మాది బౌద్ధమతము. శుద్ధోదన మహారాజు పుత్రుఁడగు బుద్ధుఁడు దీనిని స్థాపించెను. దీనిసిద్ధాంతమేమన స్వభావశక్తివలన జీవరాసులుదయించి లయమొందును. ప్రకృతియె శక్తి. పశ్చాత్తాపము భూతదయ పావనత సత్యము నీతి, యివికలిగినేని యుత్తమజ్ఞానంబు గలుగును దానిచే నిర్వాణంబు సిద్ధించు. దృశ్యప్రపంచము క్షణికము. నశ్వరము. పదార్థము లన్నియును దుఃఖస్వరూపములు. సమస్తమును నశ్వరములు కావున శూన్యస్వరూపము తత్వము. మరల శరీరము బాధకు మూలస్థానము బాధకుఁ గారణము కామము. కామమణఁచుటచే బాధతొలఁగును. జ్ఞానము తత్సాధకమై యుండును.

యదు:— ఇది యుత్తమమయిన మతమగును గానిదైవమును నిరాకరించుట నాకు సమ్మతముగలేదు. ఈ మతావలంబనచే సర్వులు సన్యాసత్వము గోరువారగుదురు. మోక్షమునందు సిరి బాహ్యమయిన కృత్యంబులేదు. ధీమంతప్పగారూ! మీ రవశ్యకముగ మా వెంటరండు.

ఆరాధ్యమూర్తి ప్రవేశము.

[వారికి నమస్కరించి "కూర్చుండుఁడి" యని పలికి] ఆరాధ్యమూర్తులవారూ! తాము పెద్దలు. మావెంట రాఁదగినవారు. వత్తురని వేఁడెద. స్వామీ! తమమతము పేరేమి? తమ మతసిద్ధాంతమేమి? సిద్ధాంతకర్తలెవరు.

ఆరాధ్య:— యదురాయా! మా మతము వీరశైవమతము. దీని శ్రీ సదాశివుఁడుద్భవింపఁజేసెను. బస వేశ్వరులు లోకమునందు వ్యాపింపఁజేసిరి. సదాశివుఁడు పంచముఖములచే జగత్సృష్టి యొనరించెను. ఆముఖము సద్యోజాత, వామదేవ, అఘోర తత్పురుష, ఈశాన, యను నా మములచేఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవి. ఈశానమూర్ధ్వమందును, మిగతవినలుదిక్కులందు నుండును. నలుముఖముల వీరశైవ బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యశూద్రులు పుట్టిరి. ఈశానముఖమునుండి గణాంగులు లింగాంగు లుద్భవించిరి. ఆ లింగాంగులు తమయిష్టలింగము తమపతులుగఁ దలంతురు. ఆ సదాశివుఁడే లింగమూర్తిగ నుండును గావున మేము దానివిడతెగక సరసనుంచికొని ధరించుచుందుము. కల్యాణనగరంబున బ్రాహ్మణవంశములో బసవేశ్వరులు పుట్టి పండితులై యిష్టలింగదీక్షవహించు వారికి నుపనయనాది కర్మలు కూడదని నిర్ధ రించిరి. బిజ్జలమహారాజు కాలమున నీమతంబు వ్యాపించెను.

యదు:— కష్టములేక మోక్షము కరతలామలకముగ నుండు మార్గంబిది. దైవసాన్నిధ్యం బెల్ల కాలంబు శరీరికిఁ గలిగియుండును. సులభముగ నలుగురు నాచరించుటకు సాధ్యముగ నుండఁదగినదియే మతము. ఎట్టివారును దీని నవలంబింపనగును. దైవసాన్నిధ్య మెల్ల కాలము స్మరణలోనుండు టంబట్టి నీతిబాహ్యమగు పనులు జనులాచరింపరు ఆరాధ్యులవారూ; తాము మా వెంటనే యుండి యప్పుడప్పుడు మీ మతవిచార చర్చ జేయుచుండుమని నా ప్రార్థన. [సోమయాజులనుం జూచి] సోమయాజులవారు ఈరాత్రి మన ప్రయాణంబు నిలిపి రేపటియుదయంబున నే వెళ్లుదము. ఆదేశమంతయును సంచరించి పుణ్యక్షేత్రంబులఁ జూచి మనహృదయ సమ్మతమగు స్థలమున నిలిచి యచట ముందుమార్గంబు వెదకెదము.

సోమ:— యదురాయా! నీ యిష్టానుసారంబు సలిపెదము.

యదు:— అటులయిన నీ దినంబున నే యందఱు ప్రయాణసిద్ధులుగండు. ఇపుడు పోయిరండు.

[నిష్క్రమణము.]

తృతీయ రంగము.

వసుదేవుఁడు - యదురాయఁడు - కృష్ణరాయఁడు - సోమయాజి.

వసుదే:— [సోమయాజినిఁ జూచి] ధరణీసురోత్తమా! ఈ దేశవిచిత్రం బగణ్యంబుగ నున్నయది.

సీ. భూలలనామణి భూషణావళిఁబోలె
దక్షిణదేశంబుఁ దనరఁగంటి
నాయకమణి భంగి నస్యకాంతుల హెచ్చి
యున్నది దేశము నెన్నఁదరమె
ఎచ్చటఁ గాంచిన ముచ్చట గుల్కెడి
దేవాలయంబులు తేజరిల్లు
గగనచుంబిత భూరినగ వాటికలమించి
కంటికి విందుగగాన నయ్యె

గీ. ఇట్టిదేశంబు నేఁగని యెఱుఁగ మున్ను
ఎట్టిమహనీయులీ భాగమెల్ల నేలి
యెన్నికకు నెక్కిరో దాని నెఱుఁగ మదిని
గోరినాఁడను తెల్పుఁడీ కోర్కెమీఱ.

భూసురోత్తమా! సముత్తుంగరంగత్పుంగ సంఘటితంబగు సముద్రమునుండి వెలిదీసిన యిలనుబోలె ననుకరించిన దేశంబు జామదగ్ని నివాసస్థానమని పలికితిరిగదా; ఆ దేశమేలిన మహానుభావులెవరు?

సోమ:— యాదవోత్తమా! ఆ దేశమును ప్రారంభమున నేలినవారు కదంబులు. తద్వంశవారిధి రాకాసుధాకరుఁడు త్రిలోచనకదంబుఁడు. తజ్జన్మంబత్యంతాద్భుతకరంబు. పార్వతీపరమేశ్వరులు జామదగ్నిచే నార్జింపఁబడిన నూతన భూతలంబు జూడవచ్చినతఱి వారి విహారోత్సవ జనితవీర్యంబు తత్సమీపగతకదంబ తరుమూలంబుఁజేర నం దామహానుభావుండుద్భవించెను. పిదప సార్వభౌముఁడై హైగా తుళువ మొదలగు పశ్చిమసముద్రతీర దేశంబెల్ల నేకచ్ఛ

త్రాధిపతిగ నేలి ప్రఖ్యాతిఁగాంచెను. అహిచ్ఛత్రపురివి యనేక భూసురోత్తములఁ బిలిపించి వారికనేకాగ్రహారంబులిచ్చి యష్టాదశాశ్వమేధ యజ్ఞంబు లీసంతతివారొనర్చిరి. పిమ్మట చాళుక్యరాజు లయోధ్యనుండి దక్షిణ హిందూస్థానంబు చేరిరి. కృతవర్మయను చాళుక్యుఁడు కదంబులను జయించి తద్దేశంబు తానేలెను. సూర్యవంశజులగు చేరులు కణ్వాయన సగోత్రులై ఖళయూళమునందు స్కంధపురి ముఖ్యపట్టణంబుగ నొనరించుకొని మహావరాక్రమవంతులుగ నేలుచు చాళుక్యులతో ఘోరయుద్ధంబు సలుపుచుండిరి. వీరి దేశంబు కొంగణి దేశంబని ప్రఖ్యాతిఁగాంచెను. వీరు జాహ్నవీ కులజులని గంగావంశజులనియును పేరుగాంచిరి. శాలివాహన కులోత్పన్నులయిన రాజులనేకులు గోదావరీతీరంబునుండి కాంచీపురమువఱకు వ్యాపించి పల్లవుల నోడించిరి. ఈ పల్లవకులములోఁ ద్రిలోచన పల్లవ మహారాజు ప్రసిద్ధిగాంచెను.

యదు:— బ్రాహ్మణోత్తమా! చాళుక్యు లయోధ్యనుండి వచ్చిరని వచించితిరే. వారేకాలంబున వచ్చిరి? ఏ దేశంబు నేలిరి?

సోమ:— యదురాయా! చాళుక్యులు చంద్రవంశజులు. ఈ వంశపు వారయోధ్యలో నేఁబదితొమ్మిది సంతతులవారేలి నాల్గవ శతాబ్దంబున నే కారణంబుననో నర్మదానదిదాటి కల్యాణనగరంబు వచ్చి చేరిరి. అచ్చట రాజ్యము స్థాపించి కుంతలదేశాధిపతులని పేరొందిరి. ఆ కాలంబున వారు కాలచూరులను కదంబులను పల్లవులను జయించిరి. చాళుక్య సంతతికిఁ జేరిన విక్రమార్కుని చరిత్రంబతి విచిత్రంబు.

యదు:— విప్రవరా! చాళుక్యులు కాలచూరులను జయించిరని వచించితిరే; కాలచూరులెవరు?

సోమ:— యదురాయా! కాలచూరులు హైహయవంశజనితులని ప్రసిద్ధి. వారి వీరత్వశూరత్వము లసదృశంబులు. వారు యుద్ధంబునకుఁ బోవుతఱి భార్యల మంగళసూత్రంబులు చేతఁగట్టుకొని వెళ్లుదురు. యుద్ధంబునకుఁబోయిన యోధపుంగవుఁడు జయము గాంచవలెను. కానిచోఁ బ్రాణము త్యజింపవలెను. ఇదియె వారి ప్రతిజ్ఞ. బిజ్జలుని కాలమువఱకు వీరు జైనమతస్థులైయుండిరి. పిదప బసవేశ్వరుఁడీ రాజులను లింగాయతులుగ నొనరించెను. ఈ మతమిప్పుడు కర్ణాటకదేశమంతయు వ్యాపించినది.

యదు:— మహాత్మా! పుణ్యాత్ముల చరిత్రలెన్ని విన్నను వీనుల తనివి తీరకయున్నది. హొయిసాల బల్లాళులిప్పుడు మేముండు రాజ్యంబు నేలిరని మార్గమ్మున మీరు వచించితిరే? వారెవరు? ఏ జాతికిఁ జేరినవారు? వారీ రాజ్యంబెట్లు లాక్రమించిరి?

సోమ:— యదురాయా! ఈ బల్లాళులు యాదవవంశమునకుఁ జేరిన చంద్రాన్వయ క్షత్రియులు.

కృష్ణుఁడు:— బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈ బల్లాళులకు హొయిసాలయను నామం బేలకలిగెను?

సోమ:— కృష్ణరాయా! అది యతివిచిత్రంబైన కథగనున్నది. ఈ బల్లాళవంశజులలో నొకరాజు నామధేయంబు 'సాల' యనియుండెనట. ఆకాలంబున శశాంకపురిజనులు వాసంతికోత్సవము జరుపఁ దత్సమీపముననున్న పర్వతవాసినియగు కాళికను బూజింపఁబోయియుండ నొక భీకర శార్దూలంబు వారిపైఁబడి హింసించెను. దానికి వెఱచి జనులు వాసంతికోత్సవంబు జరుపరైరి. పిదప యువ్వార్త సాలరాజు విని దేవీపూజఁ దానొనర్తునని పోయి తదర్చనాధీన మానసుఁడై యున్నతఱి శార్దూలంబు ఘోరారావంబొనర్చుచు రాజుపైఁబడ నగోచరుండుగ నందున్న యతి శిరోమణి యొక్కండు లేచి "హొయిసాలా" యని కర్ణాటకభాష నుచ్చరించి యొకయాయుధము రాజు ముంగిట వేసెనట. ఆ కృపాణంబుచే రాజు

వ్యాఘ్రమును ధరించెనట. ఆకాలమునుండి తద్వంశజనితులకు హొయిసాలా వారని నామము.

యదు:— సోమయాజులవారు! చరిత్రలు వినఁ గుతూహలంబుగలవారికి మీవచనజాలం బమృతాల వాలమై సుఖమొనర్చును. ఈ హొయిసాలా బల్లాళులిప్పుడున్నారా?

సోమ:— యదురాయా! బలహీనులయి యచటనచటనున్నవారు. మా సమీపముననుండు 'హాదినారు' యను దేశంబొక రిపుడేలుచున్నవారు ఏమియుండిన నేమి ప్రయోజనము. రాజులు నిర్వీర్యులగు కాలము తటస్థించెను. ఈ హొయిసాల బల్లాల రాజవంశజులిపుడు కొన్నిసంతతులుగ నేదోయొక కారణంబునఁ బిచ్చివారగుచున్నవారు.

యదు:— స్వామీ! ఏమికారణము. సంతతివారందఱు పిచ్చివారగుటకు మహాకారణంబేదియో యొకటియుండవలెను.

సోమ:— యదురాయా! కులాంగనశాపంబు దానికి మూలకారణంబని కొందఱు పెద్దలువచించిరి.

యదు:— విప్రోత్తమా! ఏకులాంగన యెవరికే కారణంబున నట్టిశాపంబిచ్చెను. ఆవార్త వివరముగ వినఁగోరితి. తమరు నాకది తెలిపి కృతార్థునిఁ జేయుదురని వేఁడెద.

సోమ:— యదురాయా! పదుమూఁడవశతాబ్దంబున వీరనరసింహరాయఁ డీరాజ్యంబేలుచుండెనఁట. అతఁడు వృద్ధదశలో వయోరూపసంపన్నయగు జక్కిని జగన్మోహినియను దానిని పెండ్లియాడెనఁట. వీరనరసింహరాయని చెల్లెలు తనమగని దండిరాజును శత్రువులు సంహరించి దేశమాక్రమించినది చూచి యందుండఁజాలక తనసుతులగు లక్ష్మణ వీరులతో సోదరునియిల్లు చేరెనఁట. అంత జగన్మోహిని లక్ష్మణ వీరులను మోహించి బాధించి వ్యర్థమనోరథురాలయి వారిపై దురాగతంబు మోపి రహస్యంబుగఁ దనమగనియానతిచే వారినిఁ జంపించెనఁట. వారి తల్లి పుత్రశోకంబున నందుఱుకు విమర్శచేయక వినయవివేకులగు సుతులను నాహా చంపించె నను కోపమునఁ దత్సంతతివారెల్లపురుషులు పిచ్చివారై చచ్చెదరుగాతమని శాపంబిచ్చి కన్నీరుగార్చుచుఁ బుత్రశోకంబున ధాత్రి చాలించెనఁట. ఆకాలంబుననుండి యీ హొయిసాలా బల్లాలులు రాజ్యమునకువచ్చిన కొన్నివత్సరంబులలో నేదోయొక కారణంబునఁ బిచ్చివారగుదురు. ఇదియె వీరిచరిత్రంబు.

యదు:— (ఇంచుక యాలోచనాధీన మానసుఁడై కృష్ణరాయనిఁజూచి) సోదరా! ఇదియెంత దుఃఖకరమైనవార్త. అయ్యో! ఆ తల్లి యక్కాలంబున నెంతయడలెనోకదా.

కృష్ణరా:— అన్నా! పూర్వజన్మకర్మఫలానుభవంబెవరికిఁ దప్పును? సోదరా! ఈ వార్త విననప్పటినుండి నా మానసంబు వ్యాకులాయత్తమై యేమియుఁ దోఁపకయున్నది. కారణంబేమో తెలియఁజాలను.

యదు:— అనుజా! నాకు నట్టులనేయున్నది. ఏమియుఁ దోఁపదు. అయినను మనమిచ్చటనిలిచి యీ రాజ్యస్థితిగతులను తెలిసికొని కర్తవ్యంబు ముందు విచారించికొందము. (సోమయాజులనుఁ జూచి) సోమయాజులవారూ! మనకు సంధ్యావందన సమయంబాయెను వెళ్లుదమా.

వసుదే:— బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈ స్థలంబు మనవసతికి యోగ్యమైయున్నది. జననభూమి వదలివచ్చిన వారికి నరణ్యమేమి? జనస్థానమేమి? ఇచటనే కొన్నిదినంబులు నిలుతము.

సోమ:— వసురాయా! మంచిది. అటులొనరుము.

(నిష్క్రమము)

శ్రీ

[illegible]

[illegible]

మాధవనాయక - [illegible] బరదుండు.

[illegible]నాయక:—

సీ. నెలదూపు [illegible]

[illegible] బడితి

కలుషములనీ నెడు [illegible]

[illegible] నాటం గలరే బడితి

నిద్రాచి [illegible]

[illegible] బడితి

విప్పయి చెల్వొప్ప [illegible]

[illegible] నప్పు బడితి

తే. గీ. ఉబికి [illegible]

[illegible]

ములపు [illegible] బడితి

[illegible] జక్కొతి [illegible] తాళిం [illegible].

ఆ, ఆగాళికి హైమవతీ పెరారి బిగిగుబ్బలమిటారి యొయ్యారి రాకన్నె సబ్బరాజాదిసింగారి వచ్చినతతిం గనుగొనంగంటిని ఆ యన్నుమిన్నను గన్నులసనితలనుండి దానియున్నవ గానుకన్న నన్నన్నై కన్నవన్నములం బతుకువాన్నాండను. ఆ వన్నెకాండిని గలయను మున్నె నే ఇన్నినప్రన్నె మున్నదో లేదో యొటుంగను. ఔరా! ఆ చెలి చెలువంబు: భళిరా: వీయుండు వెన్నాడి యనియాడు సెంజివయందంబు. సైరా! గరగరికెలాడు చేటగరులగేరు ముం గురులసారు. శాభాసే! చేంపలరూపుమాపి మురుతూపుల దూపాడనోవు వాలాచ్చూపుం అసురా! మిన్నుత్రోవగుల యౌగిరవప్రంజబిం బెలువారు చక్కొరలారు నా చెప. తేసురా! అల రువిలు కానివాలు నాటి పోరు గేరు వలుకు లీవు. అదిరా; కుంచాంచి యిత్తపాంతాడు

గారుల తెమకంత్రు నడలనడికించు నడక. ఇట్టి యంవత్సరాలను ననవిలుకాని కలయికలోఁ గలయుని యీ నా పేమంటి నేమి మండనేటు. అయ్యో! అకన్నె కలువలతోని కొలమునఁ బుట్టినవి. సనా! మిన్ను మన్నులన్నియు బొట్టనుగల మన్నిసివెన్నునియున్నవోయి: బుట్టిన మనుమాకతో యున్న కొలము వాఁడవు. మా యుగావృత కలయిక రెయటుకుమునుఁ అచాన కంత్రి యీ మాటపిన్న [illegible] గాను నైనా నునా? కైకొనఁడేని యీ చెలి నా యుంగరఁ [illegible] ఈ నా పగలతెలుతీసి తెలియక వెళ్ళిపిస్తివాఁడై [illegible] మండురిచ్చు [illegible] లో [illegible] పంపించుమునా! ఏమిసేయుదు. [illegible] [illegible] తెలియ [illegible] అంతటను కాన్నిప్పె బయంటి [illegible] (అనుచుఁ పడిపోయెను.)

(భాగవతుల వారియాశ్రమము — వరదుఁడు ప్రవేశించుచు.)

భాగ:— ఓరీ! వరదా! మంచినాయక పోరయుందురేమి. ఇంకను నిదురలేదన్న [illegible].

వరద:— స్వామీ! [illegible] కట్టినమును [illegible] చెడ్డ [illegible] ఏకాంతముననున్నట్టి కనా?

భాగ:— ఏమియిచ్చినను మరపురానున్నది. ఇక్కడను మూలపడి యింటియుండునని తోచెను.

వరద:— స్వామీ! అదియేమో; మీ చేతమందు వీన [illegible] ఏదో యెట్టి వాఁడయినను [illegible]? ఈ రాత్రిలో యింకను ప్రవిచేయున్నారా?

భాగ:— ఓరీ! నీ మాటకూరలు మరల ప్రారంభించితివి. నా [illegible] ఉపయోగింపను. నాచేతి మందు పుచ్చుకొనువారి యొక్క [illegible] ముగియుచున్నది.

వరద:— అదియేమి? మీరు కాని [illegible] నైపరి [illegible] వ్యాపించి మిము పిలుచుటకు వచ్చిరి. మీరు నన్నులేని మీరు అంపితిరి. మీ [illegible] నకు సాక్షముచే యిచ్చుచున్నారని జనుల యాడి.

భాగ:— ఏమిచేయవలెను? చెప్పకుండు నావల్లలేదు. నాతండ్రి యీ యొకమాత్రను మాత్రము నాకు చదలి దీనిచే వైద్యుల యింటిలేనము నిలుపుమని పలికిపోయినాఁడు.

వరద:— స్వామీ! మనము కొన్నిమందులు చేయుదము. గ్రంథములున్నవికదా.

భాగ:— అర్థము కాని గ్రంథములెన్నియున్ననేమి ప్రయోజనము?

వరద:— అటులయినచో మీ కెవరయినను వచ్చినప్పుడు గ్రంథములు చూచెదరే అదియేమి?

భాగ:— వారికి భ్రాంతిఁ గలిగింపను. నా లక్షణము తెలిసికొనుట యసాధ్యము.

వరద:— మీరు ప్రతియొకని కేలుఁబట్టి రెండు నిమిషములు నాడినిఁజూచి శ్రేష్ఠకొట్టెదరే? అది పట్టిరేనా?

— వైద్యుల లక్షణమది. అటుచేయకున్న వైద్యుఁడని జనులు నమ్మరు.

మీ రప్పుడప్పుడు చిత్రమూలము, విషవల్లి, సచ్చరిఁగ యని నేర్లు పేరులు చెప్పెదరోని ఆనాటి

వాగా:— అవియున్నట్టియును చిన్నవాడు ముసలమ్మగారూ పత్రపత్రి తెచ్చి కషాయము చేయుచున్నది చూచి నేర్చినది.

వరద:— మీ రవుషధములు శంఖభస్మము, ప్రవాళభస్మము, రసక నవనీతము, సువర్ణభస్మము, జ్వరాంకుశము, వాతరాక్షసి, పూర్ణచంద్రోదయము ఏయుపకరణని జనులతో ప్రయోగము పుచ్చుకొందురే? ఆ మందులు పేయురా యేమి?

వాగా:— ద్రవ్యమార్జించుటకు మార్గంబిది. అట్టిపను లద్వరింపవలసినచో గొప్పవైద్యుండని యెవ ఉండుట.

వరద:— ద్రవ్యమిచ్చినవారు మందుపనిగా సేమి బ్రతుకుదురు?

వాగా:— మాయావుననీ రోగులచే పుచ్చుకొని యెట్టి చిట్కాలు సగమాలు నిచ్చెంచి యెవరికైన నయినమంచిన యీ మందు చెప్పి కట్టుట చేసినను చెప్పినచో వైద్యుని మాట నమ్ముదురు.

వరద:— స్వామీ! మీ రేమియున నన్ను నిందింపకుడు. ఇది పచ్చిమోసము. రోగాసుపత్రి జనులు వైద్యులమాట నమ్మెదరు. వారు మోసగాండ్రయినచో నెవరేమి సేయుదురు. ఇట్టిపైన వైద్యులు కొంపలుముంచువారు. అయ్యో! ఇట్టివృత్తి నేనేల యెన్నితిని.

వాగా:— ఓసీ! మూర్ఖా! నీకేమి తెలియదు గనుకనింతపు. ప్రపంచంబున జరిగెడి యనేకవృత్తు లిట్టి వియే? ఇట్లనలవనినచో బ్రాపంచిక మెట్లు జరుగును?

వరద:— స్వామీ! నిజము. ఈ మోసమును పరులనుండికనుగ నేర్పవలెనా? ఏల? వారివారిబుద్ధి చమత్కృతి కొలది రాదా?

వాగా:— జనులనమ్మకపు వైద్యులవంటి వారాయిన గా వలెను. లేదా! వైద్యులనుండి యీ విద్యనేర్చి జనులకు నమ్మకము పుట్టింపవలెను.

వరద:— నిజమండీ, మీ మాటలు నిజము.

వాగా:— అంతయేకాదు. అనేకుల కనేక పనులును సువరాలు సంపాదించి యనేకులు శిష్యులుగ నొనరించుకొని వారిచే శ్లాఘింపఁబడుచుండవలెను. ఆ శిష్యులు గొప్పలయినట్టివారలై యి వచ్చుచు నే వైద్యులమని వచ్చినను కుదురదు. వాగాడంబరాచార్యులే చెప్ప వలెనని పొగడుచుండవలెను. అప్పుడుగదా నలుగు రొప్పుకొందురు. ఈ వ్యాపార మిట్లు చేసినవాఁడు విద్వాంసుఁడని పించుకొనుట యసాధ్యము.

ఉండు (మారనాయకుడు లేచినట్లుగను)

ఓరీ, వరదా! మనరాజుగారు నిద్ర లేచినట్లున్నది. ఊరకయుండుము.

(మారనాయకుండువచ్చి)

మారనా:— దండమండీ! వెఱ్ఱిగారూ నిన్నరాతిరి యంతయు నిద్ర పట్టకపోయిన సమయ లేచియుంటిని, ఇప్పుడింతుక కూరుకువచ్చెను. అంతలోనే కొట్టినట్లు మెలకువాయెను.

వాగా:— దొరగారూ! అదియేమియో నేనిచ్చినమందులేల నీటిలో కలుపుకొనిగాని వల్లదనగునున్న

యది. దినదినంబు మీ బలంబు సన్నగిల్లుచున్నయది. మీ మోము వెల్లబాఱుచున్నయది. మీ కాంతి తగ్గుచున్నయది.

వరద:—(గురువులంజూచి) ఇటీవల వీరు వాసంతికోత్సవంబునకుఁ బోయినపుడే యేమయిన గాలి సోఁకియుండునా?

వాగా:— అటులుండినచో భూతనాడి యాడుచుండవలెనే? అట్టిది కానరాదు.

వరద:— కొన్ని దొంగభూతములున్నవి. వానిని నాడిపైనఁ దెలిసికొనుట యసాధ్యంబని చరక శాస్త్రంబునుండి నిన్న చదివి చెప్పితిరే? ఇదియు నట్టిదియుండునా?

వాగా:— ఇంకను కొన్ని దినంబులు చక్కఁగఁ బరీక్షింపవలెను.

మారనా:—అయ్యా! ఈ వడుగాడిన నుడినిక్కువంబుండునని నేనెన్నిని. ఆనాఁడాగుబ్బరాచూలి జాతరలో పాడినాదు కన్నీని ముద్దుకన్నను నేఁగని దానికలయికకై కన్నమన్ను గుడుచు చున్నాఁడను. ఆచాన కలయిక నాకు మంచిమందగునని తోఁచెడు.

వరద:—(స్వగ) ఇట్టి పైత్యలావని చేయఁదగినదియు.

వాగా:— మారనాయకా! వారు క్షత్రియులు. మీరు శూద్రులు. వైవాహిక సంబంధము మీకెటు గూడును?

మార:— వెజ్జుగారు! ఆదొర యొప్పఁడని నే నెఱుంగుదును. ఆచాన కలయికలేక నేఁ బ్రదుకను. దీనినిఁ గుదురించునది మీపని మీబలిమికది మంచిపని కాదు.

వాగా:— మారనాయకా! నాచేనది సాధ్యంబగునేని యెంతటి సాహసంబైననుఁ జేసెద. కర్తవ్యం బెద్దియో తెలుపుము.

మారనా:—వెజ్జుగారూ! మీరు చిన్నతనంబునుండి యన్నివిద్దెల నేర్చినపెద్దలు మీరు పాడినారు వీటి నన్నినివద్దకుంబోయి మీవిద్దెచూపవలెను.

వాగా:— దొరగారూ! నేనేమిచేయవలెను. పోయెదను, వారిని దిక్కించెదను. ముందు చేయఁ దగినదియేమి?

మారనా:—అయ్యా! ఈ వడుగు మీవాఁడేగదా; ఇచ్చటిసుద్దులు వెలివేయఁడుగదా?

వాగా:— వాఁడునామిత్రుని కొమారుఁడు. ఓటునోటి వాఁడుకాదు.

వరద:— దొరగారూ! నాకీచెవినుండి యీ చెవికి నొకతూటున్నది. చెవులనుండి కడుపులో రెండు తూటులు దిగినవి. కాని చెవులనుండి నోటికిఁ దూటులులేవు.

మారనా:—అయ్యా! వెజ్జుగారూ; మీరారాజును గాంచినపుడు మీరెన్నికగన్న వెజ్జులని యతఁడె ఱుంగునుగాన దనకేమయిన మందునడుగును. మీరతనికి వెఱ్ఱిపట్టునట్టి మందివ్వవలెను.

వాగా:—(బిచ్చపడి యించుక యాలోచించి) అయ్యా! యీపని నేనెటులొనరింతును. పాతక హేతుకమైన కార్యంబొనర్ప నెటుల మనమొప్పును?

మారనా:—వెజ్జుగారూ! ఇది పాతకపుఁ జెడుగగునెటుల? తొలిమినుకలసెల్లగఱచి వెలిరంగు బందియ

ముఖంబార్చి కొలను బోకార్చు మంతరములు నేర్చి వెలలేని ప్రశ్నములెన్నియో సంతరించు మీకుఁ గోలకలుగునే? పెరిమఁ బూని పెండిలిఁ గావించిన ప్రశ్నము వచ్చును. ఎన్ని దొంకులైనను దొంకి యెన్ని మంతులైన నొనర్చి యొక పెండిలి సేయవలెనని పెద్దలు పలుకరా? శాస్త్రములు దెలుపవా? ఇట్టి మేలు మీరు నాకొనరింగ... మఱతునా? వివహ మీడను జాబలె రాజులై సుఖంబుగ మననగునుగదా.

వరద:—(గురువులనుఁ జూచి) తాతా! మీరేల సందియించెదరు? మనరాజుగారు కోరినది సులభమైనపని. పిచ్చికుదుర్చుట కష్టమగును కాని పిచ్చిపుట్టించుట యేమికష్టము? వీరికిఁ బచ్చవిల్తుని పిచ్చిపుట్టినది. దానిని కుదుర్చుట కష్టము. వైద్యులగు మనమెటులైనను గుదుర్చవలెను. తప్పదిది. హదినారు దేశపు రాజునకుఁ బిచ్చియెత్తినచో దీని తమరోగము తామే కుదిర్చికొనియెదరు.

వాగా:— మారనాయకా! నీ రోగము కుదుర్చుటకై సేసీపని చేయవలసివచ్చినది. చేసెదను. నను నీ వెటు మన్నింతువో; నీ యిష్టము.

మారనా:— ప్రుడమిపేలు ప్రుమిన్నా! సందియము వలదు. ఈ దినంబుననే వేయివరహాలు పంపెద. ఇప్పుడే పయనముగండు. పని చేకూర్చినపిదప పదిపట్టిలిచ్చెద. నిక్కువంబిది.

వాగా:— మంచిదండీ! పోయివచ్చెదము.

మారనా:— వందనము పోయిరండి.

(వాగాడంబర పరబ్రాచార్యుల నిష్క్రమణము.)

ఈ ప్రుడమిపేల్పు తడయక యా ప్రుడమి కోనిని వశంగుఁ జేసినపిదప రాకన్నియను నాకిచ్చి పెండ్లిసేయుఁడని యడిగించెద. అటుసేయరేని కడుభీకరుఁగుడిపి యదలించెద. అపుడు నొడంబడరేని వారి నేలనెల్ల నాఁగికొని నేనేలికనై యా నెలఁతుకను నా యాలుగఁ జేసికొనియెద. అపుడుగదా నా సుగము మిన్నందును. ఆ మెలఁత తావికావిమోవి చవి తేనియలూరెతగనేఁ గ్రోలకున్న నా మువ్వంపు జవ్వనం బడవింగాచిన వెన్నెలంబలె రిత్తయగును కదా? చిలుకపలుకులఁ గిలుకుమార్చు నా కలికి, కలికిపలుకులు వీనులు తనివొంద విందుగ నేనెన్నఁడు విందునో గదా? ఆకొమ్మ ననుసైదఁగుమ్మకయున్నఁ గమ్మని యింటికంట పూవమ్ములు జిమ్మి ననుఁ గలఁచఁడా? కమ్మని తెమ్మెర నన్నుఁ గ్రమ్ముకొని సొమ్మసిలఁ జేయదా? ఆ మెక్కుఱుమ్మెదదిమ్ము ద్రిమ్మరుచు జుమ్ముజుమ్మని యఱచుచు నా తలదిమ్ము దింపదా?

గం. చెలిఁగనఁగమ్మవిల్తు విరిచిల్కులముల్కులు నాటెగాటమై,
కులుకుమిటారియుబ్బు చనుగుబ్బల నాయెద మోపి మోవి తీ
పుల చెవిఁజూపిమంపెసఁగు బూవిలునాలముఁ జేయకున్న నె
చ్చెలువున జాలిమాని దుదిసేకము గూలఁగఁ ద్రోయఁజాలెదన్.

ఏమిసేయుదు కొంతతడి సంతసముమాని వంతలఁగుందుచుండెద. అంతలో ఈ ప్రుడమికేలుప్ర

రాజుకని చక్కఁబెట్టుట. పిదప నాపని చక్కఁజరుగును పోయిరావచ్చెదవు

అనుబంధము 18.

(నిష్క్రమణం.)

ద్వితీయ ప్రసంగము.

చామరాజు - కామాంబిక - జగదంబ - వాగాడంబరాచార్యులు.

వరదాచార్యులు.

కామాంబిక:— (నిలువఁబడలేక యూఁగులాడుచు సైగచేసి తేఁకలు వేయుచున్న చామరాజునుజూచి) నాథా! మిక్కిలిగఁ గూర్చుండుము. ఏమి యీయవస్థ? (అనుచు: జరుగు పైఁబడకుండఁ బెట్టి పసఁగూర్చుండి) నాథా వైద్యునిఁ బిలిచి తొందరగాను సేవకులఁ బంపినాను. అంతవఱకు మృదు వ్యాకరయాశ్వాసం. నిన్నరాత్రి నిద్రచక్కఁగవచ్చెనా? సౌఖ్యసేవన సాధ్యకాలము గూడదని యెన్నిమా రులు చేసినొత్తి తెలిపినను నామాటవినుట లేదు. ఏగనుండినప్పుడును లేనప్పుడును మందులు పుచ్చు కొను సిద్ధవారుకలరా! అయ్యో! ఈ దుస్సాధ్యమైనట్టి వ్యాధులు చూచినవారునగరా; నీ ముద్దుపట్టి జగ దంబ నినుఁబలుకరింతవచ్చినది స్వస్థచిత్తముగ మాటలాడుము.

జగదంబ:— నాయనా! ఏమి యిటులైనెనవు? నినుజూచినవాడు పిచ్చివాఁడని నగరా? ఇంగ్లాండు నాకుఁబెండ్లిచేసెదనని మొన్నటిదినంబున నాడితివే? పిచ్చివాఁడవు పెండ్లియెటులుచేయుదువు? నాయనా; నీవిటు చేయుచున్న పనులు చాలగను

చామరాజు:— వృత్తము:— వరుసఁ బెన్ఱ్వేళ నలసు పిలిలెన్
గరుణింపమ్మవే తగదు భీతిలన్
మరుని బోలుచున్ మహిమ భాసిలన్
బసగు సుందరున్ బడతి తెచ్చెదన్..

[అనుచు దిగ్గునలేచి కఱుగి పటుకుఁ బ్రారంభించును. కామాంబిక పట్టి కూర్చుండఁబెట్టి]

కామాంబిక:— నాథా! నీ చేతలుచూచి జగదంబ బెగడొందెదవగలుచు మొగమునన్నఁజేసికొని యున్నది. దానిని తప్పంబునకైనను నీవూరకయుంచరాదా?

జగద:— నాయనా! బలహీనుఁడవై యీరీతిగఁ గులుకుచు నైచినచో నపాయంబగును. పైత్యంబధిక ముంచిమతివిభ్రమత గలిగినది. ఇంచుక పాలు పుచ్చుకొనియెదవా?

వాగాడంబర వరదాచార్యుల ప్రవేశము.

కామా:— అయ్యా ఆచార్యులవారూ: మీరేమందిచ్చితిరో: పుచ్చుకొని నప్పటినుఁడి నిలిచినచోట నిలువక, యాడిన మాటలాడక, నిద్రాహారంబులు మాని, కప్పిగంతులు వేయుచుఁ గేకలి డుచు; శ్రమపడుచున్నవారు. చూడుడి.

నాగా:— అమ్మా! అటులనుట సహజము. మంగు తీక్ష్ణమైనది. దేహమంతయు వ్యాపించినది. ఆది [illegible] చేయును. త్వరితముగ [illegible] ([illegible]) వరదా! మనమిచ్చిన మం [illegible] త్వరలో శరీరమంతయు వ్యాపించినది చూచితివా?

వర:— [illegible] ; [illegible] సామాన్యము [illegible] పెట్టి [illegible] యుండెందులకు? మందు [illegible] ఈ దేశము [illegible] కష్టము లేని [illegible] శక్తికలవా [illegible] పట్టిరోగములు [illegible] సమస్తులని [illegible]

నాగా:— వరదా: నిజము [illegible] మందువల్లెను?

వరద:— స్వామీ: నాకు [illegible] చూడండి.

నాగా:— (రాజును [illegible] నొక దెబ్బ వేయును) వరదా! చచ్చితివా: ఎంతటి దెబ్బ [illegible] మనపాలిట [illegible]

వరద:— (నాగామంబగారి [illegible]) తా తా: [illegible] మందిర [illegible] తెను. [illegible] రాజు [illegible] కలుగును?

నాగా:— నాకు [illegible] అభ్యసించి దెబ్బ:

జగద:— నాయనా: ఏమియిటు చేసెదవు [illegible] దన్నదగునా? చేయి చూడనిమ్ము. (నాగామంబకు [illegible]) అమ్మా [illegible] ఈ తూరి [illegible] యుండెను. [illegible]

నాగా:— అమ్మా: నాచేయులు వణకుచున్నవి. నామనమునకు నాయింకను చక్కగా తెలియును. [illegible] చూపను. (వరదుని జూచి) వరదా: ఈ తూరిసీత చూపుము.

వరద:— తా తా: నా [illegible] లేదు. [illegible] నాకు [illegible] చెలిపోవుట [illegible]

నాగా:— నాకెట్టుటకు [illegible] నా చేతులు [illegible] చున్నవి. నీవే చూపుము.

వరద:— (మంచినిలుకుచు రాజాసనసంకేతి చేయుపట్టుకుతో [illegible] రాజరాణితో సైగసేతన్న వరదుడు క్రిందపడిలేచి) తా తా: నాకువలదు. నాకువైద్యము చేయుటయే వలదు. ఈ దెబ్బలెవరు తింటరు! అన్ని రోగాల పలెగాదు. దెబ్బలరోగము. తెలిసెను. రాజాసుగంధమునకు బంధించుమందివ్వవలెను.

నాగా:— నిజము. నిజము. అటుచేయవలెను. నా చేసిరాజాగారి కపాయమగును. నిన్నయిచ్చిన [illegible] [illegible] పీకటివ్విబ్బయినాను. అమందువలన నిరుగదయిస్వవ్వలెను.

కామం:— [illegible] అయిరిగెడ మందువైశవ యిచ్చిన వాడుగ [illegible] . నాచేలిసంది యిస్తా.

నాగా:— (కిరాటమునుండి యొకమాత్రను దీసి) అమ్మా: దీనిని సేవింపనిండు. (అనుచు మాత్ర నిచ్చును.)

కామాం:—(అందికొని) నాథా! ఈ మందు పుచ్చికొనినచో రోగము గుణమగునని వైద్యులు చెప్పుచున్నవారు. తీసికొమ్ము. (రాజు నోరు తెఱవకయుండును.)

జగదం:— నాయనా: ఇటులేల సేసెదవు? మందు లేక రోగము గుణమగునా? నాయనా: నీవిది తీసికొందువా లేదా? (అనుచు మాత్రను తల్లినుండి పుచ్చికొని రాజు నోటిలో వేయును.)

(రాజు నములుచు లేచి నాగాభట్టారకుని వరదుని చక్కఁగ మర్దించి వణఁగిపి గ్రామము వదలి పోవును.)

జగదంబ:— నాయనా! నాయనా! పోవలదు పోవలదు.

కామా:— నాథా! ప్రాణనాథా! పోవలదు పోవలదు.

(అనుచుఁ బట్టఁబోవుదురు.)

వరద:— తాతా! ఇన్నియవస్థల వైద్యము చేసి కన్నవారిని గష్టపెట్టుచు రోగములు పోఁగొట్టింపఁ జేయుచు లేనిరోగములు తెప్పించుచుఁ బొట్టపోసికొనుటకంటెను భిక్షమెత్తు వృత్తి మంచిది కదా.

నాగా:— కష్టము లేని వృత్తి యేదియు లేదు. కులాగతవృత్తి వదలుట మాన్యము కాదు. వరదా! మనము గ్రామమిప్పుడే వదలి కోలగల్లు చేరి మా దొరగారికి వ్యాఖ్యఁ దెలిపి సుఖముగ నుందము. ఇచట మనమింక నుంట యుక్తము గాదు. ఈ స్త్రీలు వచ్చి యేమియుందిచ్చెనో యీ పాడు బ్రాహ్మణుఁడని నిర్దాక్షిణ్యముగ నెదుటనే తిట్టుదురు. ఇట్టి సంకటములు నే వేలాడ్లు చూచినాడను. మనము పోవుదము.

(నిష్క్రమణము.)

తృతీయ రంగము.

కామాంబిక - జగదంబ - ఓబళమ్మ.

జగదంబ:— అనుబంధము 19.

తండ్రీ! ముముసెల్లఁ గాదని నీవే యడవిఁ జొచ్చితివి. అయ్యో! పట్టవచ్చినవారినెల్లఁ గొట్టి దిట్టతనంబుఁ బూని కాఱడవిఁ జేరితివేని నాయనా! ఆ కాననమున నీ కన్నవస్త్రంబులిచ్చి కాపాడువారెవరు? నీవిటు లున్మాదుఁడవై కాననంబుఁ జేరితివని కానివారు వినినచో రాజ్యం బేమగునో కదా? మూషికంబునకు మార్జాలము పొంచినరీతి ద్వేషులు పరదేశంబులు సాధింపఁ గాచియుందురు కదా? ఇఁక మాగతి యేమి? మాకు దిక్కెవరు?

సీ. కంటకకలితమై కఱకగు కానలఁ
జేరితే నాయనా సేమమనుచు
మరుఁబోలు వరుని నీకరసి తెచ్చెదనంచు
వచియించువా రేడు వసుధ తండ్రి

వర్ధను భావమ్ము ముద్దులకూతురా
యనిపిలువారు నాయన్న యెవరుగ
అదనైనయతి నీకు నన్నవస్త్రములిచ్చి
కాపాడువారలు గలరె జనక

గీ॥ రాజసుఖములఁ బెంపొంది తేజరిల్లు
రాజవీ వెటు లటవినిఁ దేజుదక్కి
బ్రదుకుదువు తండ్రి మేమెటు బ్రదుకఁగలము
చెట్టుగుట్టలపాలయి చెడితె జనకా.

నాయనా! నీవులేని మా బ్రతుకు వెతలబ్రదుకుఁగదా; తండ్రీ తండ్రీ! ఎందున్నావు. రక్షి స్థిరము దినంబులాయెనే. నీవాక్కు తెలియకున్నది. ఒకగడియ నామాటవినకున్న సైరఁపాల నని శ్లాఘించున్న నీ మాటలు పాడిమాటలేనా? తండ్రీ! అనాఁడు నిను వెన్నాడి బలిమాలి దమింతవేడినను మారుమాటాడక పలుకిడితివేల? అంతటిమంగు నేనే మొనర్చితి.

ఉ. ఓజనకా! యటన్న వినవో కనవో చనవొప్పసీసుతన్
భూజను లెల్లనాడరెటు బూతుఁ బోతలఁగొట్టి తిట్టగా
రాజయి సర్వమున్విడి శరణ్య మరణ్యవరేణ్య మందుఁబో
రాజిలునే యశంబు? రిపురాజులు మత్తిలి విత్త మిత్తురే?

నాయనా! నా వ్యసనమపారమాయెను. ఏమిసేయుదు?

శాదూ:— తల్లీ! జగదంబా! మనపురాకృతకర్మ మిటులుండ నెవరేమిసేయఁగలరు? వెతలఁగుడుచుచు క్షితిని మనుమని ధాత నానొసట వ్రాసినవ్రాతకు మారువ్రాత వ్రాయ మనవశమా?

చం. వెతలకుఁ బుట్టినిల్లు గనవే మనవే ఘనవేణి యెంచుచునీ
క్షితి విధి యీగతిన్ బ్రదుకఁజేసెనె వ్రాసెనె బాసెనే దయన్
యితమని యిట్టులుండ నగునే తగునే యిగఁ నేను ధారుణిన్
గతిఁ గనఁ బ్రోవుమా కరుణఁగావుమ దైవమ యోయుమాపతీ.

తల్లీ! జగదంబా! సకల సత్పథవిచారవిహారులు పరమదేదీప్యమాన సచ్చిదానంద స్వరూప శరీరులు సకలామరవినుతామితకీర్తిస్ఫూర్తులు శిష్టజనశిష్టకష్టసంహారులు త్రిలోకసంచారులు భక్తలోకోపకారులు దురితవ్రాత సంస్మరణభీరులు నిత్యసత్య స్వభావులగు మునిజనేశ్వరులుతప్ప నిట్టిసమయమున్న మమ్ముఁబ్రోచి దరిఁజేర్చు శక్తుఁడు ధారుణి మఱెవరును లేరు. కావున వారిపై భారముంతము.

(ఓబళమ్మ ప్రవేశము.)

అమ్మా! ఓబళదేవీ! ఎప్పుడువచ్చితివి? మాకెంతటి దురవస్థ వాటిల్లెను. ఇంటివేళ? మొన్న నాసూతిగోత్సవంబున నెంతసంతసంబున నుంటిమి? ఇప్పుడెంతవంతల నందరమున్నాము.

[illegible] పిమ్మట [illegible] బాముబై ద్యుఁడవోకయున్న నా ప్రాణప్రియునకు [illegible]
మందిచ్చెను. దానిసేవనచే నా నాథునకుఁ బిచ్చియెత్తి యుంటవలవాటు ప్రేలుచు ఒకొక
సమయమున సంచరించుచున్నవాఁడు. మాదుఃఖము పరిమితిమీరినది.

మ. సతతానందసుఖైకభోగులుగదా సర్వాంగసౌందర్యవతీ
గతిఘోరాటవిఁ జేరి మేఘ్నులగుచున్ గాయంబుఁ గాల్చంపఁగా
హితమౌనే? మనసౌనె? యేమిగతియో యింతీ యరణ్యంబునన్ నా
పతిచేరెన్ మతివీడి; తోఁచదకటా భావంబునం దేమియున్.

అక్కా! ఏమియుఁదోఁపదు. ఏమిసేయుదము.

ఓబళమ్మ:—అమ్మా! ఆపచారము మనమేమిసేయఁగలము. మున్ను మీరెన్ని చెడునోములు నోచితిరో దానిపంట యిప్పుడు మీరు గుడుచుచున్నవారు. వెతపడనేల? నీమగఁ డెన్నిదినంబు లిటు లుండును. పుట్టుపిచ్చివలె మందుపిచ్చి యెల్లకాలంబు నిలుచునా? నిలువదు. మీరిటు కలఁ తలచే దేహమును మలఁచుట కర్గముకాదు. అయ్యో! అవసిపాల జగదంబ మోమెంతవాడి నది. ఏమమ్మా! పెద్దదానవయి పిల్లకు బుద్ధులుసెప్పి యూరడింపక నాకెందుకని హెచ్చుగనీ వేడ్చుచున్నావేల? ఆముద్దియ నెఱవదా; చాలు - చాలు. వెతమానుము. నాయన్న మారనాయకుఁడు రాజాగారిచటనుండినను బట్టితెచ్చిని పేగులవెరిని నీలుపసలకుఁ బంపి [illegible] ఆపైన మీరు తెలిసికొందురు. [illegible] (జగదంబను జూచి)

సీ. ఇడుములు మీరాడినప్పుడొక యించుక తాలిమి యుంచి [illegible]
పురుషుని సత్త్రివారికిని పుట్టినె పెట్టలో [illegible]
కష్టమును నే కరంబడలఁగల్గిన నెవ్వగ యన్న మెన్న నీ
వడలకుమమ్మ నెమ్మొగని యాటలఁ బాటలఁ బ్రొద్దుపుచ్చుమా.

జగదంబా! ఇట్టివలవంతల నీ చెలువంబుఁ జెఱుపనేల? మదిని కలఁతలమాన్పనేల వలదు. లెమ్మ. సుగమ్ములకు నెలవైన మేనును వగలసెగల మిగులఁ గాఁగలింపనగునా? మవ్వంపు జవ్వనమీరీతి మవ్వఁగలఁపనగునా? ఓగిరమ్ము తాని జాగరమ్ము చేసిన బాగరితనమ్ము నీసుదుడు గాని నేగి నీకుమనా?

మ. తగునమ్మా చెలువమ్ము జవ్వనము రిత్తన్ బుచ్చగాఁ జేయమే
లగునా నీకిది ముద్దుగుమ్మ హరుసం బారంగఁ బాయమ్మ నీ
విగఁగోల్పోవక యుండుమమ్మ నెఱతా యీయిల్వడిన్ నిల్పుచున్
జిగురుంబోఁడులలోన మిన్నవయి వాసిన్ వన్నెయుం గాంచుమా.

జగదంబా: ఇతలఁగుందినచో మేలగునా వలదు. ఎలనాగా. యెలిమి నుండుము: (కామాంబికనుఁజూచి) అమ్మా. కామాంబికా: పాయంపుమొలకచెలువు బాయునటుల చే యనగునా: నీమగఁడు పిచ్చివాఁడాయెను. నీకు మగనంగు లేదు. ఏలను మదనిచాలికనీడు

స్నేహ. సియు [illegible] ఏమిటి సలుప వలెనో కదా? వీరమ్మచే వినవచ్చినదో కానికేమిగు పని చ్చినంగదా నీకసుగసుచేఁ గూడును. అటులైనేని కానిదారు కావనమొక్కటి యీవృదమి వాఁరికొని నిన్ను కన్నవన్నా సంబంధించి నన్ను కలఁచేయరా: పంపించలవచేల?

కామ:—ఓబళాంబా: నీపలికినదంతయు సత్యము. అఘిరినాకునుగలదు. కావుననే సైనింకచింతిల్లుచు న్నాను. మగఁడున్న తృఁడాయునే యనుచింత యొకదిక్కు బాధించుచున్నయది. అమి గఁడైన నింటనుండక ఘోరా న్యముఁజేరి యేమూరయెనో యనుచింతయొకొక దిక్కు పేధించు చున్నయది. వయసుమతికి వచ్చిన దొరకఁడే మనుచింత మఱియొక దిక్కు ముంచుచున్న యది. ఇటునామనంబు [illegible] మాటుచున్నయది. ఏమిసేయుదు.

ఓబళా:—ఏమిపిచ్చిదానవమ్మా. నీకు [illegible] నీమనసు నైనరేమిసేయరు. వానిమగఁడు యెడివోవ దు. ఎలమినుంచును. పెరియా: ఇప్పుడు మీకున్న యిక్కట్టులఁ బట్టిపిలిమిబలిమి పెలు వారు లానరికదా యీ చలువపెలిమికి తగినమనువు. అట్టివీరమ్మన పెంచినవా [illegible] న్న మానానాయుఁడు. వానికిచ్చాన నిచ్చి పెండ్లిచేసిన సుకళ్లయున నేనుసుచు.

కామాంబిక:—

మ. అవునమ్మా యిటుమాటలాడఁ దగునా! యన్యాయ మిట్లాడుదా!
భువి నెందైనను క్షత్రియుల్ సుతలకున్ బోయలకున్ వరు ల్జేసిరే?
అవనీశుల్ విడిగాదె? కష్టముల వైవాహ్యనృపుల్ జిక్కినే
నవయుక్ జేవయుఁడన్యుమాత్రుఁ జనునే గోత్రాభిమానం బెటన్.

ఓబళాంబా: ఇట్టిమాటలా నీవాడఁదగినవి. భూపాలురగు బాహుబన్నులు తమసుతల బోయలకిచ్చి పెండ్లిచేసిన వారుగలరా! గ్రహచారము చాలకయిక్కట్టులఁ జిక్కినమాత్రాన కులాభిమానంబు పరిత్యజించి కులము కానివానికిఁ గూతురు నిత్తురా? అయ్యో: నావలిమలె యుగుఁడై యుండినచో నీకట్టిపలుకులు పలుక నోరాడు చుండెనా?

ఓబళా:—కామాంబిక: ముందువెనుక తెలియక మాటలాడకు. విద్యంపుఁగొనములుగలిగి కలిమిబలిమి చేఁ గ్రాలి మేనియందంబున మించినవఁగాదు మగవకు మగఁడగును కాని కులమొకటి కలిగి నమనువు మనువగునా? నాయున్న మానానాయుఁడు పెలువుచెలువారికి యంద గాడు. మేలుగొనములు గలవాడు. నేలనేలువాఁడు. బోయకులమని తలపకు మెటకవిని వాల్మీకి కులము నీవెఱుఁగవా?

ఉ. గొల్లగఁబుట్టు వెన్నునకుఁ గొండలపాటును లేకయిప్పరే?
పిల్లల రాచవారు మును? పేరును బెంపును వారు వీడిరే?
పిల్లనగ్రోలువుల్ గలిగి పిల్లలు తల్లులుగాఁ జెలంగరే!
గొల్లలపంగతంబు [illegible]గాంచిరె? కష్టమునుజ్ఞగించిరే?

దేవుడు. నాయన్నను నీయల్లునిగ మన్నించుచేని రాచమన్నీటి కొలవాలలో నీ సంతుబాడు చున్ననఁ గాంతురు. ఈనేలయెల్ల మనపాలగు.

కామాంబిక:— అ ను బ ం ధ ము 20.

శా. పోపోవే జగజంత యిట్టివచనంబుల్ పొందుగానుండునే
పాపంబెన్నక శీలముల్ గులమునుల్ బాటింప కీరితిగా
భూపాలాన్వయజాత నిమ్మనుచు నింపొందఁగ భలాపల్కితే
ఛీ. పో పాతకి జాతికొద్ది గుణముల్ చే కూడుగా ధాత్రిలోఁ.

పాపాత్మురాలా: దుఃఖోపశమనంబునకుఁ బిలెవచ్చిదుఃఖంబు నీవచనంబులచే హెచ్చించితివి. నీవుమాకు హితశత్రువు. తారతమ్యంబులు తెలియక మాటలాడుదువు. ఇఁక నీవిచట నుండఁగాఁబనదు. వెడలిపొమ్ము.

పిబళాం:—ఏమీ! కామాంబికా; నేవెడలిపోవలెనా? నేమీకుఁ జెడుఁగుదలఁచుదానసా; మందిని నిక్కువము. నీకుఁదెలిపెదవినుము నాయన్నమారనాయకుఁడు నీకూఁతురుపైఁ జాలిఁ జెంది నాడు. నీవయి యొడంబడిపెండిలిఁ జెంచినచో నీపుడమి నకు నుండుననియుఁ గాదేని యీ నేలనెల్లఁదాఁగొని బలిమిని నీ చెలువనాలుగఁ గొందునని పలుకుచుని నను బంపెను మున్నే యట్టి చెడ్డ పలుకుఁ బలుకఁటతగదని నిమ్మదిగ నేఁ దెలిపితి. ఇందున వాడోప మించునైనలేదు. నేఁబోయి నీవాడినపలుకులు. నాయన్నకుంజెలిపెద. నేఁబోయివచ్చెద.

[అనుచుఁ బోవుచుండును]

అ ను బ ం ధ ము 21.

[అనుచుఁ బోవుచుండును.]

ంబ:— (లేచి.) అ ను బ ం ధ ము 22.

పిబళాంబా: నాతల్లివచనంబులకుఁ గినియవలదు. ఆయమ పూర్వకాలపు చాంధసురాలు యుక్తాయుక్తజ్ఞానంబు లేదు. దేశకాలంబు లరయునంతటి శక్తిచాలదు. అట్టిదానిమా టలు దిట్టమునినమ్మి మారాజ్యంబునకే చెట్టలు తేకు. నే నొకటినీకుఁ దెలిపెద. ఇఁక నొకనెల నాతండ్రిరాకకై వేచియుండెదము. ఆగడువునకు రాడేని నీ యిష్టానుసారంబుగ వర్తించెద. ఈమాట నీకుసమ్మతముగదా.

పిబళాం:—సరి సరి. నిక్క మాడితివి. ఇదికదా తెలివిగల తెలివప్రౌఢతనము. జగదంబా; నేఁబోయి వచ్చెద. గడువుగడవనీయకు. నీయందలి తమిచే నాయన్న యన్నము నీరు నిదుర పదలి పగల దొగలు చున్నవాఁడు. నాకుఁబ్రొద్దైనది. పోయివచ్చెద.

{నిష్క్రమించును.}

జగదంబ:— అ ను బం ధ ము ౨౩.

హా. తల్లీ (తల్లిం జేరి) మన కెంతటి దురవస్థ సంభవించెను. ఎంతటి దుఃఖసాగరంబున మనము మునిఁగితిమి. అయ్యో! చిన్ననాటనుండి యున్నరానిముద్దుచే నను బెంచిన నాయనుంగు తండ్రి కిట్టికష్టంబు తటస్థించినందునఁగదా మనకీయవస్థ ప్రాప్తిల్లె. తండ్రీ. రూపగుణకులశీల వయో విద్యలనన వయ్యంగైన వరునిఁ దెచ్చినీకుఁ బెండ్లిచేసెదనని నన్నెల్లకాలంబు ముద్దిగించుచుంటి వికదా; అయ్యో! నీపలికిన వరుఁడీ కురూప - దుర్గుణ - తుచ్ఛకుల - దుశ్శీల - మూర్ఖుఁడగు మారనాయకుఁడేనా? నే నెన్నుచుంచిన సుఖములెల్ల నీఁదు మారకుఁడుగాదా; తాతా; నీవనవరతము నను జేరఁదీసి గారవించి ముద్దుకూతురా; ఈ రాజ్యము నీది. ఈ భాగ్యమునీది. వృద్ధదశనున్న మము చేరితిఁ గాపాడెదవో యని జాలిపలుకులు పలుకుచుంటివిగదా? నీవిప్పుడరణ్యంబున నెంతగాని పడి తల్లడిల్లెదవో. ఎంతతపించెదవో ఏమి సేయుదు?

కామాంబి:— బిడ్డా. ఎన్నికష్టంబులు మూడినను సైఁచుచుంటిని. భూతరూపంబున వచ్చిన యోబాంబ రోతపలుకులు నాచెవులకు ములుకులై మానసము గలంచు మార్గణములై ప్రాణము దోలఁచు బాణములై నాటెను. ఏమిసేయుదము. అనాథల మైనమాకెవరు దిక్కు. రిపుగజ సింహంబుగనున్న నీతండ్రి యున్మత్తుఁడై ఘోరారణ్యములు చేరెనదిగదా; యానీచుఁడు నిన్నుఁగోరెను. అయ్యో. మానము ప్రాణముగఁ గాపాడఁదగిన క్షత్రియ కన్యను బోయవానిచేత నిడ నెవరొప్పెదరు.

జగదం:— తల్లీ! ఓబళాంబకు నేఁ దెలిసినది నాజిహ్వనుండి వెడలెడుగాని మానసమునుండి వచ్చిన మాటగాదు. నెలదినములలో నాతండ్రి దొరకఁడాయె నేని ప్రాణములు వదలుదునుగాని యాతుచ్ఛమానవునిఁ బెండ్లియాడి కులముచెరుతునా? కులమునకుఁ గళంకముఁ దెత్తునా? దైవానుగ్రహంబున నాతండ్రి సురక్షితముగఁ బురిఁ జేరినచో మారనాయకుని యమపురిఁ జేర్ప యత్నింపకుందునా? నీవక్షత్రియకన్య నేఁగానా?

కామాం:— (జగదంబను కన్నీరు గార్చుచుఁ గౌఁగలించుకొని) అమ్మా; బిడ్డా నీ తెంపుమాటలు విన నోపను. ముందేమిసేయుదు నాకుఁ దోఁపదు. ఆ పరమాత్మునిపై భారముంచితిని.

సీ. ధరణిలోఁ దరుణులై తనరుటకంటెను
పచ్చికమేసెడు పసులు మేలు
క్షత్రియనారులై క్షమను బుట్టుటకంటె
నడవులనుండు మృగాళి మేలు
కులగోత్రములవన్నెఁగల పుట్టువునకంటె
కామినిమున్నీరు గనుటమేలు
అన్నియుఁ గలిగియు నతివ లనాథలై
యుంటకంటెను కాటిమంటమేలు

సీ॥ రూపయౌవనధనములు నశ్వరములు
మానధనమును రక్షింపఁబూనునాఁడు
జగతినుండుట కంటెను చావుమేలు
తోఁపదేమియుఁ గూతురా దోసఁగులోనఁగ

(అనుచుఁ గన్నీరుగార్చుచుండును.)

జగదం:— అమ్మా; ఏడ్వకు. దుఃఖించినఁ బ్రయోజనమ్ము లేదు.

శా॥ తల్లీ! యేడ్వకు మిట్టిచేటతటిఁ గాదా ధైర్యమున్నట్టి మా
యుల్లంబుల్ వ్యసనాగ్నిఁ ద్రోయకను సా మోహాయముల్ జేసి యా
చెల్లాటంబుల బోయునుల్ దెలుపగాఁ జెల్లుకాగదా కానిచో
బల్లాలాన్వయవంశ మిద్ధరణి శోభల్ బాసి దే మాయదే.

మాతా: దుఃఖంబు మనకు సంభవించిన విపత్తుమాన్పదు. కావున నీవెప్పటివలె యూఱట కలిగియుండుము. నీ కిపుడు పతివియోగం బొకటియగాదు. నెలదినంబుల వఱకు నీసుతవియోగంబు నైతము కలుగును చింతిల్లకు. ఇట్టిసమయంబున స్త్రీత్వమానంబు రక్షించుకొని సాహసంబుదాపి కార్యంబు సాధింపదేని దీనస్త్రీమానము గోల్పోయి భంగపడును. నేనునీపరసలేనని యెవరికిని దెలియఁజేయకు.

కామా:— కూఁతురా: జగదంబా: నీవెచటికి వెళ్లను యత్నించితివి?

జగదంబ:— అనుబంధము 24.

తల్లీ. నన్నేప్రశ్నయడుగకు. నెలదినములలోనే వచ్చెదెకని. పిదపన్నియుః దెలిపెద. నా తండ్రివార్తను దెచ్చెద.

కామా:— అమ్మా: జగదంబా; నినుమానినే నిలువఁజాల.

అనుబంధము 25.

ఉ. కోనలుకొండలుల్ గుసుమకోమల దేహావు నీవుమెట్టగా
నానలు శీతవాతములనంగము దాళునటోఁ తలంపవే
చానలుకానలల్ దిరుగఁజాలిరె యెందును? బోలదమ్మ నీ
యాననమేను గానకెటు లమ్మ మనల్ గలదానఁ గొమ్మరో.

(అనుచుఁ గౌఁగలించుకొని కన్నీరు గార్చును)

జగదం:— తల్లీ! ఈవ్యసనమ్ము మానుము. నావనికి నంతరాయమ్ముగ నీవుబలికి నివారించితివేని మనమన్నిటఁ జెడుదుము. అదురాత్మకుఁడు మారనాయకుఁడు నాతండ్రినిఁ బట్టించెదనని యత్నించును. నాసాహసంబు వెచ్చించి నాతండ్రిని రక్షించెద. కార్యముకాపాడెద.

కామా:— (ఇంచుకయాలోచన నభినయించి) తల్లీ. నీవుదీర్ఘాలోచనపరురాలవు. నావచనీయాదిష్టమంబునకు భంగంబుబలుకను దైవమునిను రక్షించుఁగాత.

[illegible]

(ప్రథమము)

తురీయ రంగము.

జగదీశ్వర - యదురాయ - కృష్ణ.

జగదీశ్వర:—

ఉ. కానఁగ రావదేల జనకా మునుకా ఘనకాననంబులన్
మానితమౌనె యీయడవి మానుము పూనుము యానుమాహితం
బౌనుడులివ్వి; నేఁబిలువ నాడక చూడక నీదకానకే
తానము చేసి నాయొగక? తాపమొ కోపమొ యేపమేలొకో.

తండ్రీ ఘోరారణ్యంబుల హోరాత్రంబులు తిరిగితిరిగి వేసరితి. నీ పేరును జీరి దీని బడలితి. జనకా! నీకన్నకూతురు నీమనుంగుమనుమ నీముద్దుబిడ్డ నీగారాబుతనయ నీవారాయించిదీత కన్నకష్టంబులు కఠినకాననంబున గుడుచుచుండ నొకతూనాయైన నొకమాట యాడియూఱటకలిగింపరాదా? తండ్రీ నేఁజేసిన ద్రోహమేమి? వేలంగాలిడ దూళితాకి మాయునని నన్నాదరించుచున్న నీవు నేడేల యిన్నియిడుమల బడలినను మాటలాడవు? అయ్యో. తండ్రీ; నాబలంబు నేటికిఁ దగ్గెను. ముందడుగిడఁ జాల.

సీ. కడుడస్సి కానలో నడుగిడఁ జాలను
గడచు మీ దెచ్చి తల యడరెనింక
నడయాడవడిఁ దప్పె నుడులాడ నోరెండె
నెదరులు బలమయ్యె నొడలు వడఁకె
వడగాలి బలమయ్యె నుడిగెను బలమెల్ల
జడిమ పెందము పొచ్చెనుడవనేమి?
పిడయునిఁ గనుకాంతి యుడియాసయయ్యెను
పుడమియాసలు నాకు విడలెనకట

గీ. కడుభయంబయ్యె నియ్యెడ నడవి నెల్ల
తడవు కాంచితి దొరకఁ డేయడవిఁ బడెనో?
చెడుఁగుఁ బోయని చేతిలోఁ బడెనొ మున్నె
యిడుమలం బడి నాతండ్రి యుడిగె నేమొ

అయ్యో: నాయుద్యమం బంతయు బూడిదలో హోమమయ్యెను. నాచేయఁబూనిన సాహసమునకు సమీచీన మార్గమ్ము దొరకదాయె. ఏమిసేయుదు. ఇంచుక విశ్రమించి ముందు ప్రయాణం బాలోచించెద. ఏమీ: ఏవరో వచ్చుచుండు, చప్పుడగుచున్నది. ఎవరుందును.

(యదురాయ కృష్ణులు ప్రవేశము.)

కృష్ణ:— అన్నా! యదురాయా! విడిదికి మాగమైతిమి. అడవిఁ జేరితిమి. అదుముకమెకము మాకేల్ల దదాయె. బడలిక బలమాయె. మనమిఁక మనకుండిరంబునకు నెడలుదము.

యదు:— కృష్ణా! ఏమిమాటలివి. క్షత్రియకుమారుఁడు పట్టినపనిఁ దుదముట్టింపక మానునా? నీవు బడలి యుండినచో నీవిచటనే యుండుము. నేనామెకంబునుఁ దరిమి లోఁగొని వచ్చెద. నిజము.

కం. పట్టినపని యుడివోవఁగ
నెట్టుట యెటుధర్మమగును నెఱకూరునకున్
పట్టినపని బడలికచే
నెట్టఁగనగుబాటు మనము నెలతలమెఘవిన్.

అట్టినగుబాటుపని నేనెన్నఁడును జేయను. ఆమెకంబు దూరమగును. కావునదాని వెన్నంటెద. మనక్షత్రియ ధర్మంబనుసరించెద.

కృష్ణ:— అన్నా! అటులైన నేనును వచ్చెద. (వెళ్లుదురు)

జగదీ:— వీరిరువురెవరుందురు? రాజకుమార చిహ్నలగుపడుచున్నయవి. వీరిరువురన్నదమ్ములని వారిమాటలచేఁ దేటఁబడెను. అన్న యదురాయఁడనియును దమ్ముఁడు కృష్ణుఁడనియును వారి సంభాషణము తెలియఁబఱచెను. యదురాయఁడా విజయునింబలె కడు పౌరుషవంతుడు గనఁబడెను. బడలినతమ్ముని పలుకులకు నతఁడేమని బదులిడెను?

" పట్టిన పనిబడలికచే "
నెట్టఁగనగుబాటు మనము నెలతలమె ఘవిన్.

ఇటులాడెనుగదా! ఆమహాను భావుఁడెంత పట్టుగలదిట్టరియో? అట్టివానిచే పట్టనియాతురబుట్టు వ్రబడుకేల? నెలతలువ్వానిసపట్టుదల, నెట్టువారనియును' కూరలునారులు కారని యాడెను గదా! ఆసుందరాకారుని నాకునోకూరునిగఁజేసి కొందునని నేఁబట్టుదలబూనితి. దీనిఁదగప్పింపనైనరితరముగాదు. ఎటులయినను వానినామిత్రునిగఁజేకొని నాతంద్రియుదంతంబు నరయవలెను. ఆధీవరునిఁ జూచినప్పుడే నాబడలిక పటాపంచలైపోయెను. అదిగో దూరమ్మున వారిరువురు మెకమును దరముచున్నవారు. పిదప నేదారిఁ బోవుదురో చూచెద. నాపాలిదైవము నాకు సాక్షాత్కరించినట్టు కనముప్పొంగెడు.

(యదురాయ కృష్ణుల ప్రవేశము.)

యదు:— తమ్ముడా! ఇవుడు నీవిందిందుక నిలిచి బడలికతీర్చికొనుము. పట్టుదలగఁ బట్టినపనిఁ బూనినసేయునప్పుడు దేహశ్రమకు నోడుట పురుషధర్మంబుగాదు.

కృష్ణ:— అన్నా. నిజమాడితివి. నీవునించుక విశ్రమించికొనుము.

[జగదీశ్వర రాయుడు వచ్చును.]

యదు:— అయ్యా. నీ పేరేదవు? ముఖభావంబు జూడ రాచకొమరుని రీతివగపడుచున్నాడవు. ఈయడవిఁ జేరితివేల?

జగ:— అయ్యా! మీరెవరు? విదేశరాజకుమారులుగ గనబడెదరు?

యదు:— అయ్యా! మాది ద్వారక. క్షత్రియులలో యాదవులము. తీర్థయాత్రలకై మావారి ల్లీదేశంబునకు వచ్చినవారు ఈసమీపమునందుండు వనంబున వసతిఁజేసికొని యున్నారు. మేమిరువురము సోదరులు. మృగయావినోదంబునఁ దవిలియిటఁ జేరితిమి. అయ్యా నీవృత్తాంతమేమి?

జగదీ:— మహానుభావులారా! అది విన దుఃఖకరమైనది. దానిని మీకెటు వినుపుదు.

యదు:— అయ్యా! ఎంతటి చింతాకలితోదంతంబైనను నీవది మాకుఁ దెలుపుదువని వేఁడెదము. శక్తివంచన ప్రయత్నమున నదికానున్నచో సర్వవిధముల దానిని నివారింప సాహసించెదము. సందియము వలదు. వేగంబె తెలుపుము.

జగదీశ్వరరాయ:— అనుబంధము 26.

అయ్యా! హవనాడు దేశంబు నేలుచుండిన హొయిసాలాబల్లాలకుల మణియగు రామరాజేంద్రుని పాలనకొమారుఁడను నాపేరు జగదీశ్వరరాజు. నాతండ్రి యిప్పటికి నలుబదినిమిది దినంబులక్రిందట నున్మత్తుఁడై యిలువెడలి పఱుగిడెను. భటులు దేశదేశంబులకుఁ బంపినను నాతండ్రిజాడఁ దెలియరైరి. నే నిప్పటిదిరువదియైదు దినంబులుగ ఘోరాటవులెల్లఁ దిరిగితిని. నాతండ్రి కానరాఁడాయెను. నాతల్లి వ్యసనంబు తెలుపనలవికాదు. నాయనుంగు చెల్లెలి దుఃఖం బపరిమితంబు. ఏమిసేయుదు. ఎటు నే నాపుఁ జేయుదు?

యదు:— (కొంచెమాలోచన నభినయించి) రాకుమారా! నీతండ్రికెవరయిన ద్వేషులున్నారా?

జగదీ:— (ముక్కుపై వ్రేలిడికొని యచ్చెరువందుచు) ప్రాణసఖా! నీవు కుశాగ్రబుద్ధివనుటకు సందియము లేదు. "ప్రాణసఖా" యనినిన్నుఁ బిలిచితినని కోపగిల్లకు. నాలుకజారివచ్చెను.

యదు:— (నవ్వి) సజ్జనులతో నొకపరి పలికినమాత్రనే సఖులగుదురు. కావున మిత్రులము ప్రాణసఖులనుటకు సందియంబు లేదు. కానిమ్ము. నీతండ్రి ద్వేషులెట్టివారో తెలుపుము.

జగదీ:— ప్రాణమిత్రమా! సమీపముననే కోరగల్లు పాలెగారు సూరనాయకుఁడను బోయవాఁడు నాతండ్రికి హితవుఁడుగ నుండెను. ఆగ్రామమునుండి యొకవైద్యుఁడువచ్చి నాతండ్రికి మందిచ్చెను. అదిమొదలు నాతండ్రి యున్మత్తుఁడయి యిలువెడలి తిరుగసాగెను. పదియైదు దినంబులపిదప నా కిరాతకని చెల్లెలు మాన్యహానిఁ జేసి యొకనాటి యటవికుల మమ్ము నాదరించి హితంబుగవర్తించుచున్నట్లు నటించి నాయనుంగుచెల్లెలిని తనయన్న సూరనాయకున కిమ్మని యుపదేశించెను. నాతల్లి కోపమున వానిని ధిక్కరింప వాఁడు చెయుఁబేదియు కడుకినిసి తేన నడికి నాతల్లి యొడంబడదేని ఘోరాపాయము సంభవించు. బలవంతముగ నైనను తన యన్నకు వివాహము చేసెదనని బెదరించెను. నాచెల్లెలి నేర్పరితనంబున యాబోయవానిదిక్కు సమాధానపఱచి యొకనెలలో దనతండ్రి రాఁడాయెనేని వివాహంబునకు నొడంబడిన సమా

చారంబు జరిపెదనని నుడివెనట. వానినియ్యకొని బోయిత పోయెను. నే నిబ్బందుల కౌగిలి జేయునది లేక నా తండ్రిని వెనుకవచ్చితిని. నా దుఃఖసమాచారంబిట్టిది. ఏమి సేయుదు.

యదు:— (దీర్ఘాలోచన నభినయించి తమ్మునింజూచి) కృష్ణా; ఈ రాజకొమారుని దుఃఖవార్త వింటిమి కదా; ఆ పిచ్చివానిగతి యేమయి యుండును?

కృష్ణ.— అన్నా! ఆ ద్రోహి మారనాయకుఁ డాతరుణి రాజును బట్టించియుండునని నాకుఁ దోఁచెడు.

యదు:— తమ్ముడా! నాకు నటియే తోఁచినది. ఆ పిచ్చిరాజు దొరకియుండునా?

జగదీశ్వ:— ప్రాణసఖా! ఇప్పటికి నైదుదినంబులక్రిందట నీ ప్రాంత్యమున నొక పిచ్చివాడు సంచరించు చుండెననియును వాని వెంబడించి యిరువురు వచ్చిరిమునుండిరనియు నిచటి పసులకాపరు లాడిరి. కావున నేనీ ప్రాంత్యంబునఁ దిరుగుచున్నవాఁడను.

యదు:— ప్రాణమిత్రమా! వెన్నంటినవారు పిచ్చివానిఁబట్టికొందురు. వానిని మారనాయకునిప్రకటిఁ దీసికొని పోయియుందురు. నీవు వెఱవకు. మా యంటఁ గమ్ము. మా కడివికిఁబోయి భుజించి యా క్రూరుని బాధలనుండి నీ తండ్రిని గడిపించుయత్నంబుఁ జేసెదను. సేనాబలంబు లేకున్నను తంత్రబలంబు పోవునా?

చ. వెఱకుపమయ్య మావెరవు వీసరపోవునె? ధర్మబుద్ధి నే
మఱక యొనర్చు కార్యములు మంచిఫలమ్ములు నిచ్చుఁగావునన్
దోఱఁగక నీకు సాయపడి దుఃఖనివారకతంత మూని యా
మొఱకుని మోసగింతు మిఁక మోసమునందుము ప్రాణమిత్రమా.

ప్రాణసఖా! నీవింక దుఃఖింపకు. మేమా క్రూరుని మోసగించి చంపవలెను. నీ తండ్రిని రక్షింపవలెను. ఆ పనికి నీ దినంబున నే దీక్షవహింపవలెను. మనము పోవుదము రమ్ము.

జగదీశ్వ:— ప్రాణమిత్రమా! నేను చిన్ననాటనుండి పేదకొలుపు చేసికొనుచుంటిని. నే రాచకులంబునఁ బుట్టినను వింత పలివమిత్తుఁడను. కావున మ్నానాదావిషయంబులు నేను మఱుగుగఁ జేసికొనుట ఉచిత మున్నది. దానికి మీరు సమ్మతింతురుకదా.

యదు:— ప్రాణమిత్రమా! నీ యిష్టానుసారంబు నడుపుము.

జగదీశ్వర:—

ఉ. ధన్యుఁడనైతిఁ బ్రాణసఖ తండ్రివిచారము దప్పలేదు నా
కన్యవిచారబుద్ధి నిజ మాడితి నీముఖదర్శనంబునన్
ధన్యతఁ గంటినింక యనుమానము గానితి రాజవంశజన్
గన్యను బోయనుండి యెటుగాచెదొ యన్నయ మొట్టు ప్రొద్దునన్.

యదు:— పోదముపోవుదమన్న, పోపుదమురమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

పంచమరంగము.

అద్వైతబ్రహ్మశాస్త్రి - వితండవాది - అద్వైతగజకంఠీరవులు కామేశ్వరులు
యదురాయఁడు - కృష్ణుఁడు - జగదీశ్వరులు పిచ్చిచామరాజు - కోరగల్లుభటులు

గజకంఠీ:— శాస్త్రీ. అద్వైతమత సిద్ధాంతమునుఁబట్టి యేల కంఠము తెంచుకొనియెదవు? నీమతమొకమతమా: జీవేశ్వర పరమేశ్వరులొకటయిన మనమందరము దైవములగుదుముగదా: అటులయిన సృష్టిస్థితిలయ కర్తృత్వము మాయందావహిల్లునుగదా: అటులగునా? సర్వజ్ఞత్వము మనకుఁ దటస్థించునుగదా: అటుతలఁపనగునా. ఇదిమూర్ఖవాదము. వదలుము.

బ్రహ్మ— ఏమీ! కోరున్నదని నిక్కినిక్కిమాటలాడెదవు. ఓటికుండకు వాగుహెచ్చనినట్టు జ్ఞానహీనుఁడవు నీవ అడిచిన నే వెఱతునా? శాతిబొమ్మకు గిలిగింతలా? ఓరీమూర్ఖా; కుండలో వాయువాకాశం బులుండునా యుండవా? బాహ్యాకాశ వాయువులు ఘటములోనుండ వానినినీవు భిన్నములని మోహమున దలంతువా? తలఁపవా? వాయువును శక్తిబలంబున వేఱుజేయనగు నవితలంగు టెట్లో? కానిమ్ము. అందుండు ఆకాశము వేఱుపఱుప సాధ్యమగునా? భాండమును ఖండంబుజేసిన నందుండు ఆకాశమేమగును. బాహ్యాకాశతత్వంబున లియ్యమగునుకదా: అటులనే శరీరమునందు వ్యాపించినజీవాత్మ శరీరము నశించినతోడనే పరమాత్మలోఁ గలయును.

గజకం:— అటులయిన సమస్తశరీరస్థజీవాత్మలు పరబ్రహ్మము చేరునుగదా? కర్మాచరణమేల?

బ్రహ్మ:— ఆలయశుద్ధికొఱకు కర్మయవశ్యము. నివాసస్థానము శుద్ధిగనున్న నివాసితేజమునకే కళంకముండదు. నివాసికి శుచిత్వముగలిగి పరబ్రహ్మము నందైక్యమగు నంతటిశక్తి వచ్చును?

గజకం:— శాస్త్రీ! ఇవియున్నియు యుక్తివాదములు. నిజములు కావు.

బ్రహ్మ:— మూర్ఖా. నీకుఁ దెలియకున్న విషయము బద్ధమగునా? ఎలయఱచెదవు?

గజకం:— ఏమీ: అఱచెదవా? అటులైన విన్నవించెద. ఓరీ! మూఢా: తల్లినిపెండ్లియాడని మతమునీదొక మతమా? అద్వైతమంట ఆమాటకర్థము రెండుకావు ఒకటేయని కాదా? అటులయిన నీవు దగ్గఱ ప్రశ్నకేటు బదులిడుదువు? నీతల్లియును నీభార్యయును నొకటేనా? వేఱువేఱా? వేర్వేఱంటివేని నీమతముచెడును. ఒకటేరూపని యంటివేని నీవు తల్లికిమగఁడవయ్యెదవు. దీనికేమి సమాధానము!

బ్రహ్మ:— ఓరీచాండాలా! నీవునీచుఁడవు: కావుననే నీచవాదమాడుచున్నావు. నేనట్టిప్రశ్నలు వేయరాదని వచించితి. వలయునేని నేనొక ప్రశ్నయడిగెద. సమాధానము పలుకుము. నీతల్లికిమగఁడొకఁడా? పలువురా? ఒకఁడంటివేని నీమతముచెడును. పలువురంటివేని నీతల్లిపాతివ్రత్యము నకు భంగమగును. దీనికేమి బదులిడుదువు?

గజకం:— దానికిబదులిదిగో " యని(తన్నఁ బోవును:)"

(వితండవాది యడ్డుపడి విడిపించును.)

వితండ:— అయ్యా! మీరుభయ లక్షిధారమురేక కట్టడముకట్టను యత్నించుచున్నారు? ప్రారంభ

కాన, బరమాత్మ జీవాత్మయను తత్త్వములే మిథ్య. ద్వైతస్థాపనకై చేయువాదము మిథ్యా వాదము. కావున నట్టివాదము నింద్యము.

రామే:— ఏమయ్యా! వితండవాదీ. అటుపలుకకు. రూపమునందనిపరబ్రహ్మముండదు. రూపమున్న పరబ్రహ్మముండదా? మేము పూజించుశక్తి రూపముగల పరబ్రహ్మకాదా? లేదని యెటు కానిలిచి? పంచ 'మ' కారములు సాధింతువేని నీకాశక్తియగపడును. అదినీకుఁ బ్రత్యక్ష ప్రమాణంబగు.

వితండ:— ప్రత్యక్ష ప్రమాణమయ్యోనేని నేదానిని సాధించెద. ఎట్టియుం నమ్మకూడదను పట్టుదల నాకు లేదు. అయ్యా! మీపంచ 'మ' కారసాధనచే నాకుఁ బిచ్చిపట్టునేమోయని భయమయ్యెడి.

పిచ్చివా:—(గంతులువైచుచు వారిఁజేరి)

వృత్తము:—పట్టఁగాఁ బూనితే నన్నిటన్
గుట్టలన్ దిప్పెదన్ మిమ్మిటన్
కొట్టెదన్ దిట్టెదన్ బిమ్మటన్
చెట్టెదన్ జెట్టలన్ గూర్చెదన్.

(అనుచు నందఱిపైఁ బడఁబోవును) చిక్కకొనకరు కలుగినచుండ భటులు వెనుకనుండి వచ్చి పిచ్చివానిఁబట్టి కట్టుదురు.

వృత్తము:—ముట్టితిరే నన్నిటులన్
గట్టితిరే రెట్టలనున్
నెట్టకుడీ కొట్టకుడీ
పట్టెద మీపాదములన్.

(అనుచుఁ బాదములపై బడఁ బోవఁ గొందఱుభటులీడ్చికొని పోవుదురు.)

వితండ:—(ఒకభటుని జూచి) ఓరీ! భటాగ్రేసరా! ఈ పిచ్చివాఁడెవఁడు. వీనిని మీరేల పట్టితిరి?

భటు:— అయ్యా! ఇతఁడు కోలేగల్లు పాలేగారు బంధువు. పిచ్చిపట్టి కొన్ని దినములుగఁ బ్రోలువెలి యడవులఁ దిరుగుచుఁ జేతికిఁ జిక్కకయుండెను. ఈదినమిచట దొరికెను. వెళ్లెదము.

(అనుచు భటులు పిచ్చివానిఁగూడి వెళ్లిపోదురు.)

వితండ:— చూచితివా! రామేశ్వరపంతులు. ఈ పిచ్చివాఁడు మీ మతమువాఁడే యని తలఁచెద.

రామే:— ఏమివితండవాదీ! అటుపలికెదవు! జ్ఞానమున్నదా లేదా? హేళనపుదృష్టితో చూడలాడము. ఒకమంత్రముతో నిన్ను దగ్ధముచేయఁగలను. ఏమని తెలిసికొంటివి. మామతమువారెల్ల కాలము బ్రహ్మానందమునంది సుఖమున నుందురు. ప్రాపంచిక కష్టమెద్దియు వారికిఁ గానరాదు. దేహాత్మను తెలియుదురు. తాముండునదే భూలోకవైకుంఠమని యెన్నుచుందురు.

వితండ:— దైవము లేదనువారము మేము. నీతి లేదనువారు మీరు. ఈరీతిలో నీతిబాహ్యులతో మైత్రి పాముతోఁ జెలిమి కాదా. అటువా రుండినయింటిలో మిమునవిడ్చి విడవరాదని పెద్దలు పలుకరా?

కామే:— ఓరీ! చాండాలా! మీ పెద్దలు చెప్పిరి. వారిని బ్రద్దలుచేసెద. నా యొకటిం విరిగికొనిరమ్ము.
ఆ తప్పు మాట కూసినందులకు నీతల నిప్పుడు బ్రద్దలుచేసెద. ఎవరడ్డుపడెదరో చూచెద.

(అనుచు వితండవాదినిం దన్నంబోవును.)

(యదురాయుఁడు, కృష్ణుఁడు, జగదీశ్వరరాయుఁడు, ప్రవేశింతురు.)

యదు:— ఏమి కామేశ్వరపంతులుగారూ! ఇటు గద్దింపు చేయుచున్నారు? ఊరకకూర్చుండుము.

(కామేశ్వరపంతులు వితండవాది కూర్చుందురు.)

ఆలిబన్న:— యదురాయా! క్రొత్తవాఁడితఁడెవఁడు? ఇతనిపేరేమి?

యదు:— అయ్యా! ఇతఁడు పావనార్థ గ్రామము రాజాపాలనకొమారుఁడు. తనపాలనతండ్రికిఁ బిచ్చి రాత్రి యరణ్యములఁ దిరుగుచుండ నతనిని వెదకవచ్చినవాఁడు. ఇతనిపేరు జగదీశ్వ రాయుఁడు.

కామే:— పురుషులందఱు జగదీశ్వరులు. స్త్రీలందఱు జగదంబలు. ఇదియె మా మతసిద్ధాంతము.

ఆలిబన్న:— ఓరీ, జగదీశ్వర జగదంబలకు భేదమేమి? భేదములేదుకదా? ఉభయులొకటేను. ఇది నమ్మదగినది. సందియములేదు.

(జగదీశ్వరుఁడు ఆశ్చర్యపడి.)

జగదీశ్వ:— (స్వగ) ఏమీ! ఈ విప్రునకు నావార్త యెట్లు తెలిసియుండును? నేనింతో రహస్యముగ దాఁచితినే! ఏమిసేయుదును?

యదు:— ప్రాణమిత్రమా! ఏమి యాలోచన చేయుచున్నావు?

జగదీశ్వ:— ప్రాణసఖా! ఏమియునుగాదు. స్త్రీ పురుషులొకటియని యీ విప్రోత్తముఁడాడెను. ప్రపంచంబున నట్టిది కలదాయని యచ్చెరువందితి.

యదు:— వీరు తమతమ మతౌన్నత్యము లపుడపుడు వెల్లడిచేయుచుందురు. క్రొత్తవారు వచ్చినప్రుడు తమపాండిత్యము నంతయు వెచ్చుగ జెప్పుకొనఁ జూతురు. ఆమాట లిప్పుడేల? కర్తవ్యం బాలోచింతము.

వితండ:— యదురాయా! ఆలోచించునంతటి పనియేమి తటస్థించినది?

యదు:— వితండవాదీ! ఆ రాజా పిచ్చివాఁడై యరణ్యంబులు తిరుగ నారంభించినవాఁడని వానికి హితశత్రులైన కొందఱు పాలేగారు, మారనాయకుఁడనిని యుద్దేశమయ్యెను యీ రాజాకూతురు జగదంబను పెండ్లియాడఁగోరినఁట. ఒకవేళ తెగువ రాజ్యభయమునకొంచె బల వంతమ్మున నా మేలంతను చెడ్డయాడెదనని భీతిఁ గలిగించినాఁడు.

వితండ:— దానికి వీరేమి బదులిడిరి?

యదు:— ఒకనెల గడువు పెట్టి ఆ నెలలో రాజా దొరకడేని వివాహంబున కొడంబడుదుమని చెలిరట. దానికై యీ ఘనుఁడు చింతించుచున్నవాఁడు. గడువుకాల మింతటితో ...

మున్నది.

కామే:— ఈ సంధాన మెవరెవరితో జరిగెను? ఈ జగదీశ్వరరాయని కోరగల్లుతో నెవరైనఁ గూడిన వారున్నవారా?

జగదీశ్వ:— అయ్యా! ఆ బోయపాలెగాడు చెల్లెలు లోబకాంబ నాపాలనతల్లితో సంధానము జరిపిన దట. నన్నుఁ గూడిన వారా గ్రామమున నెవరును లేరు.

కామే:— అట్లయినఁ జక్కఁగనున్నది. రెండుగడియలకు మున్నొక పిచ్చివానినిఁ గోరకల్లుభటు లిచ్చటినుండి పట్టికొని వాయువేగములఁ బోయిరి. ఆ పిచ్చివాని ముఖముపై రాజవర్చస్సుండెను.

యమ:— ఏమి! ఏమి! కోరకల్లు భటులు పట్టుకొనిపోయిరా?

జగదీశ్వ:— ప్రాణమిత్రమా! ఆ పిచ్చివాఁడు నా తండ్రియనుటకు సంశయము లేదు. దైవమా, ఏమి సేయుదు? తండ్రీ! ఆ క్రూరులు నిన్నేమిసేయుదురో గదా; నిన్నెంత దండింతురో గదా; నిన్ను ప్రాణంబున నుంతురో వధింతురో?

అనుబంధము 27.

యమ:— మిత్రమా! దుఃఖించినఁ బ్రయోజనమ్ము లేదు. ఆ మారనాయకునకు రాజకుమారుని నిత్తు మనియును రేపు దినములలో వివాహము చేసుకున్నఁ బిదప దినములు లేవనియును వివాహము విశేషడాంబికముగాక యుండఁ దలెననియును రాజభార్య సమాచారంబుఁ బంపిన దని బ్రాహ్మణులువారికిఁ దెలిపి వానిని పావనాపురగ్రామము చేర్చవలెను. పిదప రాజా నెచ్చట నుండెనోయని తెలిసి యతనిని బంధవిముక్తునిఁ జేయ యత్నించవలెను.

కామే:— ఇదిగో రాయుక్తి, ఇదిగో దా ప్రజ్ఞ.

వితండ:— యమరాయ నిర్బంధ లేదుగా! (యమరాజు నిల్చాచి) అయ్యా నేను వితండవాదినై యా బోయపాలెగారునింటికిఁ బమ్మట నేనే తెత్తును. కార్యము గట్టెక్కింతును.

కామే:— యమరాయా! నా నైపుణ్యమించుక గనిపెట్టుము. మీ కార్యము చేసెదను. నా కార్యమును జక్కఁబెట్టికొనెదను. నా శక్తిప్రభావ మెరుఁగుదురు గదా మీరెఱుఁగుదురు?

యమ:— అయ్యా! మీరును వితండవాదిగారును మా వెంటవచ్చి కార్యనిర్వాహకత్వమునకు పాల్గొనవలయును. ఆలస్యంబునకుఁ గాలంబు లేదు. మార్గమునఁ గార్యాలోచన లోనరించవలెను.

(వితండవాది, కామేశ్వరపంతులు, యమరాయ, కృష్ణ, జగదీశ్వరులు, వెడలుదురు.)

(అన్నపూర్ణమ్మ - అక్కయ్యత గజకంఠీరవులు లేచి.)

అబ్బన్న:— అయ్యా! లెండు. మనకు సంధ్యావందనమ్మునకుఁ బొద్దయెను. ఇఁక మీతో నేను మరి వాదము జరుపను. వాగ్వాదముపోయి యెట్టువంటి దిమ్ముక్రిందఁ బడితిని.

జోగజంగం:— నేనును నీతోనిఁక వాదముపెట్టుకోను. పోవుదమురమ్ము.

(నిష్క్రమణము.)

శ్రీ

మైసూరు రాజ్యము

తురీయాంకము - ప్రథమరంగము.

వితండవాది - కామేశ్వరపంతులు - మారనాయకుఁడు.

మారనా:— [పంతులనుఁజూచి] సామీ! నిన్నరాతిరి సత్తికొలువు చక్కఁగ జరిగినదియా? సుఖం ముగ నిదురపట్టెనా; దోమల కలవరములేదా?

కామే:— దొరగారు! తమ పోష్యవర్గములోఁ జేరినవారికిఁ గొంచెమైన కష్టమేమయినను నుం డునా? తమచెల్లెలు నా కన్నిటను నమర్చెను. ఏకొదవయును లేదు. మహారాజుగారుకూడఁ దక్షి ణదండలలో దమకన్న సన్మానములు కలిగెనని సంతసించినారు.

వితండ:— దొరగారూ! నిజము. మేము పోయినచోట సకలసన్మానములు జరుగుచున్నవి. అందఱము సంత సించితిమి. పూర్వకాలమువారు బుద్ధిలేక మతములని యేర్పఱచి యొకమతమువారింటు మఱియొకమతమువారు భుజింపరాదని నిర్ణయించినారు. కామేశ్వరపంతులుగారి మతము నే మెచ్చితిని. వచ్చినచోట మేయుచుందురు. ముచ్చటయిన జలము త్రాగుదురు. ఇంపైన చోట నిద్రింతురు. సుఖపురుషులువారు. అయ్యా మారనాయకుగారూ! మేమువచ్చి మూఁడు దినంబులాయెను. కామాంబిక రాణిగారు మనసైన కాఁపురముండుము. మనమీదినమున వెళ్లవలెను. అనన్యంబునకుఁ గాలంబు లేదు.

మారనా:— అలసతయేల? నేఁడేపయనమగుదము. [కామేశ్వరపంతులంజూచి] సామిగారూ! పయన మునకు మేలు లగనము నేఁడట. పెండిలిపయనము కావున మంగళదినమునఁ బోవలెనుగదా?

కామే:— మారనాయకా! నేఁడు శుక్రవారము. నాకుఁ బుట్టినదినము. ఎల్లి శనివారము ప్రయాణ మునకుఁ దగదు. కావున నేను భానువారముదయముననే వెడలివచ్చెద. పెండ్లికొడుకవు నీవుగావున నీవీదినంబుననే వెళ్లుము. మనవితండవాదియును జగదీశ్వరుఁడును యదురాయఁ డును నీవెంటవత్తురు. మారనాయకా! ఈ పెండిలి యింతయు విచిత్రమైనది గనుక నీవును విశేషజనులను వెంటనిడికొని పోవలదు. రాచనగరులోనే నీకు విడిది చేసియుంచినారు. అచటనే బసచేయుము. జగదీశ్వర యదురాయలు నీకు మిత్రులుగ నుందురు.

మారనా:— పంతులుగారు! తామెటు లానతియిత్తురో యట్లొనరించెద. ఆ యందగత్తె పొందుదొరకిన జాలు. ఆ వన్నెలాడి నా కలలో వచ్చుచున్నది.

చం. చెందురులమిన్న నెన్నగవుచెన్నల మేనువుఁ గ్రమ్మ రొప్పఁగా
[illegible]

కలఁ బడు నాకు నాకలికి కూటికిఁ గల్గఁగఁ జేసితిరు మీ
వలుకు కుమారుఁ పల్కుదునె? ప్రాణము మీయది నిక్కువంబుగన్.

సామిగారా! మీయానతికి వేఱుదలంపను. నేఁ బైనమయ్యెద. (కామేశ్వరపంతులవారిం జూచి) పంతులవారూ! మీరు పలికినట్లు వచ్చిన నిచటనే యీ రెండుదినంబులుండి సేవలు సలిపి యరటికి పోవగలను. తిరుకువలయు దినములన్నియు నమ్మి మిము సేవించుచుండు లాగు నా చెల్లెలికిఁ జెప్పిపోయెద.

కామే:— మారనాయకా! నీకేశ్రమయు వలదు. నీ చెల్లెలికి దైవభక్తి చక్కఁగఁ గుదిరినది. అప్పుడే నాచే నుపదేశమందినది. పూజాద్రవ్యములు నే నొసఁగకున్నను యమ్మి సిద్ధపడియున్నది. ఆమె లోకోపకార ప్రాణిగనున్నది. పరులెట్టి శ్రమపడినను దానికింకాది త్రోవ్వ నదికాదు.

వితండ:— దొరగారూ! మనవంటులకుఁ దమయింట నైద్రియు: గొఁటఁబడదు. వారిమంత్రప్రభావ మట్టిది. వారినిఁ జూచిన మాత్రములోనే జనులు వారు పెద్దలని గ్రహింతురు.

మారనా:— నిజము. నాకును వారికొలువు వదనుంటకు మనసున్నది. కాని గాదు. పెండ్లికిఁ బోవలెను.

వితండ:— దొరగారూ! అట్లయిన మీరీ దినముననే పయనమగుట నిజముగదా; నే నిపుడికి వెళ్లి మనవారి కీవృత్తాంతము దెలుపుదునా?

మారనా:— నందియమేమి! తెలుపుము.

కామే:— వితండవాదీ! నేనును మీబసకువచ్చి మాటలాడి మరలెద.

వితండ:— మంచిది పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

మారనా:— నా తొలినోముపంట యిప్పుడుగదా నాకుఁ జేకూరెను.

ఉ. అన్నలమిన్న మేసితరుకా బెళుకారులు కొరనెన్నఁగా
వాన్నుహారంగదెంత, తిరమూనని కాలు మెఱుఁగదెంత, మా
కన్నెనుగూడుచున్ మరుసుగంబుఁ గాంచుచు గారవించుచున్
మన్ననలందుచున్ మనుచు మానుగనేలెద రెండునేలలున్.

అపుడుగదా నాసుగము మిన్నంటును. నాకుఁగల కొలదోసంబుతొలఁగు. రాచపట్టినిఁ బెండ్లియాడెను. నీ డెంతటి వీరమ్ముగల దిట్టయో యని నన్నెల్లవారు కొనియాడెదరుగదా; ఆ కన్నెలాడి నన్ను వలచినది. కానిచో యీ జగజంతజెల్లి యెదంబడునా? ఈ పంతుల వరుసైతము నాకు సాయముచేసినారు. నేను నే కొందఱినిమాత్రము పిలిచికొనిపోయెద. ఆ పిచ్చిరాజును నేను మరలవచ్చునంతవరకు గదిలోగాంచి యెవరికి నానియమునకిఁ దెలియ నట్లుఁ జెంచమని నా చెల్లెలికిఁ దెలిపెద. అదివిన్నాణికావున నన్నియుఁ జక్కఁ బెట్టును.

(నిష్క్రమము.)

ద్వితీయరంగము.

వితండవాది. కామేశ్వరపంతులు. యదురాయఁడు. కృష్ణుఁడు. జగదీశ్వరుఁడు.

వితండ:— (యదురాయనిఁ జూచి) యదురాయా! ఆ మారనాయకుఁడీదినముననే పోవునాడు

గ్రామమునకు వెళ్లుచున్నవాఁడు. వానివెంట నైదాఱుగురు భటులు మాత్రము వత్తురు. మనము వానివెంటనే వెళ్లవలెనుగదా?

యదు:— వెళ్లవలెను. వెళ్లకతీఱదు. ఆ పిచ్చివాఁ డెచ్చట నుండునది తెలియకున్నది. ఈ పట్టణ నివాసుల నెవరిని విచారించినను వానియునికి తెలియదనుచున్నారు. కారాగృహంబున వాఁడు కానరాడు. మనమీ మారనాయకుని వెంట వెళ్లితిమేని యూరి కేమగునో? మనపూనినపని పూర్ణముకాదు.

జగదీశ్వ:— ప్రాణమిత్రమా! నాతండ్రి యెందును గానరాఁడు.

సీ. ఘోరాటవులఁ జేరి దారి గానక తిరి
కానైతివిని నిన్నుఁ గన్నతండ్రి
గుహలను నేఁడూటి యహరహములు తిరి
నినుఁ గానవైతివో జనక యెందు
గరువుగట్టుల నెక్కి కటకునట్టులు ద్రొక్కి
కనవైతివో తండ్రి నీయునికి నరయ
నగరుల నగముల నడియాడి వెదకితి
గాని నిన్నెందునుఁ గాననైతి

గీ. ఏమిదోఁచదు జనక నీ వెందుఁ జనితి?
క్రూరుఁడే బోయ నిన్నుఁ బట్టి కుతుకనెట్టి
యుసురు వెస నార్చెనో గాని యుంటివేని
నగపడవె నీవు నాయనా యవనిలోన.

ప్రాణసఖా! నాకేమియుఁ దోఁచదు. నా తండ్రి కానరాడు. మనము తలఁచినరీతి నీ క్రూరునిఁ బరిమార్చితిమిపో నాతండ్రి వచ్చునా? నా తల్లిదుఃఖము మానునా? నా చెల్లెలి మానసంబునకుఁ జల్లఁదనంబు గలుగునా?

యదు:— మిత్రమా! నీవిటులడలఁనగునే? పూనినకార్యంబు విడనగునే.

చం. అడలఁ బ్రయోజనంబగునె? యాకట! యాకటికిన్ గటారికిన్
మెడనిడఁ జేసి బాహుజుల మేటికొలంబునుఁ గాంచి పిమ్మటన్
బుడమి సమస్తమున్ బుడకి భూవిభువార్త లెఱుంగఁ బోలదే?
బడుచుల బోల నానె నగుబాటగు గాదె జగాన సెవ్వగన్.

ప్రాణసఖా! నీ తండ్రి కై వగచు సమయంబిది కాదు. ఈ కిరాతకునిఁ బరిమార్చి యా క్షత్రియ తరుణీమానంబును గాచి రాజ్యంబీ ఘాతకునుండి రక్షించిన పిదప మిగతకార్యంబు చక్కబెట్టనగును. కాదేని బాహుజులకులంబునకుఁ గళంకంబు కలుగు. ఇది నిజము.

కామే:— అయ్యా! జగదీశ్వరా! నీవేల యింతచింతించెదవు. నీతండ్రి ప్రాణముతో నున్నవాఁడనుటకు సందియమ్ములేదు. నామాటనమ్ముము. నాశక్తిప్రభావంబు నీ వెఱుఁగవు. నీతండ్రి వారియొకఁడూళ్ళోంది యడుగవచ్చును. మారనాయకుని యీపురిపొంచి వెడలించి నీ ప్రతిఁజేర్చి మీ పన్నిదమెత్తుగడ ఫలింపఁజేయుఁడి. నావద్దఁ గృష్ణరాయఁడు డొకఁడుండ నిందు. ప్రచ్ఛన్నవ్రతచ్ఛిన్నమైనట్టిదియు నడుగకుడు. నానాసరుచిత్రియులపాట్లని తలఁపకుఁడు. శక్తి కలవాఁడందఱు సాహసులే; మీరామారనాయకునిఁ బిలిచికొని యీ దినంబుననే వెళ్లుడు. జగదీశ్వరా! నీతలంచినకార్యములెల్ల ఫలించినచో నీ చెల్లెలిని మాయదురాయున కిచ్చి పెండ్లిచేయవలెను సుమా. అట్లుమఱచెదవేమో.

యదు:— పంతులవారూ! ఫలాపేక్షించి కార్యముచేయుదునని తలంచితిరా? వివాహమనునది వధూవరుల మానసమునఁ బుట్టుమోహాతిరేకఫలంబుగాదా? తన సోదరి చిత్తవృత్తి నెఱుఁగు పూటకాపా? ఆ సుందరి మానసమెట్టులుండునో?

జగదీ:— యదురాయా! ప్రాణమిత్రమా! ఏమి. అట్లు పలికెదవు. నీ సౌందర్యాకారంబు పురుషులఁ గనఁగ సమమోహింపఁజాలు నవయౌవనవయోముదితలు ముదితలు మోహింతురా! నిన్నుఁజూచినకంట నన్యులఁజూడఁ గలనైనఁ దలంతురా? ఇపుడేల యీ మాటలు. కామేశ్వరపంతులవారి పలుకు లతివిచిత్రంబులుగ నున్నవి. వారిపైభారముంచి నేఁ బురిఁజేరెద. అయ్యో! నేనెట్లు పురిఁజేరుదు?

సీ. నాతల్లి నన్నుఁగని నీతండ్రి యెవఁడని
యడిగిన నే నేమి యాడనేర్తు
గహనంబులో నేను గననైతి జనకుని
యని జననికి నెట్లు వినుపనేర్తు
ఆదరంబునఁ జేరు సోదరికే రీతి
నూఱటఁ గలిగించి యుండనేర్తు
ప్రముఁ బెంచి గారవించిన తండ్రిఁ గానక
మందిర మెట్లు చేరి మనఁగనేర్తు
గీ. పంతులాడిన మాటలమంత నమ్మి
నెఱిఁగఁ గాలము నెట్టుల నూఁగనేర్తు
సందియము గూర్చె మిత్రమా డెందమునకు
ప్రాణముల నున్న వాఁడె భూపాలుఁ డవని?

యదు:— మిత్రమా! నీవిపుడీరీతి వ్యసనాయత్తచిత్తుఁడవైతివేని కార్యంబెల్ల చెడును. ఇట్టిస్థితిలో ముందు మనము తలంచిన సాహసమెట్లు చేయుదుము?

కామే:— జగదీశ్వరా! నామాటలు నమ్మి నీవు వెడలుము. కార్యంబు ఫలింపఁజేయుభారము నాయది. పయనమ్ముగమ్ము. లెమ్ము. (కృష్ణునిం జూచి) కృష్ణరాయా! నాకొకవిన్నపమున్నది చేసెదనంటివేని తెల్పెద.

కృష్ణరా.—పంతులగారూ! కార్యంబుగట్టెక్కింప నెంతటిపనినైన సేయుదును. సరిపోవువిధం [illegible] యేమి తెలుపుడు.

కామే.—ఏమియు కాదు. ఈమారనాయకుఁడీపురి వదలి యించుక దూరంబు చేరినతోడన సీఘ్రముగ నొక వేషంబు దాల్చి పారిపోగాదు పీటిలో నా సేవానుసేవకుఁడై నామహిమఁ బొగడుచు నాయొక్క ప్రభావంబెల్లరకుఁ దెలియఁజేయుచు నన్ను దైవంబురీతిఁ జూచుచు గాఁచియుండవలెను. రెండుదినంబులిటు చేసినఁజాలును. కార్యంబు చక్కఁబెట్టికొనియెద. సేవకులకి వచ్చునపు డించుక నల్లమందు తెచ్చికొని సిద్ధముగనుంచికొనియుందుము.

కృష్ణు.—పంతులవారూ: తమయిష్టానుసారంబొనర్చెద.

వితండ.— ఈ పంతులవారి మార్గము లతివిచిత్రములు. మనము ప్రయాణమునకు సిద్ధులముగుదము.

పంతు.— యదురాయా! నేఁడోయిపచ్చెద. శ్రీమన్నారాయణుని సకలకార్యంబులు చక్కఁబెట్టును.

యదు.— మంచిది.

(నిష్క్రమింతురు)

తృతీయ సంగము.

కామేశ్వరపంతులు - ఓబళాంబ - కేళిక.

అనుబంధము 28.

కామే:—(స్వగతము) కానిమ్ము. ఆ శనైశ్చరుఁడు వెడలిపోయెను. తలఁచినంతపని నా మిత్రులొనరింతురు. ఇఁక నేఁ బూనినపని సాధింపవలెను. ఆ కిరాతుని పెద్ద తెల్లకాలంబు మారుని ఘల్లంబులఁ దల్లడిల్లుచు నహోరాత్రంబులు పురుషతల్లజాలఁ దెచ్చికొని తారుసుఖము గొల్లలాడుచుందును. చిన్నరాతిరి యన్నయున్నపుడే క్రొన్ననవిలుకోని కేళికిఁ మిన్నకవచ్చి క్రన్ననఁగూడెను. స్వేచ్ఛగనుండునపుడు నన్నుపీడునా? కంతునికొంతాలపాలయి యుకాంతమునన్న నానంగతిఁగోరి యిప్పడే యీ యింటివచ్చును. అప్పుడింతనేర్పుఁ జూపవలెను.

సీ. వెలయొప్పులాదులు కలుములుగలవానిఁ
గలయలాగెడి రీతివెలదిలాగె
బాజారిమదవతు లాజారులనుజూచి
గోజాడుబలెనది జూడునన్ను
తిండిచేఁగండలు మెండయి యిత్తుకో
దండునిరతికేళిఁ దవిలియుండు
జవ్వని నిదురకునెవ్వానినైనను
మవ్వముగాఁ గోరిమమతఁగూడు
తే. గీ. కొమ్మవిట పాళికినిఁబట్టు కొమ్మభళిర
యింటి జారులకునుఁ జేతిబంటిగదర

కలికి కాముకజనులకుఁ గలిమియగుర
పనిఁజేఁబట్టి పనులు సాధింపఁదగుర.

దుర్మార్గవృత్తినైన మీకలికాలంబున జనులకుఁ గార్యసాధకోపాయంబుగఁ బరిణమించును. నిన్నరాతిరి యా నాతి ననుఁజేరి మారుకేళినిఁ దేలినపుడు రాజావృత్తాంతం బడిగితినిగదా? ఉన్నవాఁడని తెలిపెనుగాని యెచటనుండునది తెలుపదాయెను. ఈనాఁడాచేడియను క్రీడలోఁగూడక శక్తిపూజ నెపంబిడి శరీరము మఱచులాగున మత్తెక్కించి మదపతినామంబు సార్థకంబుఁజేసి మదినుండు రహస్యంబు బలిఁదీసెద. చూపెద నాసాహసంబు.

(అనుచు నాగనమూనువు చింతనభినయించుచు మఱుఁగునఁ గూర్చుండును)

ఓబళాంబ ప్రవేశము.

ఓబళాంబ:— అనుబంధము 29.

ఆ వలపులకుప్ప వంటులు నాయన్నయన్నవాఁడని వెఱది తానై నాపైఁబడక క్రేగంటిచూపు తూపులచే నాహృదికుదురును కెదర్చి చిఱునవ్వను బసుమముచే నన్నుఁ దనదానిగఁ జేసికొనెను. రాతిరి నేనై వానిపడకఁజేరి చీఁకటితప్పుపనికిఁ వేదినతటి వెలుచెను. వెఱవ వలదని మైచఱచినతటి నాకునుగంబులు గొల్లగ నందించెను. ఆవలకానిని నే వదలఁజాలను. నాయున్నచీరు వానికి నీకఁ గొన్నిదినంబులుండదు. దునపూర వానిం జిలుకపలుమాటోడు వెలువంపుఁ బనికిఁ ద్రేలేచి చక్కెరలూరు కెమ్మోవిపానకమ్మున్ గ్రోలి సంతసము నందెద.

ఉ. వచ్చువులుంగురౌతు, ననుఁబాయక, యెల్లెడ డొంద మందునన్
నిచ్చలుచేరి కూళయయి నెయ్యముపీడుచు వాడితూపులన్
గ్రుచ్చుచునుండ నేనెటుల గుట్టున నుందుదు? కోడెకాండ్రనున్
మచ్చికమీరఁగూడి మదిమంటల నార్పక మించి సౌక్యకన్.

ఆ యందగాడు వడుఁగట. ఆలులేదఁట. ద్వారకనుండువాఁడఁట. క్రొత్తగ నిచటికివచ్చి త్రిమ్మరుచుండునఁట. నత్తినిఁ గొలుచువాఁడట. బాపనవాఁడయిన నన్నివంగడముల వారితో నోగిరముఁబుచ్చుకొనునఁట. ఇట్టివాఁడు నాకు మగఁడయిన నాసుగంబునకు మేర యుండదుకదా. నా మగడగుటకు నొడంబడనేని నాప్రాణమైన వానికినిత్తును. నేడందులకు వేఁడెద.

(అనుచుఁబోయి చింతనభినయించుచుఁ గూర్చున్న వంటులనుఁజూచి యచ్చెరువందుచు నరనఁజేరి)

ఏమిది. వలవంతఁ గుందుచు నున్నవాఁడు. పల్కరించెద. నా వలపులసామీ! నీవేల మోమువంచికొని యిటుకూర్చుంటివి? నిన్నెవరేమనిరి? మౌనమూనితి వేల? ఈ పీటకి నేనిపుడేలికసానినైయుండ నన్నేలుసామికి నీకు నేకొఱంతయు నేలగలుగును? నామేను నీయది. నాసిరి నీయది. నాప్రాణము నీయది. నమ్ముము. నీవు నన్నెల్లరతి నేలెదనని ప్రతినవొనఁగి

నహో! నిన్ను నీ నేలనేలు సామినిఁజేసెద. నిక్కువమిది. నా డెందమంతయు నినుఁబొందె నది. నను సరసఁదీసి కౌఁగిటఁగ్రుచ్చి నీ కెమ్మోవి చక్కెరపానకంబుఁగ్రోలనిచ్చి ముద్దుల లాలించి గారవింపుము. (అనుచుఁ జైఁబడఁబోవును.)

కామే:— ఓబళా! నన్నంటకు. నా మానసము వ్యసనాయత్తమైనది. సంతోషానుభవంబునకు సమ యంబుగాదు.

ఓబళా:—హాంతకాఁడా! సంతసమునకు పంతరమేల?

పంతు:— ఓబళా! అబలవు నీకు నా కార్యంబుఁ దెలిపిన నేమిప్రయోజనము? నా కార్యంబు నీ శక్తి మించినది?

ఓబళా:—సెబాసనా! చేతకానివారిచెలులనిరోయించకు. అంతటి దుర్బలంబుగ నముఁజూడకు. నీరమ్మున నే నేరికి వెనుకఁద్రొక్కను. నీమది దెలుపుము. పిదప నా బలిమిఁజూపి నినుమెప్పించెద.

పంతు:— మోహనాంగీ! అసాధ్యమైనకార్యము నీవెటు లొనరింతువు? ప్రజ్ఞలుపలికి మేల లేల వర్ణ్యెదవు?

ఓబళా:—వగకాఁడా! ఈ నైరవాది పలుకులేల? వట్టివగ్గలు పలుకుదానను గాను. ఇఁక నీ యీలు మేలులుచాలు. నామన మరయఁగోరితివి కాఁబోలు.

పంతులు:—ఓబళా! నీవు నాకుఁజేయు పరిచర్యచే నే ముదమందినాను. రాత్రింబవళ్లు నన్ను నీ వాదరించునంత మఱిరేయువగాదరించిరి? నీపై నాకుఁగల మోహాతిరేకంబు తెలుపశక్యంబే? నీ నీటు నీ కులుకు నీ యందము నీ మాటలనేర్పు నీ నెరజాణతనము నీ శయ్యాచాతుర్యము మఱిరేయెరికైనఁగలదా? నీయట్టి వలపులచెలువను వదలఁగలనా? నాకుఁగలిగిన చింత నీ విషయంబునఁగాదు. నా విషయంబున నే.

ఓబళ:— చెలికాఁడా! సందియమేల? వైళంబె దానిఁదెలుపరాదా?

పంతులు:—మోహనాంగీ! నే శక్తిపూజను చేయువాఁడను. రేపు దుర్గాష్టమి. పైగ శుక్రవారము. నాకది పెద్దదినము. అదియునుఁగాక ద్వాదశవర్షదీక్ష రేపటితో సమాప్తమగును. ఆ పూజ కునైద్ధి గొఱఁతకలిగినను నాకు నశుభంబగును.

ఓబళాం:—అందగాడా; పనికిరాని పనికిఁగాను పనటఁగుందుటతగునా? ఈ పిడు నీయది కాదా! సిరి లేదా? సంబారములు లేవా?

పంతులు:—మోహఁపురాణీ; ధనకనక ధాన్యాది వస్తువులకుఁ గొఱఁతయని నేఁ బలికితినా?

ఓబళ:— చెలికాఁడా! మఱియేది నీకుఁగావలయును.

పంతులు:—(ఆలోచించి) మోహనాంగీ; నే నేమని తెలుపుదును? నాచేయుశక్తికి రేపునది రేయి నరబలియివ్వవలెను. అదియెటుసాధ్యమగు?

ఓబళ:— వలపులసామీ; అదియెంతటిపని మనయింటఁబలుపురు గొలువునున్న వాడుకదా? వారిఁ దురింపునపు డొకనినిఁ బట్టిబలియివ్వనగును.

పంతులు:—కులుకులమిటారీ; నీ పలుకు నాపైనతిశయమోహరసంబు జిలుకును. అయిన నీవేమి చేయుదువు. నీకు సాధ్యమైనకార్యములన్నియు నీప్రియునికై నీవొనరింపనమకట్టితివి. సాధ్యముకానిపని నీ వెటుచేయఁగలవు?

ఓబళ:—ననవిలుకాఁడా; మానసిబలికరా నీవు కోరితివి? దుతిరయేమి? కొలుపు గొలుచుమానసి వనిత కాఁడా?

పంతులు:—వలపులరాయుడయ్యారీ; అట్టివరుఁడు దనికిరాడు. సార్వభౌమలక్షణంబులు గలపురుష రత్నము బలియిచ్చినచో శక్తిసాక్షాత్కరించి కోరినవరంబులొసఁగును. అదికదా నా చింత.

ఓబళ:—[ముక్కుపై వ్రేలిడి యాలోచించి] వచ్చెనులుకాఁడా; మనయింటనొకపిచ్చిరాజున్నాడు. వాని నాయన్న యెవరికిఁదెలియనటుల యింటిలో పలివేలమాళిగలోఁ గట్టివేసి పెట్టియున్నవాఁడు. తానువచ్చినపిదప వానిని జంపఁదలఁచినాడు. ఆపిచ్చిరాజువనికివచ్చునా?

పంతులు:—ప్రేయసీ; ఆరాజు పుట్టు పిచ్చియా? పెట్టుపిచ్చియా?

ఓబళా:—తెలుసువిలుకాఁడా; పెట్టుపిచ్చి నాయన్న వాగాడంబరాచార్యుడను పెద్దానిఁ బ్రేరేపించి మందిప్పించి పిచ్చిపట్టించి వాఁడడవులు దిరుగునపుడు వానినెత్తుంటి తెచ్చిపట్టినాడు.

పంతులు.—మనోహారిణీ. ప్రాణప్రియా. నీయుపకారంబునే నెటుమఱతు. నీ పలికినరాజు నాపనికి వచ్చును. రేపురాత్రి నీవభ్యంగనస్నానము చేసికొని నాభార్యగఁ బ్రక్కనఁ గూర్చుండి శక్తినిఁ బూజింపవలెను. మనకాశక్తి కోరినవరంబు లొసఁగును. అర్ధరాత్రి సమయంబున కొకగండెద్దులబండి సిద్ధముగనుంచవలయును. ఆరాజును శ్మశానమునకుఁ దీసికొనిపోవలయును. నేనచ్చటినుండి మరలివచ్చి మంగళస్నానంబు సేయుచుండు నీవొకగదిలో దాచికొని యేమిరికిఁ గానరాకయుండుము. ఎవరు పిలిచినను మాటలాడకుము. "శక్తీ! నన్ను నీలోనుంచికొని రక్షింపుము" అని ధ్యానించుచుండుము. పిదపఁగలుగుసుఖంబు నీవు గందువు.

ఓబళా:—వగలమగఁడా! నీతగులము నాకు బలమాయెను. నిన్నుఁ జూడక నిలువఁజాలను. రేపుగదా యీ ప్రాణ నేఁడెల్లనైన తెగక మురుసుగంబుల నోలలాడుదము రమ్ము తడవేల?

అనుబంధము 30.

పంతులు:—వదఁతీ! నా సేవకుఁడు రాకతడసినాడు. ఏల? వన్మని తెలిపియుంటిని. ఇప్పటికాలపు సేవకులకు సమయము కార్యము కానరాదు.

ఓబళా:—చెలుముల రేడా. నేఁ బోయిపిలిచివత్తునా?

పంతులు:—వారీ! ఏకేల యాత్రము. వలదు. రమ్ము నరసఁ గూర్చుండుము.

(ఓబళాంబ కూర్చుండును.)

కిట్టిగాడు ప్రవేశించును.

పంతులు:—ఓరీ! కిట్టిగా! నేనెపుడు రమ్మని యానతిచ్చియుంటిని. యెప్పుడువచ్చితివి?

కిట్టిగాడు:—మహాప్రభూ; నేనపుడేవచ్చితిని. ఈనగరులో నొకయువతి నామార్గంబున కడ్డమున నన్నే మోహపళ్ళలడగి నన్నే మో చేయ యత్నించెను. తనగదిలోనికిరమ్మనెను. నేను తమపేరు చెప్పిభీతిఁ గడచివచ్చితిని?

పంతులు:—ఓబళా! ఇదియేమి? పురుషునిఁజూచి స్త్రీ యాతురతయడ్డగింపవచ్చునా? అది యెవతెరో దానినిఁగని పెట్టి బుద్ధిగాదనిదండింపుము.

ఓబళా:—చెలికాఁడా. చెలువునిఁజూచిన చెలికించుకమదినెనరు కలుగును. అదియేమితప్పు? ఈ బంటు రూపరితాపున యాచెలికోరియుండును. నీఁడెంతటికట్టడికటికరయో దానిని గోరివచ్చిన వాఁడు.

పంతులు:—హారీ. ఈ బంటుతోంటగాము వాళ్లెట్లుండేటట్లనేము మాసికేనంటరాదు. (కిట్టిగానితోచి)
కిట్టిగా! నీవీయింట ధ్రువముగనుండుము పొమ్ము.

[కిట్టిగాడు వెళ్లును.]

మోహనాంగీ. మనపడకటింటికి బోవుదము రమ్ము.

ఓబళ:—మంచిది.

(నిష్క్రమణము.)

తృతీయ రంగము.

కామేశ్వరపంతులు - కిట్టిగాడు - ఓబళాంబ - సామరాజు.

కామే:—కృష్ణరాయా! మనకార్యంబు సఫలంబగును. ఆపిచ్చివానిని విభ్రుడేవచ్చెను నల్లమందు తెమ్మని చెప్పియుంటినే తెచ్చితివా?

కిట్టిగాడు:—పంతులు. ఇదిగో తెచ్చినాను. పుచ్చుకొనుము. [అనుచు నల్లమందిచ్చును]

పంతులు:—[దానినిపుచ్చుకొని] ఆహా. ఎంతపెద్దగుళిక తెచ్చినావు. మంచిదాయెను. మోక్షద్రవ్యము భుజించి జ్ఞానరసము పానీయముగఁగొని యోగీంద్రమాత్ర సేవించిన శాశ్వతానందంబు గలుగును. దురదృష్టవంతులకు మూడుదినంబులైనను నట్టియానందబు సమకూఱును.

కిట్టిగాడు:—పంతులు. నీవుపలికినవస్తువులెవ్వి? వానినెవ్వరికేనిమిత్తమివ్వఁగోరితివి?

పంతులు:—కృష్ణరాయా: వినఁగోరితేని దెలిపెదవినుము:

శా. మోక్షద్రవ్యము మాంసమౌను గద సమ్యోన్మదంబు సిద్ధించు, నా
పేక్షన్ జెల్ల భుజించువారికెప్పుడున్; బీయమ్ము వ్యాప్తము, సేవ్యము,
యోక్షోణీజను, జ్ఞానదాయకరసంబే సౌమ్యంబగున్
యత్యుగ్రంబగుముక్తిసిద్ధ్యనహిఫేనంబిద్ది సేవించినన్.

ఈద్రవ్యసహాయసంపదచే నేనామత్తకాశినిని మత్తిలఁ జేయుదును. పిదపఁ బారాయాసిన నొకగూఢమైనగదిలోఁద్రోసి పిచ్చివాని నోరు కట్టి పట్టికొనవత్తును, బండిపైకెక్కించుకొని శైఘ్రంబె మనము పాదనారు గ్రామంబు చేరవలెను. ప్రయాణంబునకు సిద్ధంబైయుండుము.

కిట్టిగాడు:—పంతులూ; గదిలోఁబడినయాపిచ్చియొడలు నజ్ఞిన మనపని చెడదుగదా?

పంతులు:—కృష్ణరాయా: ఆ యింటియుత్తెక్కు మైమఱచిపడియుండును. అయినను. ఒకవేళ కొంత కాలముపైనస్మృతివచ్చినను శబ్దము చేయునటుల నే బోధించినాను. సేవకులు సైతమిచట లేమిజరుగుచుండినను జూచి మౌనమూనియుండునటుల యొనరి చేయించినాను. కావున మనపని సులభముగ జరుగును.

కిట్టిగాడు:—పంతులూ! నీప్రజ్ఞయనదృశము నీయుపాయముసారంబునవే నుండెద. త్వరలోరమ్ము.

(పంతులు వెళ్లి మత్తెక్కిన ఓబళాంబను దెచ్చి యొకగదిలో ద్రోసి చిలుకువేసి తరలలోనికి బోయినోరుబిగ్గిమూసనబిగించి పెదకట్టగట్టఁబడినపిచ్చిరాజును దెచ్చి తాను కిట్టిగాడును వెళ్లిపోవుదురు.)

[నిష్క్రమణము.]

శ్రీ

మైసూరు రాజ్యము

పంచమాంకము - ప్రథమరంగము.

యదుమరాయుఁడు - రామేశ్వరపంతులు.

యదు:— (రామేశ్వర పంతులఁజూచి) పంతులవారు: మీరు వచ్చినప్పటినుండియు యేకాంతంబున మిమ్ముఁజూచి కొంతసంభాషింప వలెనని చిత్త మిగుల్చూత్తుచుండినను సందర్భము కుదురకయుండెను. దైవవశమున నట్టిసమయము మిప్పుడు తటస్థించెను. ఆపిచ్చిచామరాజును మీరెటులఁ జిక్కించితిరి?

రామే:— యదుమరాయా! ఆవివరములు నీకేల? కార్యమైనదియొకటి. నాకుతము నీకిబాహ్యమైనదని యూహించు నుడివితివికదా? అట్టినీతిలేనియుత మెంతటిపని చేయునుచూడుము. మారనాయకుని సోదరిని యాదరించి మారు కేళిగ లాలించిచురలం కొలిపినా సేవలో నిలిపిన్మ రావేశతఁ జైకొనవచ్చినవేళఁ గాంచి దానిని నిర్బంధ్యముగఁజూచి శక్తిపూజామిషంబున రాజబలి నపేక్షించి పిచ్చిరాజును బలియిడ నొప్పించి, యామ్రత్తకాళినిచే రాజుండుస్థలంబుఁదెలిసి దానిని మత్తుఁగొనఁజేసి గదిలో్ంగ్రోని పిచ్చిరాజుతో నీపురిఁజేరి యా రాజుకు వదినపిచ్చిమందును వెలిగక్కించి శుద్ధుదించి రక్షించుచున్నాడను. ఇఁక రెండుదినములలో నారాజు మునుపటివలె నారోగ్యముగనుండును.

యదు:— అయ్యా! నీ మహాదుపకారంబు నే నెంతని కొనియాడుదు. ఈ కలికాలంబునఁ గార్యసాధకమతంబు నీయవియునుటకు సందియంబు లేదు. నాయుదంతంబంతయు జగదీశ్వరరాజునికిఁ దెలియునా?

రామే:— అన్నియుఁదెలియును. ఈ దినంబునవచ్చి తండ్రితో మాటలాడెను. ఏమేమో రహస్యములు సైత మాడుచుండెను.

యదు:— పంతులూ! ఆ మారనాయకుఁడు వివాహమునకుఁ ద్వరపడుచున్నవాఁడు. వానిఁ దుదిముట్టింపవలెరడెట్టి? వానివెంటవచ్చిన భటపంచకము తప్పక వానిపంచ నిలిచియుండురు.

రామే:— యదురాయా! నేనిపుడు వారిబసనుండియే వచ్చితిని. వారికిఁ దప్పఁద్రాపినాను: మత్తెక్కపడినారు. మతికొంచము మద్యమిచ్చి యిచ్చటికిఁ బిలిచికొని వచ్చుచున్నాను. ఇచ్చటనే వానిపని ముగించి భటులకుఁ బంచత్వము గలిగింతము.

యదు:— అయ్యా! ఏమికారణంబు చెప్పి నీ వతని నిచటికిఁ బిలిచికొనివచ్చెదవు?

రామే:— నేటిరాత్రి వివాహము. నాయకసాని యాటపాటలు జరుగును రమ్మని పిలిచికొనివచ్చెద.

యదు:— అయ్యా! నాయకసానియెవరు కావలెను?

పంతులు:—మనవారిలో నాట్యము అభినయము చక్కఁగ వచ్చినవారు శ్రీ వేషంబు ధాల్చి యాడవలెను. వారికి శాస్త్రనాట్యము సైతము వచ్చియుండవలెను. నాకువచ్చును. నేనాఁడవిధ్యాని నతో మరియొకరివనికేలాలరు. మనకృష్ణరాయలవారికి భరతశాస్త్రము వచ్చునుగదా; వారివని చేయఁజాలరా?

యదు:— పంతులూ! ఆరీతి నే నెటులయిన నేర్పాటుచేసెద. నీవు మూఁడుగడియలలో వానినిటకు దోడితెమ్ము.

పంతులు:—మంచిది. నేఁబోయివచ్చెద.

(నిష్క్రమణము.)

ద్వితీయరంగము.

మారనాయకుఁడు - యదురాయఁడు - కామేశ్వరపంతులు - వితండవాది

భోగముసుబ్బాసాని.

సుబ్బాసాని యాడుచుండును.

మారనా:—(మత్తెక్కి) ఏ, సానీ! మంచిపద్దెము నాపైఁజెప్పి చేతులుతిప్పుదు చూతము.

సుబ్బా:—(నవ్వుచు నటింపఁబూని) మంచిదిసామీ. అటులనే చేసెద.

ఉ. నాయమె మారనాయక యనంగశరావళినొచ్చి పానముల్
బాయఁగ? శార్ఙ్మవిడఁగ సహాయము చేయుఁడే? యెటుంగవే?
కాయజుఁ డీయిలన్ యువనికాయము కాయముఁగాలఁజేల్చుబా
లాయముగాను, బాకులఁజలంబున నివ్విధిఁబట్టిచూడుమా.

(అనుచు నభినయించుచు బాకునుదీసి మారనాయకునిపొడచును. మారనాయకుఁడు హా! హా! యని లేవంబోవ)

కామేశ్వ:—(వానిని బిగఁబట్టి) మారనాయకుగారు. భయపడకుఁడి. లేవకుఁడి. మాకుఁజీరిఁ దన కటారులఁ గ్రుచ్చునని యభినయించెను. ప్రత్యక్షాభినయమిది.

సుబ్బా:—"బాకులఁ జలంబున నివ్విధిఁబట్టి చూడుమా" (అనుచు మరలఁ బొడుచును. మారనాయకుఁడు క్రిందఁబడి ప్రాణంబులు వదలును.)

కామేశ్వ:—సుబ్బాసానీ! నీ యాటపాటలుచాలును. నవ్వులాటలచే నితనిప్రాణంబులు దీసితివి. ఇఁక నీయిల్లుచేరుము. యదురాయా! ఈ శవమును రహస్యముగా నెచటనయినను ద్రోయింపుడు. నేనున్ను వితండవాదిన్ని పోయి షట్పంచకమును దుదిముట్టింతుము.

వితండ:— అటుచేయక తీరదు. చేయవలెను.

యదు:—(జగదీశ్వరునిఁజూచి) ప్రాణమిత్రమా! నీభటులను బిలిపించి యీ క్రూరుని కళేబర మెచ్చ

టనయినఁ ద్రోయింపుము. శిబిరపుఁ నీ సేనను గూర్పుము. ఆకస్మికముగ మనమెల్లరము బోయి కోరగల్లు సాధించి యీ బోయసేనను జక్కాఁడవలెను. ఇప్పటికే వార్త వారికిఁ దెలిసెనేని వారు యుద్ధమునకు సిద్ధపడియుందురు.

జగదీశ్వ:-- హృదయమిత్రమా! నీమాట జవదాటను. నాతండ్రికీ వార్తఁ దెలిపి సేనను గూర్చుకొనివచ్చెద.

(నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయాంకము.

ఉద్యానవనము.

యువరాయఁడు - జగదంబ.

అనుబంధము 31.

యువ:—(స్వగతము) ఏమీ! కోరగల్లు పాళ్యమును సాధించి వచ్చినతటినుండి నా ప్రాణమిత్రము నా కంటఁబడకయున్నాఁడు. ఆనాఁడా యరణ్యంబున నన్ను దర్శించినప్పటినుండి యొక గడియయైన నా వియోగంబు సహింపనివానింబలెనుండిన మిత్రుఁడే కారణంబును లేక యదృశ్యుండయ్యెను. ఎంత వెదకినను దొరకఁడు. ఎవరిని విచారించినను హరినార్యగారును రాజునకు జగదంబయను కూఁతురున్నది గాని జగదీశ్వరరాయఁడను కొడుకు లేడని యేకవాక్యతగఁ బలుకుచున్నవారు. అట్టిపేరువాఁడు తమపురియందే లేడని తెల్పుచున్నవారు. ఈ చిత్రమేమయియుండును? రాచనగరులో నెవరు లేనపు డొక యువతి నా కంటికెదురుపడెను. ఆ యువతి యెవరుండును?

సీ. వెలిదమ్మియలరుల చెలువంపుగలుముల
 వెలిదన్ను కనుగవఁ గలదివెలఁది
పరిపక్వబింబ ప్రవాళపల్లవకాంతి
 గేరువాతెఱ తీరునారియూర
ముంగురులయ్యాటె రంగారుభృంగమ్ము
 లంగేరుశృంగార లలితకాంతి
సొంపులనింపు ప్రాయంపుఁ బ్రాభవమెల్ల
 గుబ్బలనుబ్బులఁ గూర్చునెలఁత

ఆ. వే. సోముగోముదన్ను మోమునుచ్చటగల
 మన్ను మిన్నుఁ గన్నులారఁగన్న
 దన్నెకాడెవందు ద్రొన్ననవిలుకాని
 యంపగమికిసైఁచి యువనినిలుచు.

జిగిబిగి వగలమగువ జగదీశ్వరుని సోదరియుండునా? ఆ పరిపూర్ణ పూర్ణిమాచంద్రవదన

చంద్రికాపరిహాసంబు నా వివేకతఁ గూల్చెను. ఆ నవపల్లవపల్లవరుచ్ఛదన లలిత లావణ్యరసంబు నాతనువతనుతాపంబునఁ జేర్చి నాకతనుదాహంబు గలిగించెను. ఆ మృదుమధుర వచన కుముదచకోరలోచన కటాక్షవీక్షణమ్ములు తీక్ష్ణశరదుర్నియమ్ముద్రబాణజాలమ్ములయి, నా హృదయమును భేదించి, కలఁచెను. ఆ వృత్తపీనఘనబింబాధరాలసయాన, గజరాజ రాజ మందగమనంబు నా సంగంబనెడు పద్మమును వికలింపఁజేసెను. ఆ చెలువపువియోగంబు నాకసలసంయోగంబై నిలిచినచోట నిలువనీక బాధించెను. ఆ కాకఁ దాళఁజాలక యీ చలువలనెళ్ళలు కోరివచ్చితిని. వచ్చిన నేమి? ఆ పచ్చవిలుకాని మిచ్చిచ్చుల చెచ్చెర దనము హెచ్చి యిచ్చటను చిచ్చునఁ దెచ్చినట్టయినది.

అనుబంధము ౩౨.

అయ్యో! ఆ నవలామిన్న పొన్న జిగి మేను ఆ పూబోన్న మిన్న నగుకోను ఆ యామిని ఓడుఁ గున్న తిన్ననగు నడలు ఆ వన్నెగత్తె చెన్ను చెలువారు తొడలు ఆ కన్నె వెడఁదమిన్ను తెలి గన్నులు ఇదియిదియననేల. ఆ పద్మేందుముఖి సర్వాంగముల మిక్కుటపుఁ దలంపులు నా చిత్తమెల్ల వ్యాపించి యెద్దిజూచిన నమ్ముద్దియరూపంబని భ్రాంతి కలుగుచున్నది. అందఱే లోనుండి యీరీతి, యీ, కనికరణ కళవళపడినచో వారందఱు నను జూచి కలకలమని నవ్వుదురు. ఆరాతిఁ జైన విరాళంపు దుర్దశ యెట్టిదనునది వారికేమి తెలియును? నేనిటు నిలువఁ జాలను. ఈ యామినీమాత యుంచమన్న యలరుల తలిమంబున నామేను వైచిపడెద. నాపాలి దైవము నన్నుంచిన నుంపనిమ్ము కాదేని చంపనిమ్ము.

(అనుఁడు నీరమునఁ బరుండియుండును.)

(జగదంబ ప్రవేశము.)

జగదంబ:— అనుబంధము ౩౩.

హా హా! నే నెంత కృతఘ్నురాలను. ఈ కడియంబుఁ జేసినమేలా కడియతో నే మఱచితిని. అయ్యో! ఆ సుందరాంగునకు నేఁగనఁబడమి నన్నెంతనిందించెనో కదా!

సీ. కన్న నాయన్న ను గానక కానలో
తాఁ జెడినను జూచి యాదరించె
జనకుని వార్తలు విని విన మాత్రాన
ఘనసాహసము జూపి మనిచె నతని
బలవంతమున నన్ను భార్యగాఁ గోరిన
కులహీనుబోయను గూల్చె నవని
రాజ్యాభివృద్ధియు రాణింపనొనరించె
కులముద్ధరించెను సులలితముగ

తే. గీ. కంజనయనా చకోర రాకాసుధాంశుఁ
డంగశృంగార నిరసితానంగుఁ డకట

నేను జేసిన మోసంబు నిజము దెలియ
కేమి దలంచెనో నేయుడు నేమియుచట

(ఆలోచన నభినయించి) నేనాఘనుని సరసకుంజని యపరాధిని నేనని యున్నవార్త విన్నవించినచో నన్నతండు మన్నించును నిజము. అయిన నేనెట్లు లజ్జమాని యా పురుషశిఖామణి వద్దకుం బోదును. పోలినిపో ఆ ఘనుండు నన్ను చులకనం జూచి నిరాకరించినచో నేనేమి సేయుదు?

చ. వనితలజన్మమీయిలను వ్యర్థము వ్యర్థము నిశ్చయంబుగా
మనమునఁగోరినట్టి ఘనమాన్యునిఁగాంచుట తప్పవానితో
దనియఁగమాటలాడుటది తప్పమనంబుగలంచు మోహముల్
విసుచుటతప్పః పండితులవిద్యలు చానలయందుఁ జెల్లుఁబో.

ఈ రీతి మానమర్యాదలకులోనై నా మానసాపహరుఁడు నెన్నిదినంబు లెడఁబాసియుండుదును. ఎన్ని దినంబు లటులుండనగును? తెండుకార్యములు కటికజాగరంబాయెనుగదా? లజ్జచే నిటుల నేయుండినచో దీనికింబరిమితి యెప్పుడుగలుగవలెను? కలుగకున్న నాకునోభీష్టం బెప్పుడు తీరవలెను? ఆ సారసాంబక సమానమూర్తి పేసరి తపయిష్టానుసారంబు పోయినచో నేఁ బ్రదుకఁగలనా? కానినేఁ బరిణయంబగుటకు నా తలిదండ్రులనుమతించిరివారు. ఆ సుంద రుఁడెందులకయ్యెకానున్నో కానఁడో? తెలియరాదు. ఏమిచేయుదు? ఆ యండకాడేవక మందున్నవాఁడని నా చెలిపలికెనుగదా; ఇచట నగపడడు. ఎందుఁబనెనో; ఆ సుందరాం గునిపొందు నేనెప్పుడుగందునో? ఈ వనమెల్ల సంచరించిచూచెద. (అనుచు వనసంచారము చేయుచుండును.)

కం. వనమెల్లసంచరించెద
వనరుహసాయక సమానవరునివలచవక్
వనితలమిన్న నునయ్యెద
వనజాక్షునికృపనుగాంచి వసుధమనిమెదక్.

యదు:— ఏమీ! యెంతకష్టపడినను గంటికివిదురరాదు.

అనుబంధము 34.

ఆ డిండీరమండపాన వానరనఁజేరి పలుకరించినటులగుచున్నది. లేచిచూచిన నగపడదు. ఇంతెం దైనదాగియుండునా? ఈ చిలుకలపలుకులువిని స్వాతాభ్రాంతి కలిగియుండునా? కాదు. కాదు. పలికరించెద.

చ. కలికిరొడాగిశేల యలుకా? యలుకా? పలుకాకనొచ్చితిక్
దలిరులవిల్తుకాఙే యలదక్కితిఁ జిక్కితిఁ గ్రుక్కితిఁ గటా
మలకలఁ బెట్టనీకు ఫలమా? చలమా? బలమా తెబాళిచ
పలచితినిన్నురావె మగువా; బిగువా తగువాఁడనీకునేక్.

ఓ కలాపికలాపకుంతలా! ఈ కలాపమేల! ఈ చిలుకలముద్దుపలుకులు నేఁ వినఁజాలఁ; నీ నంకుమదామోద దేహపరిమళంబు పరిఢవిల్లఁజేసి పికిలోగురాల్పుము. ఓ రామామణీ! ఈ కోకిలలకు పంచమస్వరాలాపంబులు నిలిపి నీ వాక్కుంబు సార్థకంబొనర్పుము. ఓ మేఘ శ్యామ మదమత్త మధుకర నికర ఝంకారమువలె; ఈ ద్విరేఫఝంకారములు దుర్భరములు నే సహింపఁజాలను. నీ మధురవిద్రుమాధరోష్ఠమంజీరవాణి వినిపింపుము. ఓ అహిరాజకోమా వళీ; ఈ మలయానిలము విలయానలమై ననుబాధించుచున్నయది. నీ నిట్టూర్పుగాడ్పు రూపంబుఁజూపి యీ పలువగాలి నాపై మల్లయనటులుచేయుము. మగువా! యీ బిగువేల. దగవాడను నేనుగాను. నీ దాగిన మొగంబు నేఁ గనులారఁజూచెద.

[జగదంబ మఱుఁగునుండి వెలివడును.]

యదు:— సీ. కాలుసోఁకుంగులకాంతిని నిరసించు
కాంతయెవ్వతె నీవు కనఁ జెప్పుము

జగదం:— చానుత హరినాథ రాజ్యమేలెడు ఱేఁడు
రాజకన్యను నేను రమణ వినుము

యదు:— జవ్వనియివ్వనిఁ బువ్వులఁ జూడఁగ
రమ్యములైయుండు రమణి కనుము

జగదం:— రాచకుమార కయిట రాచిల్లు వరపుష్ప
మరయవచ్చితిఁ జక్కనౌట నగ వలయు

యదు:— తే. గీ. తరుణినిన్నొకటడుగఁగఁదలఁపుగలదు
జగ:— పురుషవర యొంటిగానుంట పూజ్యమగునె?
యదు:— మానినీమణి నీకనుమానమేల?
జగ:— అడుగుమా వేగనదియేమొ యువనిపాలా?

యదు:— ఓలలనా! దరికపోలా? కొన్ని దినంబులకు మున్ను కానవంబున నొకతపసి రత్నమును గాంచితిని. ఆతఁడు హరినాథ రాష్ట్రపురాధిపాలన కొమారుఁడని తెలిపెను. తనతండ్రి కింగలిగిన యున్నాడా వస్తువిషయము దెలిపి తనచెల్లెలగు జగదంబయను చెలువకుఁ గలుగఁ బోవు కులహీనతను గురించి దుఃఖించెను. నేనతని మాటవిని సాహసమొనరించి రాజును దర్పి యాత్రికుఁడగు మాధవాయాకునిఁ జంపితి. శిరచ్ఛేదనుఁ బ్రాణమైయుండిన మిత్రు దగవదము. జగదీశ్వరుఁడను నామంబున నటించుచుండెను. అతఁడెల్లకాలంబునను సోదరి సౌందర్యాతిశయంబు నాకుఁ దెలుపుచుండెను. తరుణీ! యాతడు కథనుఁ దెలుపుచు నుండెను. ఓ అసిత కచహస్త నేత్రా: స్వామిఁ తుని మా రఁదెలిపినన్ను సంతోషవారిధిఁ దేల్చారు.

జగదం:— రాకుమారా; ఏమివిపరీతపుమాటలివి? ఇట్టివిభ్రమములు పలుకుచున్నట నిలుపఁజాలెదవా? మంచినేర్పరివే నే నాతండ్రికి జగదీశ్వరుఁడను పాలక పుత్రుఁడెవఁడునులేఁడు.

యదు:— ఓ అక్షర్ణాంచితాలలోచనా; ఈకన్నులనేఁజూచినదెల్ల మిథ్యయగునా; నేనా పురుషవరుని తో సంభాషించినది మిథ్యయగునా? అతనికైనేను నిన్నికార్యంబులొనరించినది మిథ్యయగునా? నేను నీవునిచటయుండుట మిథ్యయగునా? ఆ మింటవెలయు జగచ్చక్షువుంట మిథ్యయగునా?

అనుబంధము ౩౫.

జగదం:— పురుషోత్తమా; నిజము. ఇన్నిగుణములు సాదృశముగనుండునప్పుడన్నియు మిథ్యలగునా? కావు; ఆ పురుషుని ముఖసౌందర్యంబెట్టిదైనది గుర్తింపఁగలవా? ఆ చెలువుని పలుకుబడి నీకు లక్ష్యములోనున్నదియా?

యదు:— ఓ తప్తకాంచన సమదేహా: నాకవియెల్లకాలంబును కంటఁగట్టిన రీతిగనున్నవి. దానికిందు కైనసందియంబులేదు.

జగదం:— పురుషరత్నమా; అట్లైన నాదిక్కుఁ గాంచుక చూడుము. నీమిత్రుఁడు నను బోలియుండెనా? అతనిపలుకుల సరణినాపలుకుల సరిగనుండెనా?

యదు:— (ఎగాదిగ జగదంబనుఁజూచి యచ్చెరువంది యనుమానించి ముందరికివచ్చి) (స్వగ..) ఉండు నా? ఏమో? ముఖసౌందర్యము శరీరకాంతి పలుకుబడి యంతయు జగదీశ్వరునిఁబోలినవి. అతని నడకయిదికాదు. అతనివస్త్రములుకావు. ఏమిసేయుదు? నీవేయనినచో నట్లుకాదే ని యానగరాట్పుత్రీధరి నన్నుఁజూచి నవ్వును. ఏమిసేయుఁదోఁపదు.

జగదా:— మోహనాంగా; ఏమి; దీర్ఘాలోచనా ధీనుఁడవై యేమోపలుకుచున్నావు. ఏమియిది.

యదు:— ఓ వరమాణవిభవమధ్యా! నీవేజగదీశ్వరుని రూపంబుదాల్చి పురుషవేషంబుననాకగపడితి వనినే నందియించెద.

అనుబంధము 36

జగదం:— క్రొన్ననవిలుకాడా; సందేహమేల. నిజము. నేనేయాకారంబున నిన్నికార్యంబులొనర్చి నీ యుపకృతులన్నివిధంబులనంది నిన్నిరీతిఁగాఁతియల నుంచు మోసగత్తెను. నన్నెటు మన్నించెదవో నీ భారము.

యదు:— రాజితరాజమరాళయానా; నేనిప్పుడుగదా ధన్యుఁడనైతిని. ఓ చంచరీకచికురా? నీసాహసంబు నకు మెచ్చితి. నన్నింతటి సంతోషజలధిఁ దేల్చినందులకు నీకు నా కౌఁగిలితప్ప మరేమియ్యఁ గలను? [అనుచు నాలింగనముచేసి కొనఁబోవును.]

జగదం:— (దూరంబునకుఁబోయి) ప్రాణేశ్వరా: నేను బ్రాహ్మణకన్యకనుగానా? నామనమారనిన్నే నేను మోహించి వరించి నాప్రాణంబెల్ల నీయందుంచిన దాననైనను బరిణయమునకున్నన్ను నిన్ను నేనంటనగునా? వలదు. దూరమునుండి మాటలాడుము.

యదు:— (స్వగ) చక్కగ బుద్ధిచెప్పెను. కాముకులకు వివేకముగలుగునా? (ప్రకా) ఓరితేశ్వరీ. నీమానసమర్యాదలకు నే మెచ్చితి. పరిణయమునకు నీతలిదండ్రు లేమందురో కదా? వాగాడంబ రలేని నాగతియేమి?

మోహ:— ప్రాణనాథా! నాతలిదండ్రులు సమ్మతినొసంగినారు. మనవివాహమునకు నంతరాయం బెద్దియును లేదు. నీకు రాజ్యప్రాప్తి సైతము గలుగును.

యదు:— రమణీలలామా! నీకరగ్రహణముచే మనశ్శరీరారోగ్యవసనందు ఫలంబొకటియేగాక రాష్ట్రాధిపత్య సామ్రాజ్యమనెడు ఫలంబు సైతముగంటి నని యీ నగరిలో నా కింకెవ్వరున్నా రాణి?

అనుబంధము 37.

జగదం:— మోహనాంగా! నే నిటువచ్చి చాలాకాలంబాయెను ఇంటికిబోవలెను. నీవు నీ తండ్రి సింహాసనంబెక్కి కోరగల్లునుండి మనము బట్టితెచ్చిన వైద్యునివిషయము విచారణ జరుప ప్రయత్నించిన వాడవు నీవునచటికేరమ్ము.

యదు:— మోహనాంగీ. అటులొనరించెద. పోయిరమ్ము. నేను నా నివేదికం బోయెదను.

(నిష్క్రమింతురు.)

తురీయ రంగము.

చామరాజు - యదురాయుడు - కృష్ణరాయుడు - విరూపవాసి - కామేశ్వరపంతులు వాగాడంబరాచార్యులు - వరదుడు - ఓబళాంబ జనులు - కోత్వాలు - భటులు న్యాయవాదులు - బ్రాహ్మణులు - సార్వజని.

చామరా:— సభాసదులారా! రాజమంత్రులారా! రాజకుమారులారా! ఈ మహామహుని (యదురాయనింజూపి) నిష్కారణ ప్రేమాతిరేకంబున నేం బునర్జన్మంబు బడసితినంటిని. అనవద్య వైద్యశ్రేష్ఠుండు తానని కోరగల్లునుండి వాగాడంబరాచార్యులనువాడువచ్చి వైజయుగ జర చేసంభవించు దుర్బలంబు పోగొట్టెదను రాజమాత్రలం దనవద్దనున్నవని పలికెను. వృద్ధులయి బుద్ధిచెడినవారు యౌవనవృద్ధిగోరుట మానవసామాన్య ధర్మమైనందున నేను నట్టిమందు సేవింప సమ్మతించితి. రెండుమాత్రలు సేవించితి. పిదప నేనేమైతినో నాకుందెలియదు. ఈ శాస్త్రీయశిఖామణి (కామేశ్వరపంతులంజూపి) నాకొద్దికొమ్మందిచ్చి లోమందు గ్రక్కించెనట. పిదప నాకు హెచ్చరికవచ్చెను. నా యున్నాదవస్థలో నా ముద్దుకూతురు జగదంబ పడినయిడుములు నుడువసలవికాదు. ఇటీవల విచారించదములో నూరనాయకుండను క్రూరుని ప్రేరేపణచే వాగాడంబరాచార్యులు నాకుం బిచ్చిపట్టు మందిచ్చినట్టు విశదమయ్యెడు. ఆ కిరాతకుని యీ మహాత్ముండే ధరాతలంబునుండి బాపెను. కిరాతకునకుం గిరాతక ధర్మంబు న్యాయంబు. బ్రాహ్మణుండై నిత్యకర్మానుష్ఠానపరుండై సత్యవ్రతనియమకుండుగ నుండందగిన భిషగ్వరుండు కటికవాడైనమిన్న ప్రాణంబుప్పగించిన ప్రాణికి మోసంబుగల్పించు

ఇంతటి కార్యము పరిపాలించిన వాఁడెంతటి ద్రోహియని మనమూహింపవలెనో మీరెఱుఁగుదురు. ఆ ద్రోహిత్రైవిక్రమునకును వానికిన్యాసమును ధనవిభాగవిషయంబున వచ్చిన వివాదంబు వాని మోసము బయలుపఱచుటకు కారణంబై పరిణమించెను. మధ్యస్థులు రెన్నిదినంబులు బాఁగుగ విచారణచేసి వారిద్దఱిని మనకడకు బట్టితెచ్చినారు. సభాసదులయెదుట విచారణ జరిపి ద్రోహాస్థాపనఁ జేసి దండించుట రాజధర్మము కావున నట్టివిచారణ జరుగుట విధాయకము. అయినయీవిచారణ ప్రారంభమునకు నే నొకటి తెలుపఁగోరెద. ఈవిషయ విచారణంబున నర్థిని నేను. ప్రత్యర్థి నాగాడంబరాచార్యులు. సభాసదులు మీరలెఁగొందఱు సాక్షులు గలరు. నేనర్థిగాను న్యాయాధిపతిగానునుంట ధర్మవిరుద్ధంబు. కావున నే నొకటి తలంచితిని. నాకుఁ బుత్రసంతానంబు లేనందున నాపుత్రికనొక రాజపుత్రునకిచ్చి వివాహంబొనర్చి యామాతకు నారాజ్యము ధారాదత్తముగ నిచ్చి యతని రక్షణలో నేనుండ యత్నించితిని. నిన్నటిదినంబున నేయామహారాజుని సమ్మతి బడసితి. ఇప్పుడు పట్టమహాభిషిక్తునిగ నొనర్పఁ దలంచితి కావున సభాసదుల సమ్మతిఁ వేడితి.

సభా:—(అందఱులేచి) సమ్మతి. సమ్మతి. జనసమ్మతి. లోకసమ్మతి, దైవసమ్మతి.

రాజు:— సంతోషము. [అనుచుదిగివచ్చి యువరాజుని సింహాసనమెక్కించును. మంగళవాద్యంబులు జరుగుచుండును.]

యువ:—సభాసదులారా; దైవజ్ఞులారా; ఇంతటిసంతోషసమయంబు నే నిన్నటివఱకు గాంచి యెఱుంగను. ఈ రాజాధిరాజు ఈసమయోచితముగ నుపకృతి, మఱియంతకాలము నే మఱువఁగలనా? జనన దేశంబు వదలి కాననతలంబుగ్రుమ్మరి, కన్నకష్టములకోర్చి తీర్థయాత్రలు జరుపవచ్చిన నన్నింతగ మన్నించి రాజ్యంబిచ్చి తనముద్దులకన్య నిచ్చి వివాహంబొనర్పనెంచిన యీరాజ వరుని మేలెన్నటికైన మఱువఁగలనా? నాకన్నతండ్రిగ నాదరమునఁ బాలించి యతని యనుగ్రహముంద సర్వప్రయత్నంబులు చేసెద. నేరాజ్యంబేలునపుడు ధర్మపరుల రక్షించెద. మతవైషమ్యము మాని సర్వమతంబులఁ గాపాడెద. శిథిలదేవాలయంబుల నుద్ధరించెద. మానవధర్మమార్గంబెల్ల విషయంబుల ననుసరించెద. పేదల రక్షించెద. సాధుల కే బాధరానటులఁ గాపాడెద. ఇట్టిబుద్ధి సదాకాలంబు నన్నొడఁబాయకుండునని దైవము ను బ్రార్థించెద.

[మంగళవాద్యంబగును.]

యువ:—సభాసదులారా! మనము తలపెట్టిన విషయంబు విమర్శింప మీరుపక్షపాతంబునకే మార్గంబు నియ్యక నాకుఁదోడ్పడుదురని వేఁడెద. ప్రత్యర్థి నిప్పటికి పిలిపింపుఁడు.

[కొత్వాలుపోయి నాగాడంబరాచార్యులను బట్టికొనివచ్చుచుండు.]

నాగా:— అయ్యయ్యో! కొత్వాలు. మునసబువాడను. నీబలము నాకెంతమాత్రము. నెమ్మదిగఁ గొనిపొమ్ము.

కొత్వా:— కొత్వాలు నెమ్మదిగ గొనిపొమ్ము: [నాగాడంబరులను లాగుచు] అయ్యా! మునసబువారు మీరు కావుననే మహాబలము నిలువమ్ము లేక కూడుచుండుదురు.

నాగా:— అహా; ఏమకర్మ కరుణా సముద్రులు. రాజ్యాధికారమునకు ఇట్టివారు కదా యర్హులు ఇట్టివారు రాజ్యమేలుచుండిన జనులెప్పుడైన కేయిబ్బంది పడుదురా?

యమ:— అయ్యా! మీ రాజ్యాధికార నాయకుని ప్రేరణచే నీచాపరాధికి సుస్వాగతము గలిగించు వానికిని బిచ్చి తన్నులంబునవారికి జనసమూహము నిరోధముగా నీచాపరాధులగు వారిని అపోవకర్తలు మీరగునా? కాదా?

నాగా:— స్వామీ: అంతటి పాపము; అంతటి దోషము; నేనెవ్వడనై నేను. బిచ్చివాడను. అట్టి దానిచిన బిచ్చలయిండిననంచే మంటగలదు వాని నెవర్తోషించును.

యమ:— అయ్యా; దోషస్థాపనకు సాక్షులున్నారు. వారిని న్యాయ శాస్త్ర విధానముగా ప్రశ్నించు నర్థప్రత్యర్థులు న్యాయవాదుల నుంచుకొనవలెను.

కామే:— (లేచి) స్వామీ: నేను బిచ్చగాని పక్షము న్యాయవాదిగ వాదమునకు నిలచినాను.

యమ:— అయ్యా: మీరెవరు న్యాయవాదులేనా?

నాగా:— స్వామీ: నేనెప్పటినుండి న్యాయవాదిని చెత్తును? ధనసంపత్తిగలవాడు న్యాయవాదివల్లనా? ధనమెప్పటినుండి దెత్తును? సంపాదించియున్న ధనమిచ్చియుండకొనిన న్యాయవాది మరొకరు తోడై ననకుండిన రాజుగారి సమీపమునకుండిరి నాగతి యేమి? గొల్లవాని కొంచ గడించవానివచ్చి నట్టునానే? ఇంతకు నావద్ద ధనంబు లేదే? ఏమి చేయుందును?

యమ:— (వితండవాదిని జూచి) వితండవాదీ! నీవనేకదినంబులు న్యాయవాదిగ నుండి యాచించిన వాడవు. ఈపేదపక్షమున నిలువుమురా!

వితండ:— (చిత్తము మహాప్రభూ అట్లొనరించెద.

యమ:— అట్లయిన విచారణ ప్రారంభించవలెను. అక్కడ బ్రహ్మశాస్త్రిగారును, అద్వైతగణకంఠీరవా పాధ్యాయ, వైష్ణవపిళ్లలు, నిషఘాంగాధ్యక్షులై యుందురు. వారికొరకు నిరీక్షింపు. కావుననే వారికిపుడు సాక్షులుండరు. (వాదింపబిలుచును)

(వాదులింకొకసారి ప్రశ్నింపబడి యొప్పుందురు.)

[కామేశ్వర పంతులుగారి] అయ్యా! మీసాక్షిని పిలువుడు.

కామే:— (బాదరాజుగారూ:) అర్థులుమీరుగావున మిమ్ము మొదట విచారింపవలెను.

బాద:— (లేచినిలుచును. కార్యవర్తి ప్రమాణము చేయించును)

యమ:— రాజుగారూ: కామంగారిచ్చిన రమణీయ దుంబు తెలుపవచ్చును.

వితండ:— అందుకునాయాక్షేపణ. అర్థినిలిచినవారిని విచ్చుటకేది.

యమ:— ఆయాక్షేపణ నేనొప్పను. న్యాయమొనగునది.

వితండ:— చిత్తము.

కామే:— బాదరాజుగారూ! మీకీవాగాడంబరా వాక్యములను జెలిసియున్నావా?

వితండ:— సామీ: ఈ లేనిపోని శక్తులతో ప్రయోజనంబేమి? “రాజును పిలుచుచు. మందిచ్చినాడు.”

అస్వస్థతచే నొప్పియున్నవాఁడు. ఒప్పుపలుపయంబున నన్నిప్రశ్నలడిగి కాలక్షేపము చేయనేల?

యదు:— నిజము. రామేశ్వరపంతులవారూ. ఆ ప్రశ్నలతో ప్రయోజనమేమి? నాడాంశము సమయము.

రామే:— ఆ యంశము లతఁడొప్పినది యుక్తముగదా తెలిసెను.

(రామరాజుంజూచి) అయ్యా! వారిచ్చినమందు మీరు పుచ్చుకొంటిరా?

రామ:— పుచ్చుకొంటిని.

రామే:— ఎన్నిపూటలు.

రామ:— రెండుపూటలు. ప్రాతఃకాలము. సాయంకాలము.

రామే:— అది కషాయమా! మాత్రలా!

రామ:— గుళికలు.

రామే:— పచ్చిదిగనా? ఎండినదిగనా?

రామ:— అంతపచ్చివికావు. అంతయెండినవికావు.

రామే:— వానిరుచి యెట్లుండెను.

రామ:— కటువుగాను విషముగానునుండెను.

రామే:— వానిని సేవించినపిదప మీకెట్లుండెను?

రామ:— నాలుక యెండసాగెను. తలతిరిగెను. చెవులుమూసికొనిపోయెను. కన్నుకట్టబారెను. హెచ్చరిక తప్పసాగెను. బుద్ధి నిలుకడదప్పెను.

రామే:— ప్రత్యర్థివెంట మరెవరైన వచ్చియుండిరా?

రామ:— ఆతనిశిష్యుఁడొకఁడు వచ్చియుండెను. ప్రకృతిమిత్రుని వలెనుండెను.

(రామేశ్వరరావు గూర్చుండును.)

కరం:— [లేచి నలుదిక్కులుఁజూచి మీసలుదువ్వి] స్వామీ! వీరిచ్చినమందు పుచ్చుకొంటిరా?

రామ:— లేదు.

కరం:— వీరిచ్చినమందు వీరిరాకముందే పుచ్చుకొంటిరా?

రామ:— లేదు.

కరం:— మందు పుచ్చుకొనినదినమునను అంతకుముందు దినంబునను మీరేమాహారంబు పుచ్చుకొంటిరి?

రామే:— (లేచి) స్వామీ: ఇట్టిప్రశ్న యడుగరాదు. బదులిడ సాధ్యంబుగాని ప్రశ్నయిది. ఎవరెంత వారైనను నిన్నటిదినమేమి భుజించిరో వారుచెప్పఁగలరా?

కరం:— ఆప్రశ్న ముఖ్యము. అడుగఁదగినది. అడిగెదను. ప్రత్యర్థి నిర్దోషియగుటకు నదిసాధనంబగుచుండును. ఈప్రశ్న యీవిషయంబున శాస్త్రవిధికి విరుద్ధంబుగాదు. ఇట్టిప్రశ్నలనేక న్యాయస్థానములందుగూడ నడుగుదురు. వారికైనను నాక్షేపించలేదు.

యముడు:— అడిగినదానికి ప్రత్యుత్తరమిమ్ము. [illegible]

వకీలు:— ఏమండీ! ఈదినములందు మీరేయాహారము పుచ్చుకొంటిరి?

రాము:— నాకిష్టప్రియాలేదు.

వకీలు:— [illegible] దినములందు మీరు ఫలించియుండిరా?

రాము:— ఉండినను [illegible].

వకీలు:— నా [illegible] పుచ్చుకొనుచుంటిరా?

రాము:— చేయుచుందును.

వకీలు:— స్నానముచేయునపుడు [illegible].

రాము:— నిజము.

వకీలు:— మీకెప్పుడైనను [illegible] ఇచ్చితిరా?

రాము:— (లేచి) ఈ ప్రశ్నకు నా [illegible]?

యముడు:— అడిగినంత [illegible].

రాము:— నిజము.

వకీలు:— మీ [illegible] పిచ్చి [illegible].

రాము:— పిచ్చి [illegible].

యముడు:— [illegible] సాధ్యము.

వకీలు:— [illegible] సాధ్యము.

యముడు:— [illegible] అడుగవలసిన [illegible] నున్నదియా?

వకీలు:— స్వామీ! ఉన్నది.

యముడు:— అడుగుము. అడుగుము.

వకీలు:— రామునాయుడుగారూ! మరిచిపోయినదినము వైద్యులు చెప్పిన పథ్యము [illegible]?

రాము:— గమనించినాను.

వకీలు:— వారు "పథ్యము" [illegible] లేదా!

రాము:— లేదు.

వకీలు:— [illegible] "పథ్యము" [illegible] యుండదా?

రాము:— తెలియదు.

వకీలు:— ప్రత్యక్ష [illegible] యున్నదియా?

రాము:— లేదు.

వకీలు:— ప్రత్యక్షముగా [illegible] లేదా?

రాము:— తన్ను లేదు.

వకీలు:— తన్ను లేదా? ప్రమాణము [illegible].

రాము:— తన్ను లేదు. లేదు.

[పతండవాడి కూర్చుండును.]

ఒకడు:— (కామేశ్వర పంతులంజూచి) ఏమండీ! మీరెరిగిన సాక్షిని పిలువుడీ.

కామే:— (వరదునిఁ బేరఁ బిలుచును.)

(వరదుఁడు వచ్చును.)

కార్య:— (వరదునిఁ బ్రమాణము చేయించును.) నీతండ్రి పేరేమి?

వరద:— సుబ్బయ్య.

కార్య:— నీవయసెంత?

వ:— 25 యేండ్లు.

కార్య:— నీకులమెద్ది?

వర:— నిజముయొక్క వంశము కానుగదా?

కామే:— నీవు ప్రత్యర్థి వద్దశిష్యుఁడుగ నుంటివిగదా?

వరద:— బాహ్యప్రపంచమునకు శిష్యుఁడని తెలియునట్లు నుంటిని నిజము.

కామే:— నిజముగనీవు శిష్యుఁడవు గావా!

వరద:— శిష్యుఁడనా? అతనివద్ద శిష్యుడనై నేర్చుకొనఁదగినవిద్య యేమున్నది?

కామే:— వైద్యము.

వరద:— అతనికంటె నెక్కువగ నాకు వచ్చును.

కామే:— అతనివద్దనుండునపుడు నీవేకులమువాఁడవని పలుకుచుంటివి.

వరద:— నేను బ్రాహ్మణుఁడని యతఁడు చెప్పుచుండెను. కొందఱితో తన కొమార్తెకుమారుఁడని చెప్పెను. కొందఱితో తన కొమారుఁడని చెప్పెను. కొందఱితో తన మేనల్లుఁడని చెప్పెను కొందఱితో తన మిత్రుని కొమారుఁడని చెప్పెను.

ఒకండు:— ఈకాలక్షేప ప్రశ్నోత్తరములనుంచి ప్రయోజనమేమి?

కామే:— ప్రత్యర్థి చెడ్డ నడవడిక గలవాఁడనియును మోసగాఁడనియును నిర్ధరించుటకు ముఖ్యమైన ప్రశ్నలు.

ఒకండు:— ప్రత్యర్థినడవడిక యింతముఖ్యాంశముకాదు. ముఖ్యాంశ సంబంధాంశమున్నగాదు అట్టి సాక్ష్యము పుచ్చుకొనఁగూడదని శాస్త్రవిధియున్నది.

కామే:— (వరదునింజూచి) నీవు ప్రత్యర్థి శిష్యుఁడవై "అర్థికి" మందిచ్చితివా?

వరద:— ఇచ్చినాను.

కామే:— మందిచ్చుటకుఁ బ్రేరేపించి ప్రత్యర్థి నిచ్చుటకేఁ జంపినవాఁడెవఁడు

వరద:— [illegible]

కామే:— ఏమను కారణము.

వరదు:— ఆ మారనాయకుడీ రాజాగారి కొమార్తెను వసంతోత్సవమునయందు మోహించి సాధింప లేక ప్రేరేపించెను.

కామే:— అంతమాత్రమున ప్రత్యర్థి ధనమిచ్చునా?

వరదు:— నాలుగు వేల వరహాలిచ్చినాడు.

వకీలు:— (ప్రత్యర్థిం జూచి మెల్లగా) ఏమయ్యా! నీవు మేనయాని వరికి ఏలితివి? నాలుగు వేల వరహా లిచ్చితివట. నీకు ధనము వృథా వెచ్చమునా?

ప్రత్యర్థి (మెల్లగా) నన్ను బోసపుచ్చి తీసుకొని పోయెను.

కామే:— (వరదునిం జూచి) మారనాయకుడిచ్చుటెట్లు? వివరముగా తెలుపుము.

వరదు:— ఆనుపూర్విగాం దెలుపం దొడంగినట్టును.

యదు:— ఎంతకాలమైనం బట్టనియ్యి. జరిగినదెల్ల విస్తరించి నివేదించుము.

వరదు:— అయ్యా! అట్లయినం జెప్పెదను. మారనాయకునకు మాటయిచ్చి ప్రత్యర్థి తనయొద్ద వేరినవారిని పిలిచి యుక్తి చేయవలెనని యాలోచించెను. ఆలోచన కుదరక, మూలంబడిన తాటాకుల గ్రంథములెల్ల చదివించెను. ఆ గ్రంథంబులు సంస్కృతంబులగుటచే ప్రత్యర్థికి వాని యర్థము కాలేదు. ఏ గ్రంథము వెదకినను 'ఉన్మాదనివారణౌషధములు దొరికెనుగాని' 'ఉన్మాదోత్పాదకౌషధంబు దొరకదయ్యె. పిదప వైద్యరహస్యమను' పుస్తకమొకటి దొరికెను. అందు సర్వవస్తుతత్త్వములనెరిగి యొకపట్టిక తెలుగున ప్రత్యర్థి యొద్దనుండి వ్రాయంబడినది దొరికెను. ప్రత్యర్థి నాతో నా పట్టికం జదివించి "పైత్యోద్రేక పదార్థముల" నేవస్తు గుణంబులందున్నో యా వస్తువులెల్ల తానొక కాయితముపైన వ్రాసికొనెను. పిదప నా కాయితము నాచేతనిచ్చి యందు వ్రాయంబడిన వస్తువులను తెప్పింపుమని నాకానతిచ్చెను. నేను మంగల రంగసితోడ తెప్పించితిని. వానినెల్ల మూడుదినంబులు నూరించి గుళికలు చేసెను. ఆ గుళికలలో రెండు రాజాగారికిచ్చెను. మిగతవి ప్రత్యర్థిగారివద్ద నున్నవి. అందున రెండు నావద్దనున్నవి. అవి యివేను. (అని రెండు గుళికలిచ్చును.)

వితంత:— గుళికలు సాక్ష్యము గాదు. ద్వేషకారణంబున సాక్షి వానిం గల్పించియుండును.

కామే:— గుళికలు ముఖ్యమైన సాక్ష్యము. ప్రత్యర్థి మందిరంబు శోధించి యుక్తిని వైద్యకరాటంబు లేబడినది. అందుం గొన్నిగుళికలున్నవి. వానితోనివి పోల్పనగును.

వితంత:— ఇది స్వల్పసాక్ష్యము. ప్రత్యర్థి తనమందిరంబు వదలినపిదప గల్పించిన సాక్ష్యమిది.

యదు:— (వరదునిం జూచి) ప్రత్యర్థి వ్రాసిన వస్తువులపట్టిక నీవద్ద నున్నదియా?

వరదు:— ఉన్నది (అనుచుం గాయిదమెత్తును.)

యదు:— ఏదీ! చదువుము.

కామే:— స్వామీ! నే చదువందగిన విషయము లనేకములున్నవి. ప్రభువులు స్వాధీనముగా వ్రాయిం తించినచో నేం జేయవలసినదేమి?

యము.— అనుభవజ్ఞులైన న్యాయవాదులు మొత్తముమీద ముఖ్యాంశమును వదలి యెట్టుదాటించిపెట్టు చున్నారు. కావున నేనే ప్రశ్నించెదను.

శాము.— చిత్తము.

యము.— ఓరీ! ఆ కాయితములోని వస్తువులపేర్లు చదువుము.

వరదు.— చదివెదను. ఆదిపియామూదము, అభిఫేనము, అలసందులు, అనుపగింజలు, ఆవపిండి, ఆరి కెలు, తెల్లగుమ్మడికాయలు, పెసరపప్పులు, కాడుపోగవిత్తులు, గంజాయి, గోరుచిక్కుడు, జాపత్రి, ఉగరసము, తక్కిలిపేము, తవిటలు, సింహాదముగ్గులు, నల్లగుగ్గిలము, నేతిబీర కాయ, నేపాళము, పొట్లకాయ, పొగాకు, బుడమకాయ, బ్రహ్మదండివేరు, బూరుగనీరు, మునగమాకులు, ముక్కుడికాయ, రాగిచిలుము, విషముష్టిసమూలము, వేపాకు వగైరామువాడి.

యము.— ఒక్కటొక్కటే మరియొకటి లేదు. మంచిది. [వితండవాదితోడ] ఓరీ! ఆ కాయి దము చెప్పుము.

వరదు.— [అందించును.]

యము.— [వితండవాదితోడ] వితండవాదిగారూ! యీకాయితము ప్రత్యర్థి తనయొద్దనుండె నని యొప్పునో యొప్పడో విచారించుడి.

వితండ.— [కాయితమందించి] ప్రత్యర్థిని దూరముగ గొనిపోయి యీ కాయితము యొక్కరములు నీవివిగాదనుండినచో నీవివిగావని పలుకుము. స్థిరపడుమవని బోధించెను.

శాము.— [లేచి] వితండవాది ప్రత్యర్థికేమో బోధించుచున్నవాడు. న్యాయవిరుద్ధము.

వితండ.— న్యాయశాస్త్రము నాకుం బాగుగం దెలియును. నీతో నేనే సెప్పదగినది యేమియు లేదు. ప్రత్యర్థితో నే నేమయిన మాటలాడనగును.

యము.— వితండవాదిగారూ! అక్షరాలు మీకొప్పునో! యొప్పరో! తెలుపుము.

వితండ.— [ప్రత్యర్థినిజూచి] ఏమండీ! కావనిపలుకుమనా?

ప్రత్యర్థి.— కావనిపలికిన నా యక్షరములు దెబ్బతీయుదురు. ఏమండీ! అవునని చెప్పిన దోషమేమి? ఓర్తో వేరే వస్తువులనియని శాస్త్రము వ్రాయుటకు గుర్తువ్రాసి యుంచితినన్న తప్పేమి?

వితండ.— [సరి] ప్రభువులు వారూ! ఈ యక్షరములు ప్రత్యర్థివి.

యము.— [కాయిదమందికొని] వితండవాదిగారూ! ఈ సాక్షిని మీరేమయిన నడుగుదురా?

వితండ.— [అడిగెదను] [సాక్షినిజూచి] ఓరీ! నీ జీవనమెట్లు.

వరదు.— దేహశ్రమచే.

వితండ.— ఈ గురుతులు ప్రత్యర్థి చేయుచినట్టు దేనిబట్టి చెప్పెదవు?

వరదు.— నా చేతులు నొప్పిపట్టి చెప్పెదను. నేనును మంగలరంగడు వాడవస్తువులు మోసికొని వచ్చితిమి.

వితండ.— ఈ సంగతి నీ వెవరికైనం దెలిపితివా?

వరదు.— మారనాయకుని చెల్లెలు ఓబులక్కదప్ప మరెవ్వరికిం దెలుపలేదు.

శాము.— [లేచి మేజాకొట్టి] ఓయీ! ఆడివారిని ‘ అమ్మ ’ యనుటకు బాధా; ఏకవచనములోం బిలువ వలసి మర్యాదకాదు.

వరద.--- అయ్యో! ఏమని చెప్పుదును. [illegible]

రామే.--- నీ పక్షక్షకసంగతి. [illegible]

ధూమ.--- పండితులారా! [illegible] మాటలాడుదురు. ఇది యాస్థానము.

వితండ.---[సాక్షినిజూచి.] ఓయి నీకేల తెలిసినది?

రామే.-- ప్రభువులవారా! ఆస్థానమున [illegible]

వరద.--- అది [illegible] అని యడిగెను. దానికి నేనున్నదని చెప్పితిని.

వితండ.--- అదియేమి. నీ చేతులదాకనేల?

రామే.--- ప్రభువులారా! ఈ ప్రశ్నలనుండి యేమి తేలినదేమి?

వితండ.--- ఈ సాక్షికిని ఆ పాలకునికిని సంబంధమున్నదని చూపుటకు.

రామే.--- ఇదియు ప్రశస్తమాటలు. చెప్పుడిక.

యమ.---[సాక్షినిజూచి] నీకును వానికిని సంబంధ మున్నదా?

వరద.--- నేను [illegible] చుట్టములు కాదు.

యమ.--- ఏమి! నిజముచెప్పుము

వరద.--- ఇంతేనండీ! ఉండినది.

వితండ.--- సరి.సరి. రాజుగారి చేతికి మాత్రలిచ్చినవాడవు?

వర.--- ప్రత్యర్థి

వితండ.--- మీరాయనట వానిప్రశ్నకోసరా?

వర.--- లేదు.

వితండ.--- రాజుగారు మీతో వాదించి కొట్టిరా లేదా.

వర:— వారు మము కొట్టినప్పుడు చిచ్చుమిడిచి దూరంబోయెను.

వితండ:-- నీకును ప్రత్యర్థికిని ద్వేషమున్నది యా లేదా?

వర:— మా రనాయకుడిచ్చి న ద్రవ్యవిభాగ విషయము న ద్వేషముకలిగెను.

వితండ:—(తాశాస్త్రతంత్రించి యీయుత్తరం బిచ్చినాడు. ద్వేషమున్నదా లేదా యని యడిగినచో సందుల కుంగారణం చెప్పమనిరి. ప్రభువులవాడు వీని నక్కరాసియుండవలెను.)

యమ:—(సాక్షినిజూచి) ప్రత్యర్థివద్ద నీవేమి పని చేయుచుంటివి?

వరద:—లేచినప్పుడంతయు గ్రామముల వెళ్లి వైద్యప్రావీణ్యత ప్రత్యర్థికిగలదని పొగడుచుంటిని. అతని దివ్యమృత హస్తమని యన్యులంబు లాడుచుంటిని. రోగులవద్దకు బోయినీకువచ్చినది పెద్దరోగము. వాగాడంబరా చార్యులు దప్పు మరెవరు దీనినిస్వస్థపరచు వారలని కల్లలాడుచుంటిని. ఇటునటించి ఇతనికి ధనమిప్పించవలెను. వచ్చినధనములో చాతుర్భాగము పుచ్చుకొనవలెను. ఇది పావని.

యమ:— [రామేశ్వర పండితులంజూచి] మరియొక సాక్షినిబిలువుడు

రామే:— ఆసాక్షిగుణ్యాలకుగల పెద్దయింటి యనాథుడు. ఆస్థానవంచనకొవ్వడు వచ్చినవాడు. [illegible]

స్వయముగ నామనవిని విచారింపవలెనని వేఁడెద.

వితండ:— ధర్మాధర్మ పరిశీలనకాలమున దేవతాస్థానమునకు గ్రామస్థానమునకు సామాన్యులనగేల రాజశ్రేష్ఠులు సైతమురానగునని శాస్త్రశేఖర శాస్త్రసాక్ష్యమిద్దఁ దలంపగలరాదని యందుకే వక్కాణింపవలెను. (అనుచుసభికులకుఁజూచి మీసలుమెలిపెను.)

యమ:— అయ్యా! ఆమనకుయాస్థానమునకు రావలెను.

కామే:—(మొగము మాడ్చుకొనిపోయి ఓబళమ్మను పిలిచికొనివచ్చును,)

కార్యదర్శి:— (ఓబళమ్మను ప్రమాణము చేయించి నీపేరేమి?

ఓబ:— ఓబళాంబ.

కార్యదర్శి:— నీవయసెంత.

ఓబళ.— (కనుబొమ్మలెగరేసి) నావయసు చెప్పనేల?

కార్యదర్శి.— అమ్మా. చెప్పవలెను.

ఓబళ.— ఇరువది.

కార్యదర్శి.— నీ మగనిపేరేమి.

కామేశ్వర.— ఏమోయి కార్యదర్శీ. తండ్రిపేరడుగుము.

కార్యదర్శి.— నీ తండ్రిపేరేమి.

ఓబళ.— ఓబనాయకుఁడు.

కామేశ్వర.— నీవు మా నాయకుని చెల్లెలవుగదా.

ఓబళా.—అవునండి.

కామే.— ప్రత్యర్థిని యెఱిఁగియుందువుగదా.

ఓబ.—తెలుసునండి.

కామే.— అతఁడు నీయన్నకడ వైద్యుఁడుగదా?

ఓబ.— నిజము.

కామే.— నీయన్న యీ రాజుగారివిషయమైయీ ప్రత్యర్థితో నేమయిన మాటలాడినది నీకుఁదెలుసునా?

వితండ.—నామిత్రుఁడు కామేశ్వరపంతులింతకుమున్నే వాది నమాటుమైటిని గాంచోలు. ఆమె తాకినేకవచనంబున మాటలాడించుట మర్యాద కాదని పలికి యిపుడు తానేలయేకవచనం బునం బిలచునో తెలియకున్నది. (అనుచునవ్వెను.)

కామే.—(కోపమునలేచి) కానరానిదగిన విషయము సరణిఁదప్పించ వితండవాది యిటులడ్డుపడుట న్యాయముకాదు. ప్రభువులవారికి నిటుచేయనటుల హెచ్చరిక చెప్పవలెను.

(సాక్షినిఁజూచి) ఆమాటలవిషయము నీకుఁదెలుసునా?

ఓబళ.— తెలుసును.

కామే.—ఏమిటాయామాటలు?

ఓబళ:— ఈరాజాపిక్తను నాయన్న మోహించి రాజానడిగిన నమ్మతించుటయు యతనికిఁ బిచ్చియెత్తిన ట్లు మందిమ్మని యీ వైద్యులకొనలియిచ్చెను. వారటు చేయనమ్మతించిరి. కడప బారములో వారు మరల వచ్చి రాజానుబిచ్చిపట్టి గ్రామము వదలి పలుగిడెనని నాయన్నకుఁ దెలిపిరి. నాయన్న వీరికి ధనమిచ్చెను.

(కామేశ్వరపండితులు చూచుచుందురు.)

వితండ:— నీవు పుట్టిన సంవత్సరమేదో తెలియునా?

ఓబళా:— అయ్యా మర్యాదతో మాటలాడుము. అమ్మా యనుటకు నోరురాదా?

వితండ:— బంతులవారేమేయనిన నూరకుంటివే. నాపైన యీలయింతకోపమేల? మంచిది. అమ్మా యనినంతమాత్రాన నాకగునష్టమేమి? ఓబళమ్మగారూ! మీవయసు యిరువదియేండ్లని చెప్పితిరి. ఏ వత్సరమునఁబుట్టితిరో?

ఓబళా:— నేను లెక్కవ్రాసికొని యుంచలేదు.

వితండ:— మీ జాతకము లేదా?

ఓబళా:— నాయొద్ద లేకున్నది.

వితండ:— మీనాయన్న వ్రాసికొనలేదా?

ఓబళా:— లేదు.

వితండ:— మీ చచ్చినయబ్బను మీ వయస్సునుగురించి యడుగవలెనా? మంచిది. అటులనే యడిగెదను. మీకు మగఁడున్నాఁడా?

ఓబళా:— ఉన్నాఁడో చచ్చినాఁడో నాకుఁదెలియదు.

వితండ:— మీ మగనిమొగము మీరు చూడక యెన్ని దినంబులాయెను?

ఓబళా:— నా శోభనప్రస్తమైనప్పటినుండి నే నెఱుఁగను.

వితండ:— మీ మగనిఁ మీరుతన్నించి యూరినుండి వెడలఁగొట్టితిరిగదా?

కామే:— మహాప్రభూ! ఈ ప్రశ్నలేల నాలి చేతఁజిక్కెనని కన్నకూతు లడిగించుట తగునా?

యదు:— అయ్యా! న్యాయవాదుల వివాదములు పరిష్కరింప నేఁ జాలనలేని కార్యముపై లక్ష్య ముంచుఁడి.

వితండ:— ప్రభూ! ఈ మగువ మర్యాదగల పెద్దవారింటిదఁట. ఆస్థానమునకు రాఁగూడదని పంతులు వారు నుడివిరి. ఈ యమ్మగారి మహిమ వెలివేసెద. (సాక్షినిఁజూచి) మగనినిఁ గాలు సేతులఁదన్నించి పంపితిరిగదా?

ఓబళా:— నాకుఁదెలియదు.

వితండ:— అమ్మా! నీకుఁ బెండ్లియయినపు డెన్నియేండ్లదానవు?

ఓబళా:— పదియైదు యేండ్లదానను.

వితండ:— అప్పటికే మీరు సమరాడియుంటిరిగదా?

ఓబళ:— ఉంటిని.

వితండ:— అప్పుడే మీకు శోభనప్రస్తమయి యుండెనుగదా?

శాస్త్రీ:— (కోపగించి) మహాప్రభూ! వితండవాది ప్రశ్న సహింప నలవికాదు.

జడు:— వితండవాదీ! ఏమిప్రశ్నయది?

వితండ:— మహారాజా! క్షమింపుము (సాక్షినిఁజూచి) ఓబళమ్మగారూ! అప్పుడేమీకు శోభనప్రస్త మాయెనుగదా?

ఓబళ:— అవును.

వితండ:— మీకు పెండ్లియయి యెన్నియేండ్లయినది?

ఓబళ:— పదియేండ్లయి యుండవచ్చును.

వితండ:— మహాప్రభూ! న్యాయవాదిపని కష్టతమమైనది. తనయాత్మకు విరుద్ధమని తోచినను ధనమిచ్చి తనప్రాణంబు వారిచేతఁబెట్టిన ప్రత్యర్థియభీష్టంబునకు వ్యతిరిక్తంబుగ నడువ నలవిగాక యుండును. ప్రత్యర్థికిని ఓబళాంబకును బద్ధద్వేషముఁట. తత్కారణంబు నే నడగవలసి యుండును. అడుగుటవిధి. కావున నే నడిగెద. నాపైఁ గినియకుఁడు.

జడు:— ద్వేషంబున్నయెడ నవశ్యముగ నడుగనగు.

వితండ:— (సాక్షినిఁ జూచి) ఓబళాంబగారూ! మీరు మగనియొద్దకు వచ్చినపిదపఁ గొన్నివత్సరంబులకు గర్భము ధరించియుంటిరా?

ఓబళ:— ఏమయా! ఈ పొగరుమాటలు నన్నా నీ వీరీతి నడుగఁదగినది. అపుంసకతకి గతికినాయం బులు గలవుదానను నేను.

వితండ:— అమ్మయ్యగారూ! గర్భముధరించియుంటిరా లేదా?

ఓబళ:— మరల యీమాటయా నెదవు? లేదు లేదు లేదు నాయబ్బ నీయబ్బలతోడు లేదు.

వితండ:— ఆకాలమున వీరిని గర్భస్రావమునకు మందడుగలేదా? వీరట్టివని తామచేయుమని పలుకలేదా.

ఓబళ:— లేదు లేదు. వారింటిలో నే వారికోడలి కటుతైయుండెను.

వితండ:— మీయన్న యీ వైద్యులతో మాటలాడిన విషయ మిదివరలో మీ కెవరికైనఁ దెలిసిలిరా?

ఓబళ:— ఎవరికినిఁ జెప్పలేదు.

వితండ:— ఆ మాట ప్రమాణముపైనఁ జెప్పెదరా?

ఓబళ:— ఎన్నిప్రమాణములు చేసియైనను చెప్పెదను.

వితండ:— ఇదివఱకు సాక్ష్యమిచ్చిన వరదునకు మీకు సంబంధముగలదా?

ఓబళ:— రాదు - రాదు. ఏమిమాటలు రెన్నటికిని లేదు.

వితండ:— అతఁడు మందునూరిన చేతివాఁడన మీకుఁ జాపెనట నే నిజమేనా?

ఓబళ:— అతని మొగమే నే నెఱుఁగను.

వితండ:— మీయన్నకును వైద్యునకును మాటలు జరుగునపుడు మీ రెచటనుంటిరి?

ఓబళ:— వాకిట మఱుగునఁ బొంచియుండి వింటిని.

వితండ:— అటు పొంచి వినువాడుకకూడా మీకుఁగలదా?

ఓబళ:— నా కొకలెకనసేల. నేలలో నాదుపుట్టువుగఁబుట్టిన వారులకెల్ల యీ వాడుక కలదు.

వితండ:— అమ్మా! ఇటీవల మీకు నువదేశంబైనదికదా;

ఓబళ:— అయినవి.

వితండ:— "వంచమ" కారములు సాధించుచున్నవారు కదా?

ఓబళ:— చేతనైనంతవఱకు.

వితండ:— జ్ఞానరసంబు మోక్షద్రవ్యంబు సాధించుచున్నవారు కదా?

కామే:— ఈ కలకొట్లమారికి ప్రశ్నలేల. ఈ ప్రశ్నలాస్థానంబునం గాక వెలినాడి యుండిన వీనికల బ్రద్దలు చేయుచుంటిని.

(వితండవాది కూర్చుండును.)

యము:— మీరన్నరుప ప్రత్యర్థికిని జరిగినమాట లేవరికిం దెలుపలేదనియంటి కదే? అట్లైన నిర్ణయ యంబున విచారించవలెనని యీ న్యాయవాదికిటు తెలిసెను.

ఓబళ:— ప్రభువులగారూ! ఈ పంతులు గారికిం దెలిపియుంటిని.

వితండ:— వారికిని మీకును స్నేహమా?

కామే:— వితండవాదికాలము ముగిసినది. అతండు మరల ప్రశ్నింప నర్హుండు కాదు.

యము:— పంతులు! ఈ ప్రత్యేకలాభమేమి? అడుగనిండు.

వితండ:— స్నేహమా?

ఓబళ.— నా గురువులవారు.

వితండ.— వారితో మీరేపనిమీద పోయిరి?

ఓబళ.— అప్పునకై.

(వితండవాది కూర్చుండును.)

యము:— (వితండవాదింజూచి) మీపర మెవరైనను సాక్షులున్నవారా?

వితండ.— ఉండినను మాకా సాక్ష్యము వలదు.

యము.— అట్లైన సాక్ష్యమును గుఱించియు శాస్త్రవిధులను గుఱించియు నుపన్యసింపం బంతులుగారిని యుపన్యసింపుడు.

పంతులు.—(లేచి)

ప్రాడ్వివాక శిఖావతంసా! అష్టదిక్పాలకాంత సంజనిత ధిషణా విభూషణా! [సభాసదులం జూచి] సభాసదులారా! సర్వశాస్త్రార్థవేదులారా! సర్వవేద వేదాంత వేదాంగపారీణులారా! ధర్మజ్ఞులారా! « ధర్మ మధర్మముచేతను, సత్య మసత్యముచేతను హతమైనచో నా పాపంబు సభాసదులను బొందునను " మనుస్మృతి మీకుం దెలియని విషయము కాదు. «యథాశల్యం భిషక్కాయా దుద్ధరే ద్యత్నయుక్తితః ప్రాడ్వివాక స్తథాశల్య ముద్ధరేద్వ్యవహారత " యని యాజ్ఞవల్క్యమునం జెప్పిన చొప్పున, వ్యవహారమునందలి సందేహశల్యమును యుక్తిచేం దీసి సత్యముస్థాపించుట న్యాయాధిపతికి విధిగనున్నది. ' సర్వో దండజితో లోకో' యనుటచే లోకులు దండనకు వెఱతురు. కావున రాజులు దండోపాయం బేమరక యుందురు. నిర్దోషికి దండన దోషికి శిక్ష '. యివి విరుద్ధకర్మములు. దానచే న్యాయాధిపతికిం బాపంబు సమకూరును. కావున మనమెల్లరిట్టి కష్టవ్యవహారంబున న్యాయంబు గనిపెట్టి ప్రత్యర్థి శిక్షా

ష్టుఁడగునా కాఁడాయనునది నిర్ధరింపఁబడలేదు. అటు నిర్ధరించుటకు మనకు సాధనములు మన బుద్ధియొకటి, మనవ్యవహార జ్ఞానసమృద్ధియొకటి, లోకానుభవంబొకటి, శాస్త్రాభ్యాసమొకటి, సాక్షులచేఁ దెలుపఁబడిన సాక్ష్యములొకటి, దానినుండి మనకుఁదోఁచు నూహయొకటి. ఇవియన్నియును జేర్చి యాలోచించి దోషాదోషంబులు నిర్ధరింపనగును. ప్రస్తుత విషయంబు మిక్కిలి ఘోరకరమైనది. అర్థి [illegible]న్యులుగాదు. రాజ్యము నేలు రాజన్యులు ప్రత్యర్థివిషయంబాలోచించిన నతఁడు సామాన్యుఁడుగాఁడు. ఉత్తమవర్ణమునకుఁ జేరినవాఁడు నిత్యకర్మానుష్ఠానపరుఁడు. సకలుర ప్రాణములు చేతనుంచికొనఁజాలు వైద్యశిఖామణి. ఇఁక దోషమెట్టిదియన నదియును సామాన్యమైనదికాదు. నమ్మించి నిండుప్రాణంబును శరీరమునుండి వదలించుటయు ప్రత్యర్థి యొక్కదోషమై యొనరించెనా లేదాయను విషయంబాలోచనీయంబు. కోరగల్లునందుండు వైద్యునకు మదినాడుగ్రామము నేలు రాజానకేంతటి కార్యంబొనరించు కారణంబేమని యెట్టివారును సహజముగఁ బ్రశ్నింపఁదగిన విషయమగునుగదా? దానికుత్తరంబర్థి వాంగ్మూలంబున నున్నయది. అది కేవలంబు వార్త యగును గాని సాక్ష్యము కాదని సభాసదులు నిరాకరించిరికేని రెండవసాక్షి వాంగ్మూలము జదివిరేని కారణకార్యంబులు తెల్లంబగు. మూడవసాక్షి వాంగ్మూలము దానిని బలపఱచును. రెండవసాక్షి ధనవిభాగమున ద్వేషియనిన్ని మూడవసాక్షికిన్ని ప్రత్యర్థికిన్ని బద్ధద్వేషమనిన్ని ప్రత్యర్థిపరము న్యాయవాది మీకుఁ దెలుపును. అది నమ్మదగినదికాదు. దానికి సాక్ష్యము లేదు. సాక్ష్యభావమున, న్యాయవాదులట్టి మిషలు గల్పించుట సహజము. ముఖ్యము. మూడవసాక్షి తన యన్నపక్షపాతమూని యర్థికి విరుద్ధమైన నొప్పఁదగియుండునుగాని ప్రత్యర్థికి ద్వేషమను మాట కల్పన. విశ్వసనీయముగాదు. ఎంతటి జడచారులైనను, జిగురుంబోఁడులఁ జూచి-తాళిమి దూలి విరాళిఁ గ్రాలుచున్న యాకిరాతకుఁడగు మారనాయకుఁడు తరుణుల మైసిరుల యుదురులందవులకయుండునా? వాసంతికోత్సవంబున నర్థిగారి కూఁతురగు జగదంబను మారనాయకుఁడుజూచి మోహపాశబద్ధుఁడై వివేకముమానియుండెనని సాక్ష్యమున్నది. కులకారఠమ్యంబునుంబట్టి హీనకులజుఁడగు మారనాయకుఁ డుత్తమాన్వయ సంజాతుండై క్షత్రియవంశశిఖావతంసంబైన యీ యర్థిగారినిఁ దన యాప్తికార్థంబు నైగపేర్పమని వేఁడుటకు తెలిచెననునది సహజము. లోకానుభవంబుబట్టి మనమెల్లరు దీనినూహింపనగును. మదనభూతావేశపీడితులకు దూరాలోచన కలుగదుగదా; పలచిన వసితెను వదలనలవిగాదు. సాధింప ఋజుమార్గంబున సాధ్యంబుగాదు. కావున నట్టి యిక్కట్టు సమయంబునఁ గుత్సితులగువారు కుచ్ఛమార్గంబవలంబింతు రనునది యనుభవముబట్టి తెలియఁదగిన విషయము. దండెత్తి చామరాజాగారి నోడించునంతటి శక్తి మారనాయకునకులేదు. కావున వారికి నున్మాదంబుగల్పించి శక్తిహీనులంజేసి చంపఁ బ్రయత్నించినాఁడనునది నిస్సందేహము. తానై యీపని చేయఁజాలని కారణంబున నీ ప్రత్యర్థికి దురాశఁగల్పించి యతనిచే నీపని యొనర్చినాఁడు. సిరియనినఁ దీనుఁగడైనఁ జేయిసాచును. కావున ధనము “ కాముమోహాదికశ్రువర్గ ప్రసాదసాధనమనిన్ని అజ్ఞాన పావకేంధనమనిన్ని వైరాగ్య ధర్మమార్గావరోధనమనిన్ని యాశారూపదారుణ నిగళబంధనమనిన్ని ” మనపెద్దలు వచించిరి. ప్రత్యర్థి పేదవాఁడు

కావున ధనమునకు లోఁబడెనని నమ్ముటకు మార్గమున్నది. ఆతడు లోఁబడెనని రెండవ మూడవ సాక్షుల వాఙ్మూలములు విశదపఱచుచున్నయవి. అర్థిగారు వారిచ్చినమందు పుచ్చుకొనిరనుటకు వారి సాక్ష్యమున్నది. రాజాధిరాజగు నర్థికి మేనమామయగు ప్రత్యర్థిపై నిట్టి నేరమారోపించుటకంతటి వైరమేమియుండును? రెండవసాక్షిచే న్యాయస్థానమున నుంపఁబడిన గుళిగెలను (చేతఁబట్టిచూపి) ప్రత్యర్థిగారి కరాటమందుఁ జిక్కిన గుళిగెలతోఁ బోల్పవగును. ఆ గుళిగెలెట్టివి. ఏయేవస్తువులనుండి చేయఁబడినవి. ఆ వస్తువుల గుణములెట్టివి. యను విషయంబునకై వత్సరంబు రసవాదసిద్ధికై వైద్యగ్రంథంబులు శోధించి రూపముల గుణాగుణంబులు కరతలామలకంబుగఁ దెలిసిన యద్వైత బ్రహ్మశాస్త్రులు సభాసదులుగ నున్నవారు కావున వారు కనిపెట్టుదురు. ఆ రెండవసాక్షి యిచ్చిన పట్టికలోఁగల వస్తువులలో నొక్కటొక్కటియే యెట్టివానినైనఁ దలక్రిందు చేయునట్టివి. ఆ బాలవృద్ధులను దెలిసిన కొన్ని వస్తువులపేర్లు చెప్పెదను. వానిగుణము లెట్టివియో యందఱుఁ దెలియనగును. అహిఫేనమట "అనగా అఫీము" అది యెట్టి వైకల్యవస్తువో మీరాలోచించుఁడి. ఉమ్మెత్తకాయలట. అది యెంతటి యున్మాదంబు గలిగించునదో మీరెఱుఁగుదురు. గంజాయియట. అది యెట్టివానినైనఁ బిచ్చిపట్టించదా; విషముష్టిసమూలమట. ఉన్మాదంబు పుట్టుటకిది యొకటి చాలదా; రాగిచిలుము వజ్రముపాషాణము వానికిఁ జేరికయట. మనుజునికెంత వేదనకలిగెనో! మిగత వస్తుగుణంబులు శాస్త్రములు శోధించి తెలియంగనగును. వైద్యుఁడనని వచ్చి రోగాతురతచే శరీరమునేల బ్రాణము లర్పింప యతనికి నప్పగించినపుడు వైద్యుఁడు నమ్మకద్రోహమొనర్చి యిట్టి కలుషం బాచరించుట యెంతటి నేరమో సభాసదు లూహింపఁగలరు. వంచకులు రెండుతెఱగులుగ ధారుణినున్నవారు. ప్రకాశవంచకులనియును ప్రచ్ఛన్నవంచకులనియును వారి నామములు వైన మంచివేషము ధరించి జనులను నమ్మించి లోలోన మోసముదలంచి జనులను తెఱచువారు ప్రకాశవంచకులు. వీరినే విశ్వాసఘాతకులని జనులాడుదురు. నాన వేషములుగాని యడవులందేని జనులను దోఁచువారు ప్రచ్ఛన్నవంచకులు. "మహామాత్రా శ్చైతిన్ర్నికాః" అని మనుస్మృతియున్నది. ఈరీతి మోసము చేయు వైద్యులు ప్రకాశవైద్యులు. వీరు దండనార్హులు. కావునఁ బ్రత్యర్థి దోషియని నిర్ధరించి యిట్టి దోషంబులకు దలంచనటుల నందఱికి గుర్తుండులాగున దండనవిధించుట న్యాయము.

వకీలు:— [లేచి] సమస్తవ్యవహార శాస్త్రవిచారనిరతులారా! సభాసదులారా! దయాగుణసముద్రులారా! విశేష సందేహ పరిహర్తలు మీరుగాన వ్యవహారాభిజ్ఞులని మీకు నామంబొదివెను. కామక్రోధలోభంబులు వదలి ధర్మవివేచన బుద్ధికైకొని యర్థిరాజనిన్ని ధనికుఁడనిన్ని పక్షపాతంబూనక విషయమాలోచించితిరేని యీ పేదవాఁడగు ప్రత్యర్థిని రక్షించిన వారగుదురనుటకు సందేహంబు లేదు. ప్రత్యర్థి పేదవాఁడను నదినిజము. అయినను ఋజుమార్గంబెన్నఁడును నతిక్రమించినవాఁడుకాఁడు. ఆచారశీలుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు. మనుస్మృతినిఁ బట్టిమీరాలోచించితిరేనిఁ బ్రత్యర్థి పైనసాక్ష్యము పొత్తిగలేదు. అర్థిగారబద్ధపు సాక్ష్యమిచ్చినారని, నా వాదముకాదు. వారు ప్రత్యర్థిపైఁ జేయుదోషారోపణము వికలచిత్తవార్తలఫలము. అర్థిగారికి నున్మాదావస్థగలుగలేదని కాని, ప్రత్యర్థి వారికి మందివ్వలేదని కాని నేను వాదింపను. ప్రత్యర్థి వారికి మందిచ్చినది నిజము. వారికిఁ బిచ్చియెత్తినది నిజము. ఇంతటివైననే ప్రత్యర్థియిచ్చిన మందుచే నర్థిగారికిఁ బిచ్చిపట్టెనని యూహింపనలవికాదు. అటులూహించుట తప్పు దోష

ము. ఒకకిరాతకుని ప్రేరేపణచేసినారనుచుండెడు ప్రత్యర్థి రాజాధిరాజు సన్నిధికిఁబట్టుకొనిపోవఁ జల చెనను వార్త యెవరు నమ్మెదరు. బుద్ధిగలవారేమి విశ్వసింతురు? వినినవారిట్టి దెప్పట నయినఁ గలదా యని నవ్వుదురు. కావున నిది విశ్వాసనీయము గాదు. ఇంకఁ గుళిగె నుబోల్పుడీ యని పంతులవారొత్తియొత్తి సభాసదులకు చెప్పిరి. అటులఁ జెప్పినంత్రియోజనంబేమి. కిరాట ములో దొరకిన గుళిగెలు ప్రత్యర్థి చేసెనని సాక్ష్యము లేదు. ప్రత్యర్థినిఁ బట్టినపుడతనియింట దొరికినవి కావు. కిరాటము ప్రత్యర్థియయినమాత్రాన కిరాటములోని వస్తువులతనివని యిట్టి సంపర్కమున నూహింపనగునా? ప్రత్యర్థిచే వ్రాయఁబడిన యోషధీగణమునుబట్టి యిటువల దుర్మార్గులు కల్పించినదని యూహకలుగదా? ద్వేషమున్నచోట కలుషకర్మంబులకుఁ గొఱ వా? పాపభీతి లేనివారిట్టి సాక్ష్యము కల్పింపనేరరా? ఇంకఁ బ్రత్యర్థిపై సాక్ష్యమిచ్చిన వారెవరు? వారిసాక్ష్యము శాస్త్రసమ్మతమైనదియా? అది విశ్వసింపదగినదియా? ఈ యం శములు మీరు చక్కఁగఁ గనుసింపవలెను. రెండవసాక్షి వనదుఁడు సాతానివాఁడట. శిష్యుఁడుఁ గ నుండి సేవకావృత్తిఁ జేయుచు గురువుపైని స్వామిపైని సాక్ష్యమిచ్చుట మనుజుల సహజలక్షణమా; గురుద్రోహ స్వామిద్రోహము కాదా? వీరువురకు నెంతటి ద్వేషముండిన నట్టిసాక్ష్యమిచ్చినాడో మీరూహింపుడు. ఇంతవఱకుఁ జెప్పినది సాక్ష్యమని తలఁపనగునా? నేరమున సాహాయ్యపడినవాఁడు నేస్తుఁడు కాఁడా? ఒకనేరమొనర్చిన యిరువురిలో నొ కని సాక్ష్యమని తలఁపనగునా తన నేరము మఱుఁగుపఱచి దండన తప్పించుకొనుట కింతటి కూటసాక్ష్యమీ గురుద్రోహియిచ్చినాఁడు. వీఁడుమానమర్యాదలు వీడిన మూడవసాక్షి సానాసి. తనకును మూడవసాక్షికిని సంబంధము గలదని సభలో నాడెను. సంబంధము లేదని మూడవసాక్షి పలికెను. నిజము విచారింప వారిరువురకు దేహసంబంధమున్నదనుటకు సందే హము లేదు. ఆ మూడవసాక్షి సాలెగారింటిలోనఁ బుట్టియున్నను తనస్వధర్మమయిన వ్యభిచారము మానినది కాదు. దుర్వ్యభిచారిఁ పురుషమాత్రుఁడు దొరకినవదలునది కాదు.

కామేశ్వ:—[లేచి] ఈయుపోహవాదమొనర్చుటకా న్యాయవాదులై యునముంచుట. మర్యాదకాదిది. వాదమూలంబు సాక్ష్యముగదా; సాక్ష్యమున్నదియా?

యమరా:—పంతులూ! మీరేల యాగ్రహపడియెదరు. న్యాయవాదులెల్ల రిట్టివాదములు సల్పుచుంట సహజము [వితండవాదిం జూచి] కానిండు. కానిండు.

వితండ:—ఏమి కానిత్తును? అడ్డుమాటలాడి నావాద ధోరణ తప్పించెను. అదియెట్టి మానభంగప్ర వార్త వెలిపెట్టనగునా; వెలివాఁడైనను నీధర్మంబుగమనించుఁడు; ఇట్టివారిమాటలాడునము వేద వాక్యములుగఁ గొని వేదవిదుఁడైన విప్రవరుని దండార్హునిఁ జేయుట. ఆ తబ్బిబ్బులాడి కిబలికిని ప్రత్యర్థికినిఁ ద్వేషంబు వారివారి మాటసంబులెఱుంగును. ఇట్టి వ్యభిచారిగర్భము ధరించి యుండును. బంధువులలో నాదికయని గర్భస్రావమునకుఁ బ్రయత్నించియుండును. మానసంబులెఱుంగనగును. అందులకై రాజవైద్యుఁడగు ప్రత్యర్థిని మందిమ్మని రహస్యమ్ముగ నడిగియుండవచ్చును? ప్రత్యర్థి నిరాకరించియుండును. అప్పుడు వారి క్రోధమడుగవలెనా? క్రూరచు పాములపలుమగదా. అటుకాదేని తనయన్నకు సాహాయ్యపడెనను ప్రత్యర్థిపై నింతటి సాక్ష్యము పలుకునా? ఏదో ద్వేషకారణమున్నదని యీ యొక యంశమే స్థాపించుచున్నది. ఇంక నర్థిపక్ష పాతమూనిన న్యాయవాది కొన్ని వస్తువుల వాదంబులనుడివి యిం దెయొక్కటొకటియే యెంత వానికైనఁ బిచ్చిపట్టించునని యాడెను. అర్థిగారి సాక్ష్యము మనము చక్కఁగ దృష్టిలోనుంచి

కాని వాదమాత్రమునకుగాని గుళిగెలు ప్రత్యర్థి యిచ్చినవని తలంచి యావస్తువుల గుణాగుణంబులు వివరింతము. అర్థిగారేరోగమునకైనమందుగోరిరి. ధాతుపుష్టికేగదా; ధాతుపుష్టికి పైలోహ్యాదికపదార్థంబులుగదా యర్హములు. దీనిని గమనింపవలదా? ధాతుపుష్టికి మందు పుచ్చుకొనినవారెందరు వృద్ధులు పిచ్చిపట్టినిఱుగరు? ఇది వైద్యులదోషమా? మందిచ్చిన యిడుగు వారిదోషమా? ఇందుమతియొక్క విశేషమున్నది. అర్థిగారి వంశమునందు బహుషఃకు కొంతకాలంబునకు పిచ్చిపట్టుట సహజమైయున్నది. వీరితాతగారికిఁబిచ్చి. వీరితండ్రిగారికిఁబిచ్చి. అటులనే వీరికిని వీవంశదోషఫలంబు ప్రాప్తిల్లియుండవచ్చును. అదికాక తాళియున్నాయమై వీరుమందిచ్చిన కాలమునకుఁ బరిపక్వమైయుండవచ్చును. ఇదమిత్థమని నిర్ధారింపమీరుదట నిస్సంశయ పరమగు సాక్ష్యములేదు దోషులనేకుల శిక్షింపక వదలినను దోషంబురాదు. నిర్దోషినొకని శిక్షించినచో ప్రత్యుపాయ బహుసంశయంబు కాఫునసే యొకవ్యవహారంబు సందేహంబు బొడమెనేని యా సందేహలాభంబు ప్రత్యర్థిదని న్యాయశాస్త్రజ్ఞులు విధించిరి. సభాసదులారా! మీరీవిషయంబు జక్కఁగ నాలోచించి ప్రత్యర్థినిరపరాధియని యీ ప్రాడ్వివాకశాఖాపక్షమునకు బోధింపఁ బ్రార్థించెద.

యక రాజసభాసదులారా! అర్థిప్రత్యర్థుల ప్రవహారంబు మీరు సావధానంబుగ వింటిరిగదా; అర్థిపరము వచ్చిన సాక్షుల సాక్ష్యము చక్కఁగ గమనించితిరిగదా; అర్థిసాక్ష్యము నందేయుపేక్షము లేదనుట నిస్సందేహము. దానిని ప్రత్యర్థి యొప్పినాడు. ఆ సాక్ష్యము ప్రత్యర్థిదోషియని స్థాపించునా? స్థాపింపజేని దోషియనుటకు మఱియేసాక్ష్యమున్నది? వరదుని సాక్ష్యము విశ్వసనీయమా? ఓబళాంబ సాక్ష్యము నమ్మఁదగినదియా? ఈ యంశము మీరుచక్కఁగ నాలోచింపవలెను. వరదుఁడు నేరములోఁజేరినవాఁడు గావున వానిసాక్ష్యము సాక్ష్యప్రకరణవిధులనుఁబట్టి గ్రాహ్యము కాదని ప్రత్యర్థి పరమున్యాయవాది సూచించెను. వరదుఁడా కాలంబునఁ బ్రత్యర్థికి శిష్యుఁడయి యుండెను. కావున నేప్రత్యర్థిసేవకుఁడగుట స్వామియాజ్ఞసేవకుఁడు నెరవేర్చుట స్వామిభృత్యన్యాయము క్రింద వచ్చునుగాని స్వామికృతదోషఫలంబు సేవకునకు రాదు. ఇఁకమూఁడవసాక్షి ఓబళాంబ ప్రత్యర్థికి ద్వేషురాలని ప్రశ్నలచేఁబ్రత్యర్థి సూచించెనుగాని దానిని సాక్ష్యముచే సాధింపఁడాయెను. రెండవసాక్షి తనకు ద్వేషియను ప్రత్యర్థి వాదము. వ్యవహారవాదముకాని నిజముగు వాదముకాదు. పేదనాతివిషయమునస్తావంబు ద్వేషమగునా? వరదుఁడు తనసాక్ష్యముచే గౌరవహాని యనిదైనఁదలంపకయేల సాక్ష్యమిచ్చెనో; ఓబళాంబతనయున్నకు మేలుసేయుం టూనిప్రత్యర్థికి విరుద్ధముగను తనయున్నను రూపమాపిగ యర్థికి సాహాయ్యముగను నేలసాక్ష్యమిచ్చెనోయనెడి యంశంబు మీరాలోచింపవలెను. వారు న్యాయమువైద్యుష్టినుంచి పాపభీతులై నిజమాడిరని మీరుదలంచితిరేని ప్రత్యర్థిదోషియగును. ద్వేషమునబద్ధమాడిరని తలంచితిరేని ప్రతివాది నిర్దోషియనఁజెల్లును. వీరి సాక్ష్యములోని పరస్పరవిరోధంబులు మనము పాటింపఁదగినవికావు. రెండుమూడు సాక్షులకుఁగల దేహసంబంధమును గురించిన విరుద్ధసాక్ష్యంబు సహజమైనది. ఒకరయాదు దాని వ్యభిచార విషయంబుదానినే యడగిననదియొప్పునా? ఇఁకఁబ్రత్యర్థికరాటమును రాజకీయభటులే ప్రత్యర్థినిఁ బట్టితెచ్చినదినముననే దానినిఁదెచ్చినారు. ఒకగడియ యించుమించుగనుండును. ఒకగడియలోనమూల్యమయిన సౌగంధులదవుల నుండి తెచ్చిపడ్డింది గుళిగెలు కట్టిరయిపించి సంచిలో నుంచినారనునది నమ్మఁదగినదియా.

ప్రత్యక్షమైనంతటుకని చేయువారెవరు! 'ఇంతకుప్రభావజ్ఞులని పైకంటకు మాకంపొసరింది వారేరాధకులవగోరి యిట్టి వనిదొంకరించియుందురు? కరాటములోని మాత్రలకున్న పర దునిచే నిశ్చయమైనమాత్రలకున్ను యే భేదంబును లేదు. అగుళిగలతో జేరినవస్తువులగుణంబు లు మీరాలోచింపుడి. చక్కగశోధింపుడి. ఈమాత్రతోనాయస్థితిబ్బనవను విషయమునుర్చిం పుడు. ఈ మాత్రలందు పిచ్చిపట్టించు గుణంబున్న దాయపునదిగమనించుడి. అగ్నివంశముకారికిక టిప్పిదట్టునని సహజమని ప్రత్యర్థివాదించెను. అదినిజముంటుడు. అపిచ్చిగొటుకపేళవీరిక్ని వచ్చియుండెననుదేద నెప్పుడువచ్చుచుండెనో తెలియదు. మందునేయించిన దినమందుననే పిచ్చివచ్చియుండినగను ఆమందులోనున్నానేకపదార్థములుండు కారణంబునను మందేదిరి యున్మాదంబునకు కారణంబని యూహింపవలను. సభాసదులారా! మీరీముఖ్యాంశములను చక్కగగమనించి దూరాలోచనచేసి మీయభిప్రాయంబుత్తరింపకోరెద.

సభా:— [అద్వైతబ్రహ్మశాస్త్రు]లు గుళిగలను పరీక్షించును. ఇందుక నోటవేసికొని యాడిపించును. సంగతవారితో మాటలాడును. పిదప

అద్వైతి:— (సది) మహాప్రభూ! విశిష్టాద్వైత బ్రహ్మలు. మాయిదపురి తాత్పర్యంబుతో భిన్నించినారు మాతాత్పర్యము ప్రత్యర్థి దోషియని వారి తాత్పర్యము పక్షస్థితుడో యని యున్నది.

యము:— వాగాడంబరాచార్యులవారూ! మీకుదోషంబని సభాసదులిట్లు నిరూపించిరి నేనున్ను గ్రహించితిమి. ఇక మీకుశిక్షవిధించెదను వినుండి మీరొనరించినయీ దారుణకృత్యము ప్రకాశింపక మును దగగరిలో వచ్చును. మీరువైద్యులనినమ్మి జనులుతమ ప్రాణంబులనుమీకప్పగిం తురు. అట్టిసందర్భమున మీరుమరాళకులోనై విద్యావిహీనులై బుద్ధిచేసమ్మినవారికి ప్రాణాపాయంబైనమందునిచ్చుట ఘోరమైన దోషము. దీనికిమరణశిక్షయే దండనయుని యుండినను మీపుత్రులు బ్రాహ్మణులు వృద్ధులు పిల్లలవారు కావున మరణదండన విధింపక యీ పురియందుజనేయసామి పూజారిగానుండెడి దండన విధించినాను. మీగృ హములోనున్న వైద్యగ్రంధంబులున్ను కరాటములోని మాత్రలున్ను రాజభాండాగారమున్న చేర్పంబడును. మీ రిక నెపుడైనను వైద్యముచేసినటులమా యొక్కకువచ్చెనేని మీకు చెరసాలదండన శిక్షవిధింతుము.

వాగాడ:— మహాప్రభూ! నాసర్వస్వము మీభాండాగారము చేరనిమ్ము. ఆకరాటములో నొకమాత్ర యున్నది. దానిని ప్రాణసమానముగ రక్షింపుమని నాతండ్రి నాకిచ్చియుండెను. ఆమాత్రచే వైద్యులయింటి తినంబు నిలుపుమని తెలిపియుండెను. నాపుత్రులకు సహితము నేనుదానినే వదలి పోవలెనని నాకోరిక.

యదు:— వాగాడంబరాచార్యులవారూ! మీకోరికకొనసాగునది కాదు. మీ పరసమాత్రలుండెనేని మీరెవరికైనను ధనమునకులోబడియిత్తురు. యోగ్యతలేనివారు వైద్యముచేసినచో ప్రాణా పాయంబు గలుగును కావున మీకు నామాత్రయివ్వడము కానేరదు. వెళ్లుడి. పైగా మీ దు దగ్ధహస్తులని ప్రతీతికలదు గనుక మీరౌషధములు వాడకుడి. వెళ్లుడి.

[నిష్క్రమింతురు]

యదురాయ జగదంబలవివాహము,

సంగళము

అనుబంధము — (APPENDIX)

అనుబంధము 1

హంసధ్వని రాగము — రూపక తాళము

సూత్రధా:— [illegible]
[illegible] ||౧|| ||౧||
నయవినయము [illegible]
భయభక్తు [illegible]
వనజభవా [illegible] శ్రీనివాసుని || ౧ || || ౨ ||

అనుబంధము 2

[illegible] రాగము — ఆది తాళము

[illegible]:— [illegible] చేసి మనసిజ [illegible] ||మ||
కాలము [illegible] ||౧||
రూపము [illegible]
[illegible] ||౨||

అనుబంధము 3

[illegible] — [illegible]

[illegible]:— [illegible] ||౧||
ముదమార [illegible] చేలుదాన
[illegible] || ౨ ||

అనుబంధము 4

కల్యాణి రాగము — రూపక తాళము

లక్ష్మణ:— పని యేమొ తెలియానరిది వారికాత్మనను పిలుపింపగాలో [illegible] ||ప||
[illegible] నిటులోంటినుండజను నానే [illegible]
[illegible] చెలువము గాంచిన [illegible] కలుగునయ్యె
[illegible] కష్టములు [illegible] అతిహితమగు
[illegible] మేనమామ [illegible]

అనుబంధము ౫

కేదారరాగము — రూపకతాళము

లక్ష్మణ:—పతిదీకతగదమ్మా ॥ ఓ ॥
పతిభక్తిగని, హితయోగమను ॥ పల్లవి ॥
మరునిశరముల గురికినిలువక, తరుణి పరమును దలపకా॥
నరకబాధలు గోరుదే, కను న్యాయపథమును యిందుముఖి ॥౧॥
కలుషవర్తన కలికివదలుము గరితవిధులను దెలియుమా ॥
అలరుమల్లునిబారికీ, అగునమ్మ అలయుట కీమగతి ॥౨॥

అనుబంధము 6

రాగము — తాళము

మోహిని:—మారునిరతి తెల్పు మనోహరా ॥మా॥
తారిచేరితి, నినూ, కరుణాగాంచి విరహాగ్నిగదిసే కృపచూపరా ॥మా॥
కోరి నీరతిని కుసుమాదేహ కరుణించి కల్యాణుచేరరా ॥ మా ॥

అనుబంధము 7

కాంభోజిరాగము

జగన్మో:—మారూనీ ఉలుకూ ములుకూ తెదను కదని చెంప మరల పశమా ॥౧॥
లక్ష్మణ:—పోపోతే వడిగా చెడుగా కలుషమతిని మనము గలవనగునె ॥౧॥

మోహనరాగము.

జగన్మో:—కాలము జనుమా కలపక అలరుల ప్రొన్పునను రతి సలుపును హితమతి
సరసముగను వదలనిను బెదరవిను మదపతికిని ముదమొదవగ గనిమను ॥ ౨ ॥
లక్ష్మణ:—పాతకపథము పదితికి తగునట పాదములబడీ ఆడికోదవడిఅను
కదుహితమగు నదరగను వినయమును విడువక మదివెతగొడవకగనిమను ॥౨॥

బిలహరిరాగము.

జగన్మో:—మదనుడు నిమనే మనూజాల పలుకుల తలపర మదిచెదరరకనరా
అలసితీ సొలసితీ నిలచుగతీ నిలువగలనె అలసతి పూనవలదా ॥3॥
లక్ష్మణ:—పలుకకు కలికీ కలుషపు నడకలు తలపకు వదిదెడలుమయికనూ
వినుసతీ హితమతీ నిజముపతీ గలిగఁజెలిసి మనుమిక నీవు చెలియా ॥3॥

శ్రీరాగము.

జగన్మో:—భావభవునీకరకు ములుకగుమీ గురికినికాళా లేక తహ తహా బడుమనుయిటుల

ఆదరమది వెదరిపచ్చి పదముల బడియదుగా, సదయ నీవునంట మా చెలివినను
వలచికేళి గలిచివాళి దొలవక హితంబులని మతంబులను తెలుపుచును
వదలుచె యిదిహితమె యిదిమరేమి ॥౪॥

లక్ష్మణ:—వానివదసా మదినిదలచక నీ విటునసూ నూరుకేళి ఆమగగతగు
నటు చెలియ కలుషమిది నాముతొమ్మ పలుకకు మికకలికీ
హితము కాదు వ్రతము కాదు కులము పరివృతకు
హితామగునె పరపురుష మనమూ మదిగనుకు యిదిహితము ॥౫॥

అనుబంధము 8

రాగము — తాళము

జగన్మో:—మారశరధారా గలా నెతాళ నేను ॥మా॥
తమకంబటిని నె తినుతాళనునే
కాంతుడిగో నను ఎలచేకమను చలముకలను వలచిగోరితి ॥మా॥
ముద్దులమోహనాంగ మలాపపలదుసన్ను
మోదమునంగిని కేళి సుఖకేళి విహారా రతిదేల్చర
భాగ్యాధా మువమూల సాతమార వందిమే ॥మా॥

అనుబంధము 9

కాంబోజిరాగము — రూపకతాళము

లక్ష్మణు:- చెలులమార్యూలు సాధ్యమే తెలియూ ॥ప॥
పరుమాటలాడూదను మానవాకోటిని నరకంబులలోపలా ద్రోతురూ ధారణి ॥౨॥
మధురావృతామూనగు మాటల తేటల మరులూరజేయుచూ మాయలాద్రోతురూ
చలపాదితనామును చాటుచు చేటులు పలుకూడు పోరుసూ పానకి కానగా ॥3॥

అనుబంధము 10

కాంబోజిరాగము — ఆదితాళము

మోహి:—తాళజాలసూ వెతలగుందుచూ నేను ॥తా॥
మనమారగ మారుకేళిని తనివిగాంచనీవనితామణీ
మనమేలా భూమిచేటుగ మానమేలకో చాలుచాలు ॥తా॥
నెరప్రాయము నేస్తకాసనీ అకసికూడనీ వరవర్ణినీ
గురుభారమానుధారిణీ మారుజోసకూర్యరమాయె ॥తా॥

అనుబంధము 11

రాగము — తాళము

వీరుడు:—అత్తామాటలిటులాడాగ పాడిమొ చాలుచాలు యికవచనుకొనెమాతరో ॥ప॥

చిత్తమందుతలపా అత్తగారెదనీవు రిత్తమాటలేలా క్రొత్తవాడిగాంచవ్వానె ॥ రా ॥
అమ్మనీదువాని సమ్మతంబుగాదు యిమ్మహానిచూడ మమ్ముకమువెందనేల ॥అ॥

అనుబంధము 12

వీరవర్మ:— విరాయిటుల వెరాలతో మతినిగలపా తగునటే
హితరుకె వినూతన పథమూదిను తెగనెయిలా ఘనాతతాదు మనమునగనుదు ॥విరా॥

యెరుకులకాంబోజిరాగము

అగ:— మూరూనీబాధలతో, నిలువగ నోపనేను రావరతిని గోరితి
జాలమేల నిలువజాల సురతాసుఖము నిడుప పడిగనేనుపదలా ॥విరా॥

సురటీరాగము

వీరవర్మ:— వనితామణి వినగజాల కలుషగతి పాపమతి కదవే,
వెదరకుమికచెడుగు దారి వదలుము, మదముహెచ్చ
ప్రేలకుమా వదాలు ॥ వనితా ॥

అనుబంధము 13

రాగము—తోడి

అగస్త్య:— మదిగోరినదానా వినరా గనవీరధీరా నిల్వాముదను నిబాధ ॥ మ ॥
అలసీతిచాలా హ అంగజబాధ, తాళ, జాల,
తాళ. విను వెరా, యిటురారా ముదమూరావీరా వినరా గనవీరధీరా ॥మ॥
యువతిని గాంచి యూరటనించి బ్రోవా, నీవు రావ,
రావ, మనమూరా, హితమూరా యిటురారా వీరా, వినరా, గనవీరాధీరా ॥మ॥

అనుబంధము 14

నాటీరాగము

వీరవర్మ:— పాకతమిదీ వనివిచనూమా వదతిరావిను హితమిదిగనూసతి
కయిమనుము వెతాలకను విరామనమూ కలపకు ॥పా॥

నాటీరాగము

అగస్త్య:— నామనమున నినుపలిచితిని నిజమిదిగనుమ దనుని ముటుకులా
బెదరితిరుదిని మదాముననునూగనుమనదయుద ॥పా॥

గౌళరాగము

వీరవర్మ:— హితామగునె వనితవినుమ కనుఘనతా॥
అతిహితమతి వినుమిక వెతలకలపక వెదలుము వడివెడలు
కడువడిగాను బడిబడి వనుమిక ॥

ఆరభి రాగము

జగన్మో:— సమయమా హృదయమున చెదరి కుములా చెదరి నీ
పదములే యిడబోద గాని యిది వినరా మన్ననసేవరా విరాళి కినలు వా॥

వరాళి రాగము

వీరవర్మ:— పొరిపుతిచాలు అవమతి యిదిచాలు వదలుతగదు తగదు దీని తగదు
హితము వినుమతి గనుటి పక్షముగా నిరా మీవు ॥పా॥

శ్రీ రాగము

జగన్మో:— ఆరాధనకు విరాళికని చెనుసిలువా మనముననకరుణను వను గదు మిగ
వలెసి తమును హితమునగనుపేదేదను గనుటి పక్షమూనునుదా మూసిడి మనుపను.

శ్రీరంజని రాగము

వీరవర్మ:— అఘుమిడ్ అతివత్సాను వి మతిమదినీ చలమా ఫలమా
యిదిహితమున కాను సతిసేను మతముకామువదలు వదలు వదరకు మికదిను

కేదార రాగము

జగన్మో:— స్మరాధికి నిరంతరముగను తలసె మకరంద మిది మదిగను
జాలిపలదు వదకటుల వదలనిన్ను నాదరమతిరా నదయమిది

అఠాణ రాగము

వీరవర్మ:— పాతకమిది యిక భామామణి ననుగోరా సగునటు కలుషమునిను
హితమునుగను మదివలవకు మదిరాక్షిరో మాటాలు చాలికా ॥పా॥

సహాన రాగము

జగన్మో:— నీ పదములావయిబడి అడిగ్గెదనిఖా రతిసుఖమిది కరుణను
నన్ను కాపరాజ వదిగ నిలువగజాల లాలనీ నినుగోరితిని॥

అనుబంధము 16

రాగము — తాళము

వీరుడు:— కలసతివి కూడునటు వలదమ్మా కలుషమిదీ వదలువలదు ॥క॥
మదన బాణహతి జిక్కి కదుస్పృహ మరికలదుట మతమగునటు
కుడ మునగను మతితనువిను ॥౧॥
పాడిగాదు భామనీకు పరుషము లిటువలె వలుకకు ॥౨॥
మరవతిరో మదనునటా పడదరి మనముపిడి మరులకు గుబిమ్మో చెదరకు ॥౩॥

అ ను బం ధ ము 16

రాగము — తాళము

సుగ:— మారుకేళీ సరసుడరారా ||మా||

పూలశయ్యపయి రతులు మేలురగ, చాలుమెలుకనుచు ||మా||

కౌగిటఁ జేరుమా. కలయుదుమీదు కామునిక్రొత్త

కడతేర్చరారా, వడి రేరా

పుష్పములు గంధము పాలుపుగ పూని పొందుదు నిన్ను

పాలుపార రారా వడి రేరా

అ ను బం ధ ము 17

రాగము — తాళము

మోహిని:—వినుబోసోహాసము శేసరకున్నారా యాపాతక ||వి||

కల్లకామునిని కలచెదా వినుమాతకా ||వి||

నీమహాలి మారనేనూ నమ్మదిని మహానమనసనూ ||వి||

అ ను బం ధ ము 18

రాగము — తాళము

మార:— మానసంబున దానవిత్తే మాటిబాధలు మాన్పలేను || అను ||

చిన్నవాడు చెలిమిచేంచి చెన్నుచెలఁగవాడినా

కన్నెప్రాయపు వన్నెలాడిని కాంచిమించిచని కాయమేలకో ||౧||

వారిజాక్షిని వలచినాఁడనై దారికనగ లేదరా

వారిజాక్షుని కోరిపేఁడెద భూరిభక్తి వారితంబుగ ||౨||

అ ను బం ధ ము 19

రాగము — తాళము

జగదంబ:—జనకునీ వదలినేను మనగనోవ నేమిసేయ |పల్లవి|

కాననంబున కారియుల్బడి దీనతగా గని హీనుడాయెనె

కాననేమియు నేను దాటిని రమేనెటు ధారణిని నిల్చుదాన ||౧||

కానివారలు కావరంబుదు పూనిరాజ్యవిహీనులుగను

మానహీనులమమ్ము మేనునమనగదుందురుగా చంపివైరిరో ||౨||

అ ను బం ధ ము 20

మోహనరాగము - రూపకతాళము

కామా:—బాలికా, జరీ, నలాదిటులా / వెతగులు పలుకవు వెడలేమ

ఉన్నట్టి కామా యాసము చెలి చెల్లిపోవు భూమి చెలగలు కల్లగాదు దశరథపలుక
నీ వచనములువినా ములుకులుకదవే చనుమింకా చెనుగొమ్మ
చెనుగమ్మా వడిపామ్మా క్షితిని నతిగా పులేనిరీతా మనీ కనిరుసుకు

అ ను బం ధ ము 21

రాగము - తాళము

ఓబళా...పోయివచ్చెద చానావ్వరికినిక నేనూనిలువనునే ॥ ప ॥
నీ మాటలాను తెలిపెద వేగమె నా యనుజనకును వినుముదినిదము
నరసాపురమాటలువదలి అరణ్యముబుద్ధి నిరతామురీవుచాలునే ॥౧॥
రాజ్యముపోవు రమణిరో కానవె పూర్ణ్యతవనలును వురమనిమురిపి మునమూగ
నమ్ముడివీని వినయామయాని అలకాలుమాని కానవే

అ ను బం ధ ము 22

రాగము - తాళము

జగదంబ...నీ కినుకేవలమమ్మా నీరజాయతాక్షీ ॥పల్లవి॥
దీనులమమ్ము బ్రోవగను, మానినీదయబూనికావు
భూధవుడడవిని చేర, భారిబాధలాయెమాతా ॥ ౧ ॥
నాటనకును ఘోరాటవి, చేరనేహితయూమగానక
సూరిజకృపమమ్ముగాంచి బ్రోవుదుమ్మపూవుబోణి ॥ ౨

అ ను బం ధ ము 23

బిలహరిరాగము - రూపకతాళము

జగదంబ:—శాతబ్రాతదాటసాధ్యమే పలదుతల్లిరో వంతలుగుందగ
నేరాయూరటలాని యుఠదవే ॥ ప ॥
వ్యసనవారిధిగోయుదు కానవనీదు చేరెదు తాళకానవే

అ ను బం ధ ము 24

రాగము — తాళము

జగదంబ...పోయిరదా పురంబువీడీ, పోలతల్లిరో మానకె ॥ ప ॥
భూమిరయిల్లానంచరించెద, భూమిపాలునిగాంచెద
పూవుబోణియూరటా, పొందిభయుంచుము బ్రో[illegible] ॥ ౧ ॥

అనుబంధము 25

రాగము — తాళము

కామాం:—వారిజాయతాక్షీ నాదు, పళమైన్ని వనియోగమును
వనతలము నీకెట్టు తిరుగవశము వలదుకన్న తల్లీ
కాంతలకు సంతాపకరమూ కాంతారముకాదుసుతా
కలదెఫలామేదియైననూ కాలమూకాదుకనూ.

అనుబంధము 26

ముఖారి రాగము - ఆదితాళము.

జగ॥రా:—మనంబున వ్యసనమయెు - కానానుదారి - పా - కనగా ॥మనం॥ ప
మనంబున వ్యసనము - నమూనాకు చింతాకు
తాపమయెుద్దియు - సేమిసేతుణ ॥మన॥ ॥
కాననముకాబలె - గాంచెదు పురమును
గాంచిన భయముగుc - గానానుదారి ॥మనం॥ ॥

అనుబంధము 27

కాపీరాగము - ఆదితాళము.

జగ:— వ్యసనాముచాలా ఆరెను మదినైటుల
సహింతు మీవియోగము ధరింపగ సాధ్యమెనాకు
పాపిదైవా మీగతిని చేసెనన్ను అక్కటా
బ్రహ్మ్రవాతా కాదనంగగ యేరికైనా సాధ్యమె
నేనోపాచాలను ఈఘూరి చింతను ॥వ్య॥

అనుబంధము 28

రాగము — తాళము

కామే:— చూపెదనాసాహసము - కాపెదనూ - వానిప్రాణము
కానికాని - కార్యములా - కదవడగనుజేయుదుసూ ॥చూపె॥ ౧॥
ధీరుని - మానసంబును - చీల్చిచెండాడెద
ఘూరిశైర్యసారమెల్ల - పీల్చెదనాశక్తిమీర ॥చూపె॥ 3॥

అనుబంధము 29

కాంబోజీరాగము - రూపకతాళము

ఓబలా :—కామరూపునీ నోముపంటను, సామిచేరెద ॥ ప ॥
మారుకేళినీగదికి మేకామీరు ముదమునసంచెద ॥ అ ।

సద్గురుకృష్ణుని పద్దులభక్తుడు సిద్ధాంతపుస్తకము తెల్పుచున్న
సద్దయుచెక్కురం ముద్దులనొక్కుడు వృద్ధికట్టుచు కద్దయుగుండిన || ౧ ||
రమ్మనిపిల్చుచు గొమ్మనుగుర్చుచు కమ్మగనుండెన సేమసిరి
యిమ్మహిజానపరి నమ్మదమొందిన గొమ్మకేరిక నమ్మిరివాసు

అ ను బం ధ ము 30

రాగము — తాళము

ఉపల:— వేళావిరాళిక హారాళమారయు మరునిరకమలంకు బ్యాస || ||
పొద్దాయు నీకెగతి ననుముద్దిడిచేరరతి
తద్దయు కయ్యావయి సిద్ధముద్దు పాందుకేళిని || ౧ ||
మంచాము చేరక నడుమందాను మోహామునా పండగా
చేయుక మంచేమనంగ మె... నైరమ్మె || ౨ ||

అ ను బం ధ ము 31

శంకరాభరణరాగము - ఆదితాళము.

యదు:— మదిని తాండయు తానక విధయు
వినుమ - కిరమూల - కలరవము ||మదని||

జగ:— అందనా - తులద బృందముగాండుట
ఎంత.ము సంతన ముదికొనరించుకా ||అంద||

యదు:— తాంచుమానారబము - కనులపంకాపుగను
దిరుగుటగగ మది కింపొదవా ||నతి||

జగ:— కనుల - మిత్రమా - గమమీ భ్రమరాళిని
కుమరావయిల మకరందవమూ గానిడి ||అంద||

అ ను బం ధ ము 32

కేదారగౌళరాగము - రూపకతాళము

యదు:— సరససాగర, సరసిజానన, సారసాక్షి, దాసరయుక్తలో || పల్ల ||
జాలివిగనవా, కునమునా, చేరిభూరిగ మారుకాల
తాళజాల, తాళికుంది, తడుణిరయులో, నేంచలియ || ౧ ||
మరువియురులా, తవిలి మార్గమేఁయుగానరాదు
మావివిన్ని, మానతేసు మనసుతాలి నేగవను || ౨ ||

అనుబంధము 33

రాగము — తాళము

అనుపల్లవి:— [illegible] సమున[illegible] భావలనము [illegible] దలతున-
భావమున [illegible] ప్రాణమునా మనగలను
[illegible] యుపక్రమించినని తలపగ [illegible]
[illegible] ప్రాణము[illegible]||

అనుబంధము 34

జేగడరాగము - తాళము

[illegible]:— [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] || [illegible] ||
[illegible] [illegible] [illegible] నాదుసాధ్యము,
[illegible], [illegible] [illegible] || [illegible] ||

అనుబంధము 35

[illegible] రాగము

[illegible]:— [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] || [illegible] ||

[illegible]:— [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] || [illegible] ||

[illegible] రాగము

[illegible]:— [illegible], [illegible], [illegible], [illegible]
[illegible], [illegible], [illegible]
[illegible] || [illegible] ||

[illegible]:— [illegible], [illegible], [illegible],
[illegible], [illegible], [illegible]
[illegible] || [illegible] ||

తోడి రాగము

[illegible]:— [illegible], [illegible]
[illegible], [illegible], [illegible], [illegible] || 3 ||

జగదం:— అవనిపాల అరుదయో, అశయమదికి అడనేలసోదరుని
జనవమెత్రుడువినియోరుగ వినుమ చనవలెనికవలాదు వెతాలుకనూమ ॥ 3 ॥

మోహనరాగము

యపు:— నారీమణిరొయోటులగునిజమిడ్కి, కలినవరదులేడనిన
మదికిదిహితముగునైటుచెలి నినువేడెదను సఖనిజము తెలుపువవిగ ॥ ౪ ॥

జగదం:— భూపాలకా, భువనఖ్యాతుఅవగానగునైనినుమమోదమున
గనుమిటహిరు గురుతులదుడీ వినుమాశనుమా దడిమూదవమాగనుమ మది॥ ౪ ॥

అ ను బం ధ ము 36

రాగము — తౌళము

జగదంబ:—సందియమికపడి సరసుడచాలురా ॥ ౮ ॥
శానవతీమనిను గాంచితి నేమూనవినుమూనివి వేడెదను మన్నననన్నుగను
భూనుతకీర్తి మనుపొందమని పొందుగను
కొంతనినిన్నుదుటి యింతును నేనుమది వంతలు
పోతొబలు సంతసమారొనిను యింతినిసన్నుగను స్వాంత్తాము నిరంత్తరము.

అ ను బం ధ ము 37

రాగము — తౌళము

జగదంబ:-మోహానాంగా మోహాముగూడె తొల్లినోముఖంటపెల్లి
తెల్లను నేడు కల్లగాదు నాదుయుల్లముగనవిందు
భోగభాగ్యములెల్లా పొందుగాంచెని నేను ధన్యవంతురాలానయితినిపి నేను.

అ ను బం ధ ము 38

మం గ ళ ము

రాగము — తౌళము

శ్రీవరా ధురా సురా హరా కరుణా భరణా
నిజభక్త భరణ చారుతరుణ శోకహరణ ॥ శ్రీ॥
నీ శోభుల పరసారస భక్తి దాసమునకా నీ
కైవల్యపదసౌఖ్యము ప్రాకటముగనకా
నానసోసంగము కరుణకా హొచ్చిరి సరణికా నాథ
నాథా కరిశౌక్ష్మక్రిత్యా గుణానిధా కిహితా ॥ శ్రీ ॥

ప్రకటన.

బళ్లారిలో వకీలుగానుండి కే. శే. కోలాచలం శ్రీనివాసరావుగారిచే రచియింపఁబడి యీక్రింద వివరించిన నాటకములన్నియును విక్రయమునకు సిద్ధముగనున్నవి

నాటకముల వివరము.

1. రామరాజ చరిత్రము
2. సుల్తానాచాందుబీ
3. శిలాదిత్య (హిస్టారికల్ ట్రాజిడి)
4. శిలాదిత్య ([illegible] షేకము)
5. [illegible]
6. మైసూరు రాజ్యము
7. చంద్రగిర్యభ్యుదయము
8. సుఖమంజరీ పరిణయము
9. యువతీవివాహము
10. [illegible] పరిణయము
11. మదాలసానాటకము
12. రుక్మాంగదనాటకము
13. సత్యహరిశ్చంద్రీయము
14. గిరిజాకల్యాణము
15. ప్రహ్లాదచరిత్రము
16. ద్రౌపదీమానసంరక్షణము
17. కీచకవధ
18. భారతయుద్ధము లేక ధర్మవిజయ
19. బభ్రువాహన నాటకము
20. శ్రీరామజననము
21. సీతాకల్యాణము
22. పాదుకాపట్టాభిషేకము
23. లంకాదహనము
24. కుశలవనాటకము
25. కాళిదాసనాటకము
26. మానవపిశాచనాటకము
27. మానావమానము
28. చంద్రహాసనాటకము

ప్రహసనములు.

1. [illegible] [కన్నడ భాషలో]
2. [illegible] ధన్యపురుషమహిమ
3. నా[illegible]

ఆంధ్రీకృత [illegible] భారతము (పద్యకావ్యము) సభాపర్వమువఱకు

Dramatic History of the world (in English)

వెలసినవారు [illegible] చిరునామాకు వ్రాయవలయును.

కే. శత్రుఘ్నరావు,

సివిల్ లైన్సు, బళ్లారి.